ЛОДНЯК

4

КВІТЕНЬ 1931 Р.

росисейн

КОРОТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ

+

Шифр Я52 М75 Інв.№ ЖС 87162

~~Автор~~ Молодняк: літ.-мистец.

Назва та громад.-політ. ілюстрований журнал-місячник.

Місце, рік видання Х., 1931.

Кіл-ть стор. 143с.

-\\- окр. листів

-\\- ~~ілюстрацій~~ 11. портр.

-\\- карт

-\\- схем

Том ____ частина ____ ~~вип~~ N 4(52) квітень.

~~Конволют~~ С. 3-4- вирвана

Примітка:

17.02.03.

МОЛОДНЯК

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ
ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ
ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ-МІСЯЧНИК

ОРГАН ЦК ЛКСМУ

ЗА РЕДАКЦІЄЮ
О. ВОРОБІНА, О. КАРПЕКА, О. КОРНІЙЧУКА, ДАВ. КОПИЦІ, Л. ПЕРВОМАЙСЬКОГО, К. ТУРГАНА, М. ЦИМБАЛА

4
(52)

КВІТЕНЬ 1931 ХАРКІВ

Бібліографічний опис цього видання вміщено в «Літопису Українського Друку», «Картковому репертуарі» та інших покажчиках Української Книжкової Палати

Укрголовліт 2888 Зам. 1006—5

ВРНГ УСРР. Укрполіграфоб'єднання. Газетна фабрика ім. В. Блакитног

К. ДАВИД

РІК ТОМУ ПОМЕР В. В. МАЯКОВСЬКИЙ

У гроба Маяковского хотелось не плакать, а полемизировать.

Л. Авербах.

Пролетарська література втратила в особі В. В. Маяковського міцного і надійного борця-революціонера, що своєю зброєю—поетичним художнім словом, плякатом, революційним віршом «агитатора-горлана» чимало ще міг прислужитися справі будівництва соціялізму в країні рад.

Постріл 14 квітня 1930 року змушує нас ще гостріше поставити проблему боротьби за «дійсну, вільну, одверто поєднану з пролетаріятом літературу» (Ленін), за цілковите оволодіння від революційно-попутницьких письменників світоглядом пролетаріяту—філософією діялектичного матеріялізму.

І відзначаючи роковини смерти Володимира Володимировича треба говорити про сьогоднішні завдання пролетарської літератури, про те, яку ролю й яке місце в ній посідав В. Маяковський.

Не дивно, що смерть В. Маяковського стала за об'єкт «жвавого» обмірковування закордонної буржуазної преси, бо і цей факт придався їй, щоб зайвий раз вилити свою жовч на «більшовицьку реакцію», вигукнути про «свободу особи творця», культуру і інші «демократичні свободи».

Проте, хоч як продажна буржуазна преса дискредитувала революційного поета пролетаріяту В. Маяковського, ця нагла брехня не знайшла ніяких симпатій у дійсної революційної маси трудящих Заходу і Сходу.

Факт вступу Маяковського до РАПП'у є ознака найближчого прилучення поета до процесу пролетарської літератури. Цей факт завершує цілий послідовний шлях поета революціонера, який, стаючи «на горло собственной песне», позбувався дрібнобуржуазних напластувань, дисциплінував свою творчість, спрямовуючи її на службу інтересам пролетаріяту. Цим поет доходив вищого ступня свободи пролетарського творця, і ніякому Троцькому не пощастить здискредитувати його, патякаючи про «внутрішні протиріччя» «псевдо-революционное огосударствование», «самонасильство».

Маяковський—наш, Маяковський пролетарський поет.

Але Маяковський не зразу став пролетарським поетом. Двадцять років його творчости,—це двадцять років невпинного прямування поета до пролетарської революції, до пролетарської літератури від індивідуалістичного, дрібно-буржуазного революційного бунтарства.

Перший етап творчости Маяковського почався в епоху царської передвоєнної і воєнної реакції. В умовах панування занепадницької буржуазної поезії—символізму, поезії «зверхніх десяти тисяч», вишуканої словесно і формально, але анемічної ідейно, виступає футурист Маяковський.

Поезія повинна слугувати вулиці, бо тут на вулиці серед бродяг, люмпенів, повій, безробітних, що їх немилосердно викидає машинізація і динаміка капіталістичного міста, є Людина з великої літери, велика людина, яку треба знайти, відтворитий повести на боротьбу.

«Идите голодненькие,
Потненькие,
Закисшие в блохастом—грязненькие.
Идите.
Понедельники и вторники
Окрасим кровью в праздники.
Пускай земле под ножами припомнится,
Кого хотела опошлить.
Земле,
Обжиревшей, как любовница,
Которую влюбил Ротшильд.

Це типовий маніфест міського вільного здеклясованого демосу, що його ідеологом і творцем став футурист В. Маяковський. Але й історичне безсилля цієї соціяльної верстви цілком позначилось на революційному безсиллі її ідеолога в його творчості.

Тези про клясу речника нового світу ми в цій творчості ще не бачимо.

Війну поет сприйняв протестуючи, жахаючись дещо по-пацифістському, але не пішов, як це проповідували меншовики, захищати «батьківщину», бо він все ж по-своєму виступав проти капіталізму.

Поема «Облако в штанах» поема ніби про любов, але в ній поет виявляє, як ціла суспільна верства кричить про жахи капіталізму, про те, що світ—в'язниця. Треба знищити в'язницю, знести капіталізм. Поет передбачає революцію, намічає навіть її термін:

... «Где глаз людей обрывается куцый
В терновом венке революций
Главой голодных орд,
Грядет шестнацатый год...»

Все це йде у Маяковського від «я», від одного одірваного шматочка. Але моноліту, клясової армії, що стане на чолі революції—нема.

У «Флейте позвоночника» в той же час бачимо другу сторону його—відчай дрібної буржуазії, її інтелігенції, розчавлюваної залізною ходою капіталізму.

Але війна не зламала Маяковського. Він все ж, хоч і з дрібно-буржуазною революційністю, а зразу ж і швидко приєднався до пролетарської революції і зразу віддав Жовтневі «всю свою звонкую силу поэта».

Цей факт категоричного переходу на сторону пролетарської революції, є з одного боку факт знаменний і для В. Маяковського, з другого боку, це збиває з пантелику багатьох критиків і теоретиків літератури, що виходячи із цього факту, хотять оголосити В. Маяковського мало не основоположником пролетарської літератури.

Ось що пише, приміром, тов. М. Гельфанд в ювілейному числі «Літгазети» з нагоди смерти В. Маяковського.

.... «Для него не стояла проблема «приятия» революции, как таковой, а существовали лишь практические проблемы наилучшего поэтического обслуживания революции».

Ми знаємо, що проблема «приятия» революції не стояла і не могла стояти тільки перед тими, хто її робив, хто до неї готувався, вивчав обставини, збирав сили й наступав. А такий був пролетаріят, на чолі з комуністичною партією, а з пролетаріятом бідніше селянство.

І не могла вона, ця проблема не стояти перед В. Маяковським.

А «Главное в облике Маяковского»—заслуга його полягає не в тім, що він без проблеми «приятия» зразу почав служити революції, лише практично добираючи кращих способів цієї служби, а в тім, що він цю проблему, не вагаючись, розв'язав, прийняв пролетарську революцію.

Чи значить це, що Маяковський прийняв революцію, як пролетар-комуніст? Зовсім ні.

І що це не так, що Маяковському ще через усі тринадцять років пролетарської революції довелося боротись за оволодіння пролетарським світоглядом, ленінського розуміння дійсности—свідчить уся його пореволюційна творчість, і неодноразово говорив він сам, аж до самої смерти.

В дореволюційній творчості поета, в поемах «Облако в штанах», «Война и мир», «Человек» поет лише протестує проти капіталізму, проти війни, безглуздої бойні, але в цім нема позитивної програми.

І саме Жовтнева революція дала ґрунт цьому протестові. І саме тому В. Маяковський на цей ґрунт безповоротно стає.

Нічого не розуміють у творчості В. Маяковського ті буржуазні «теоретики», що запевняють, ніби революція вбила у Маяковського високу художність. І навпаки, ведмежу послугу роблять ті, що кажуть, ніби після Жовтневої революції Маяковський продовжує свій дореволюційний поетичний шлях.

Революція—це межа. У революції для Маяковського перелім. До нової роботи він береться по-новому, ідеологічно перестроюється, використавши всю свою культурну кваліфікацію на новому ґрунті служення революції.

Виставка творчости В. Маяковського найкраще виявляє все багатство роботи поета. Близько п'яти тисяч великих плякатів, маса різних гасел, підтекстовок, сатиричних віршів тощо, свідчать за розмах його творчости. Тут агітація і за урни для сміття, і за ощадкасу, і проти бюрократизму, проти міщанства і т. д. І нарешті великі поеми і п'єси, як «150 миллионов», «Ленин», «Клоп», «Баня», «Хорошо» його лірика тощо. Ось величезний доробок поета революції, що увійде в залізний фонд спадщини для виборюваної пролетарської літератури.

Цілком справедливо каже тов. А. Селівановський: «Все творчество Маяковского принадлежит пролетариату и только ему».

Але абсолютно неправильно, огульно і не діялектично говорить тов. А. Зонин:

> «Принимать Маяковського—значит действовать его оружием».

Казати так, значить не розуміти самого Маяковського, його творчого шляху. Це значить, по-суті заперечувати самого Маяковського, який невдовзі перед смертю на конференції МАПП'у говорив:

> «Я, товарищи, вхожу в РАПП, как в место, которое дает возможность переключить зарядку на роботу в организации массового порядка... Путь массовой работы влечет за собой изменение всех методов нашей поэтической работы».

Отже сам В. Маяковський сказав, що багато дечого треба змінити в методі поетичної роботи. Він визнав, що його погляди:

> ...«Должны меняться, и на которые мой вход в РАПП должен также наложить известный и даже очень большой отпечаток».

Як же можна після цього так ображати небіжчика, вульгаризувати його слова, підносити йому той самий ненависний «портсигар», записувати його в ікони і проголошувати: «метод Маяковского—это метод пролетарской литературы».

Правильно каже тов. Селівановський:

> «В пределах же этого наследства (спадщини В. Маяковського) пролетариат сумеет отобрать в первую очередь то, что послужит ему и его искусству в борьбе за социализм, от того, что для самого Маяковского было результатом незавершености его пути к творческому диалектико-материалистическому мировоззрению».

Неправильно й некорисно в цілях оцінки самого Маяковського і в цілях завдань пролетарської літератури не зважати на раціоналізм, поверховий схематизм у творчій методі Маяковського, не відзначити, що у своїй прекрасній поемі «150 миллионов» він не показав кляси пролетарів, не викрив конкретної діялектичної дійсности революційного руху.

Маяковський правильно, жорстоко, по-революційному викривав міщанство в нашому побуті:

Ты может к ихней примазался касте?
Целуешь!
Ешь!
Отпускаешь брюшко!
Сам в ихний быт, в их семейное счастье
Намереваешься пролезть петушком!»

Але тут ми не можемо не відзначити, що поет зрозумів НЕП навіть не як відступ, а щось більше, що в наслідок його відновлюється сила у «проплькованого міщанина», що під Жовтнем:

«Его огнеперым
крылом
расставились,
разложили посудины».

Йому здавалось, що реставрувалось оновлене міщанство, а разом реставрував він і художні засоби боротьби з ним. Це вже рецидив. Така його поема «Про это».

Слід сказати й про найкращу поему Маяковського «Ленин». Ця поема—новий етап для Маяковського. Ще більше наближення до пролетарської ідеології, але ж у цій поемі не до кінця правильно викрито глибину діялектики історії.

Але ж вага поеми «Ленин» попри все це величезна, завдання дати ленінізм у діялектиці історії,—складне й з цим завданням Маяковський не зовсім справився.

Старий світ індивідуалізму ще міцно тягнув поета назад. Такі зриви ми яскраво бачимо в поемах «150 миллионов», «Містерія Буф», «Клоп», «Баня». тощо. Дрібнобуржуазне напластування часто заважало поетові стати на твердий ґрунт пролетарської ідеології.

Але він боровся з ним і переборював. В ім'я витворення вільної революційної пісні, він «ставав на горло» оцим пережиткам, але впевнено й потужно перетворювався на дійсного пролетарського поета.

Саме в періоді переустрою, останнього його етапу обірвалось життя великого пета. Приходячи до РАПП'у, за допомогою його він мусив остаточно ствердитись. «РАПП был прав, приняв его в свои ряды. Его место было в среде писателей рабочего класса»—каже тов. Авербах, і цілком справедливо.

«Рабочего
Громады класса враг
Он враг и мой
От'явленный и давний».

Ці слова найкраще визначають самого поета і його позиції.

Маяковський інтернаціональний.

Українська пролетарська література в боротьбі за гегемонію, в боротьбі за творчу методу пролетарської літератури так само багато має вчитися у Маяковського,—творця нових жанрів, нових творчих форм, поета, що так широко закріпив «гражданскую поэзию» Жовтневої революції, творив і закріплював нові публіцистичні жанри в поезії і драматургії.

Боротися з ліво-інтеліґентськими індивідуалістичними дрібнобуржуазними наскоками на пролетарську літературу, використати, переробити всю спадщину, переварити з усього революційного минулого В. Маяковського, і з допомогою цього на базі діялектичного матеріялізму витворити творчу методу пролетарської літератури.

Маяковський заслуговує на те, щоб його твори читали в усьому Союзі Рад, отже нашим видавництвам варто поспішити видати його твори українською мовою.

М. ШЕРЕМЕТ

ЩОДЕННИК БРИҐАДИРА

(Уривки з поеми)

І. ЛИСТ ДО ДРУЖИНИ

М. Є.

Моя хороша!
Коли пишу,
ні друг по ночлігу,
ні сторож,
ніхто не
спинить
в райкомі
металевий шум,
що я вистукую «Ремінґтоном».
Пізня година.
Це видно хоча б,
як глибоко пада
в тишу друк.
Мою любов,
моє почуття
передаю майстерністю рук.
Рядками
рівних
виточених літер
хоч рух емоцій
не вкладу
в стандарт!
Та ти зможеш
вибрати
відти
все дорогоцінне,
поеми варт.
Ти тільки здивуєшся—
чиясь рука
із щільно збитих
друкарських
колонок
повиковирювала літеру *К*
якимсь чудним

неологічним
ломом.
(Причина граматичним курйозам одна:
Коефіцієнт навантаження
—це звідси)
Найбільше
райкомівці
натискали
на
(К)омсомол,
(К)олектив,
(К)ерівництво.
Та з клявішів апарату
на диво їм
чомусь вилітали низенькі
нотки
Друкарням
увірилось
набирати
«своїм»
безмінний програм 40%.
Крива видобутку вугілля
замерзла,
місця не дадуть
з підвищенням ради!
І виїхали,
щоб взяти на леза,
з заводів
і фабрик
ударні
бриґади.
Я теж попав
в бриґаду ЦК
і зараз працюю
в місті Сталіно.
Ураганним вогнем
ударних
декад
потрібно взяти
вугілля
і сталь нам.
Стіл.
Телефон системи «Шарманка»
Ульянов (Ленін) «Правду» чита.

Сказати десять—
буде мало,—
двадцять,
тридцять бюровців
Штаб!
Шкірянки,
котік,
шахтарські блюзи,
(Зовнішній вигляд) це буде не все;
Зранку до вечора
в колишній Юзовці
Сидить дорогий
наш Генсек.
О, музо моя,
тобі й струни до рук!
Але через що ти,
в своїй же державі
не можеш
«історгать хвалебія звук»
Ну так, як приміром комсомольський
Державін?
«О ти, відважний наш Генсек,
тобі ґвинтівку даємо ми!
Її ти славно понесеш,
не віддаси повік нікому!»

P. C. Прошу не «Феліцу»,
а «Комсомолець України» дивиться.

Я ж бачу в тобі
комсомольською масою
обраного
командира.
І зовсім не треба
поетичного
масла,
і рим золотих
до твого
мундира.
Моя люба! Ми молоді,
як і я—ти носиш КІМ,
і бадьорість рисунком
надій
виграє на джемпері твоїм.
— Чи ти віриш в силу речей?

Дурне питання —
хочеш сказати?
А мене воно
зрідка пече,
бо бувають речі—фатум.
От, прийде війна на поріг,
Ворошилов покличе спішно,
Ти не вискочиш із перин
двоспального ліжка.
Люїзіт засіватиме страх
пропахне
газами вечір,
Ти не вийдеш —
шафа в дверях
підійме
широкі
плечі.
Всю систему
скринь
і скриньок
двине в хід
твій
письмовий стіл,
Щоб туди,
де крики і зойк,
в ту хвилину
тебе не пустить.
Мо' тому я до всього звик,
у портфелі
таскаю лише:
щітку зубну,
«Хлородонт»
рушник,
і книжку
якусь віршів.
І я би міг
обкартать добу,
батьків
своїх
з пересердя
проклясти,
Коли б хоч трошечки був
алтавзенським ентузіястом!
Та не треба
мені порад,

не впаду
ніколи
в стуму.
Вже 4 роки підряд
гріє серце військовий нумер.
І куди б не ходив,
щоб не робив,
почуваю себе стрільцем.
Мулить око—відсталий цех
Взяти
штурмом,—
кинутись в бій.
Щоб робота
на повний хід!
Перевищення промфінпляну!
Це не гасло,
а голос
снаги,
наших сил молодих буяння!
Мила моя!
Я спитати радий,
Це хвилює мене тепер:
як сприйняв осередок (і ти)
Грудневий Пленум ЦК ВКП?
А мені,
в календарній люті,
це був найщасливіший день.
Радість таку
в світову
революцію
викличе
мобілізаційний
бюлетень.
Про стан подібний
казати
прийнято:
під собою не чує ніг.
Я ж ноги чув,
в стремена вкинуті,
і карабін
на мені.
Пішов в ЦК—запишіть в бриґаду!
всього себе—на вугільний фронт!

Ваше—мандат,
броня,
розпорядок,
Моє—кайло
й перо!
Присягу
ми дали
там же:
(врочистости промінь
на кожного ліг)
Поки вугіль
здоланий не ляже—
не вийдемо
з-під землі!
Перед країною —
всі в боргу,
обіцянок вкрай
авансом
набрано,
та відповідальности
ми знаєм вагу...
... А як твоя
книжкова фабрика?
Я певен,
в нарядній,
на дошці червоній,
висить
любий
ініціял.
Це значить —
в соціялістичнім перегоні
ти
краща
ударниця!
Чи ж мені
від тебе відстать?
І я в бриґаді
працюю
не гірше,
промфінпляни
жену до ста
епіграмою,
гаслом,
віршем.

Чи радість мою
зрозумів хто?
Найкращої слави
я не знаю,
як гасла свого
зустріти рядок
на вулиці
чи в трамваї!
Моя хороша!
Ранішній світ
манить мене
заснуть трохи,
столу
райкомівського вид
веде
на сонного похід.
І я простягнусь,
укрившись
плащем,
Особисті справи—візьму під голови.
Може ввісні розмовлятиму ще,
бо не побачимось
скоро ми.
А так би хотілось близькість
відчуть,
як ніхто, розумієш
ти мене!..
Та я листа
на цьому кінчу...
(Далі
пішло
інтимне).

II. ЛАНДШАФТ ШАХТ

«Тут шахта «Червоний Жовтень»,
там п'ють чавун на заводі
в Макіївці
а далі знов
і знов те...
— взагалі: не мак і вівці (?!)»
Взагалі не вірш і не проза,
а чорт зна що —
(сказати ввічливо).
Чи й мені стати
в глупу позу

без «голови на плечах»
Маловічка?

Та ні!
Із за найкращих рим
не зраджу штреки шахт,
не кину правди об поріг,
не оббрешу ландшафт.
Почну од центра, де живу,
працюю де—«Червоний Жовтень».
Макіївка—маяк в степу,
вона бо скрізь,
куди б не йшов ти.

Од неї шахти у вогні,
од полум'я гарячих домен.
Шахтар по вогнищу в вікні
навчився прокидатись вдома.
Акумулятор (замість Деві!)
і він в копальні 29.
— Здрастуй Мусію!
— Здрастуйте й вам!
— Ви на «Софію»?
— Я на «Іван»...
— Увечері в клюбі
збираймось швидко,

а поки на все—
мені йти далі!

— Нам на «Шмідта».
— А нам на «Італію».

У спадок з буржуазних благ,
архітектурний випав лубок.

Глибоко в землю залягла
холодна темрява халупок.

Труд
тут
труна.

На-гора
халупа
тривогу
трима.

Не передавали
розкошів
ранку,
ні фікус зелений,
ані фіранка.

Хоч любить шахтар—
                і клюбний оркестр,
і хоргурток,
          і пташині співи...
Може тому
          і посьолок ввесь
високо
     ставить шпаківні!
Та входить глибоко заруб,
де шкрябало кайло,
закурених, сліпих халуп
рушиться
          шабльон.
Категорично,
          невблаганно
у безвість
          сходять
                балагани.
І в ніч холодну ловесні,
привітно сяють вікна-очі
нових будинків — корпусів,
родини, де, живуть робочі.
На спортмайданах рівні ґрати,
землі розграфлено квадрати.
І він біжить.
І на скоку
Сидить уже на турніку.
Земля і небо — на долонці —
та комсомолець крутить «сонце».

III. МІЖШАХТНЕ СТАНОВИЩЕ

Донбасе!
Тебе не убгати,
нікому,
ні в яке пано!
Треба
     тебе
          брати
в двох
плянах.
Донбас — під землею
(головне!) — й над.
Римо,
     вгризайся,

в товщу
надр!
Хто вугіль
дасть
паровозам —
хто?
16 мільйонів
чекаєм
тонн!
40 відсотків
твій промфінплян!..
Відповідай,
шахта
«Іван»!

Ой Іване—Іваночку!
Стоїш собі на ґаночку,
руки в брюки, дим кільцем
і плюєшся у лице.
На «Івані» всі геть п'яні,
п'ють організовано.
П'є старечa, п'є малеча,
п'ють мобілізовані.

Шахто «Іван» — одягніть картуз,
вид свій
поправте трохи!
Дивіться просто —
а не як боягуз,
дивіться в вічі —
не в ноги!
Ваше минуле?
Скільки літ?
Участь в революції?
Ви ж в червоних
загонах
були,
і в Жовтні,
і в Лютім!
Ви ж
прославили
себе
в бою,
в шахтах
топили
Денікіна!

Ви будували
державу
свою,
Ставили Сталіно
й Нікопіль!
У республіканський запас
ви увійшли
золотим
фондом.
Партія
відзначила вас
на
господарськім
фронті.
Шахто «Іван»—
це ваше ім'я?
Чи може
загадаєте час—
коли врочисто
надано
вам
славне
ім'я
«Ілліча»?
Де ж загубили
його
ви,
вайлуватий,
старий
«Іван»?
Не сідать,
не хилить голови!
Відпо-ві-да-ти
в-а-м!!!
«Іване!»
«Софіє»—
а-гей!!!
(Гук понісся далі
й далі...)
«Амур!»
«Капітальна!»
«Італіє!»—
сором,
ганьба!
— Де

ваше
справжнє
ім'я?..

КАТАЛОГ ОПОРТУНІСТА

Ви, товаришу... гм... з центру,
все із директивками.
Вам подай головмоменти,
гм... і щоб готівкою!
Гм... нащо така гарячність?
Нам, низам... гм... дивно!
Зрозумійте, будем вдячні,
данні *об'єктивні!*

Там немає,
тут не досить.
Там
хоч пробі,
тута
просять.
Пишем,
дзвоним,
дзвоним,
пишем...
Увійдіть
у стан наш
лише!
Гм... нащо б ви
нас
питали,
коли ось причин
каталог!

Всіх у решеті дірок,
не затулиш латкою.
Сорок вісім сторінок
скріплено печаткою.
Вітер добрий вас приніс,
попрацюєм з вами ми.
Ім'я моє—Опортуніст,
по батькові—Іванович!

* * *

На першій сторінці
каліграфічно красиво:
Брак робочої сили

І шумить, і гуде,
дрібен дощик іде.
А хто ж мене молодого
до Шахткому приведе?
Обізвався шахтар
на хлоп'ячу біду:
— ідемо за мною слідом,
до Шахткому доведу.
Комсомольців там—
не знайдеш і місця.
Вже чекають третій день
чоловіка триста....

ЗУСТРІЧ ДРУЗІВ

— Здорово був! Кого я бачу?
Ти Василенко? Окружком?
— Здоров—здоров!
І тебе значить.
не забаривсь
        прислать
                Райком!
На, п'ять!
        Працюємо укупі,
райкомівець
        і член Бюра.
Не вперше нам
        палити губи,
вогонь самий
        до рота брать!
Ти розумієш в чім секрет—
Та це лиш для порядку!
Давайте сил пругких каре,
і комсомольську хватку!
Хоча не всіх плече в плече
в загін з'єднала спілка,
бо є відсоток, що втече,
одержить спеца тільки.
Далі
        логічно,
                а не липа-мідь—
Йшли запитання — відповідь.
— Як завшахтою?
— Бюрократ.
— Головінженер?

— Бюрократів брат.
— Завмеханізації?
— Рвач.
— Комендант?
Рвачу помагач.
— Партосередок де, Комсомол?
Очі у відповідь
сумно блиснули—
Значить—
поганий висновок!
На другій сторінці каталогу
видно:
«Матеріяльні злидні».
Їх було троє—хороші парні,
в продольнім штрекові кращі ударники.
Чернігів, Курськ, Таганрог.
Кожен із них працював за трьох.
За чотирьох працювали б хлопці,
коли б не потрібно було комсомольцям.
Одному—чуні,
другому—спец,
усім трьом—баня.
та певно лоб у зава міцний,—не тарабанить.
Вуха заклало од жартів на баню таких:
«У Франції б сифіліс—а в нас чиряки»...
Технорук Авакьянцев, з бюрократичною міною,
робітників за чунями, шле до Калініна.
Та ті Авакьянцеві чуні давши,
од шахти «Софія» послали подальше...
Їх не троє було хлопців,
ударників комсомольців;
Сотня
сотні
йшли
на зміну
через рівний час—
годину.
Голизну
прикрити
де б чим
йшли у свитах,
йшли у френчах.
Хоч у склепі
добре чули
Є і специ—є і чуні.

Комсомоле—рух,
темп!
Комсомоле—
не спізниться!
Ми розслідуєм,
ми знайдем
де?
Зарито?
Шкідництво?
Буде комусь оливо,
чи в'язниці
палі.
Мобілізовані трапились—во!
На
великий
палець!
Хоч були й такі (їх мало),
що дивлячись опортунізму в жирне сало:
— хто ти єси?—питали
І гукали
розгублено
на всі лади:
— О приди, приди—розсуди!..
І така роззява—шапка
новаків зібравши гурт,
говорив з смертельним жахом,
як в забої чувся гуркіт.
«Ну браточки... ставлю точку!
Коли б трохи—амба!
Взяв я, значить, два зубочки,
обушка і лямпу.
Йду, знач, штреком,
в п'яту лаву,
круглячки дістав
на славу.
Тільки, значить, на коліно.
трохи підкріпить кріплiння—
ж'чую брат,
повітря брак,
і зразу
газу!
гремучого!
ди такого тягучого!
і десь

гур-гур-р...
Там би мені,
браточки,
капут,
коли б я не драла,
і, значиться,
тут»...
Ах боягузе, страхопуд!
Та кожному
згадався
гук.
То вугіль
рухається
глухо
під тиском
невидимих рук.
І зав це знає.
Чисто й гладко
записано: *технеполадки*.
Записано і мало горя їм—
це ж шахта 3 категорії.
До 5% газу—там
робить не маєш ти.
Але нащо, чия мета
позбивані «хрести»?
Законе,
молотка
бери,
забий
забий
гвіздочками.
Але працюють шахтарі,
виносять
газ
сорочками.

«ШАХТАР В ШАХТУ СПУСКАЄТЬСЯ»

Серце, як стрілка
на ампері—хить!
Вперше тільки
сідає в кліть.
Шахтар в шахту спускається—
з білим світом прощається.
А тут злорадно,

рівно й гладко
шумить естокада,
працює одкатка.
Прощай шахта, прощай світ,
повернуся я—чи ні?
Лоб іспітнілий
не чути ніг.
А тут глузливий
одкатчиці сміх.
Клітка дьорнула, рванула,
аж у серце колонуло.
Підставив спину
в чеканні бур.
Та в мить єдину
мигнув стовбур.
і зразу
страх і трепіт—де?
в колінах біль—
усе це даром!
З акумулятором іде
квершлагу рівним коритаром.
І за хвилину вже
він звик
давати
просторінь
вагонам.
Чутно в пітьмі
конячий фирк
і ллється
пісня
коногона:
«Зачем, зачем ти тарапілся,
Зачем лашадок вістро гнал?
Алі
(мотив тут загубився)
Алі десятнік увідал?»
І потім—трр, Ахмат!
В бога!.. В дивізію! (мат, мат!!!)
Прожектор
на шапці
вниз
нахилився—

ваґон
з
а
б
у
р
и
в
с
я.

АВТОБІОГРАФІЯ, ЯКИХ БАГАТО

Батько й матір були кравці,
дід—нема діла до діда!
Син, головне, хотів не хотів,
а мусив іти слідом.
Слідом безбарвним, як біле шво,
на ньому голка й наперсток...
А що, коли син не по ньому йшов,
міряв не метри, а верстви?
Кроїв не лацкани, не піджак,—
залізничні мости з фанери?
Комсомол підтримав кандидатуру
бажань,
і вчитись послав
в інженери.
І він учився, як треба нам—
За рік на 2-му курсі!
Що значить—умов,
часу нема—
перед більшовицьким
«мусим»?
Готовий завжди
незакінчений
фах,
головне—
енерґію,
волю,
в 24 години
на ногах
віддати
йому Комсомолу!
І він прийшов,
рішучий,
суворий,

Республіки
        славний
                час.
Комсомольця—
        осередкові збори
мобілізували в Донбас!
І в шахті,
        краще од усіх,
і легше,—
            він
          тягнув
                    упряжку.
Що значить—з сил?
Що значить—важко?
Цього ніяк не зрозуміть
забійникові в Східній лаві,
Що звик віддавна
                труд цінить
як «справу чести,
            геройства,
                    слави».
Серце до серця,
        рука до руки,
порука—
        брат за брата!
З кадровиків,
        мобілізовиків
підібралась
        ударна
                бриґада.

***

Зверху жар,
Зпідсподу жар
(погана вентиляція!)
Жилонкою легенько вдар,
і зашумить вугілля шар
із антрацитним глянсом!
Вугілля манить тмяний блиск,
Тут цілі гони простяглись.
тут надовбаєш живо!
Забійнику побережись,
кріпіннями попідкріпись—
навислі темні брила!
В жилу—рраз!

В лямпочку—два!
Вибух! Газ!..
... Мертва! Голова!..
По штреках, проходках
пройшов шквал:
в лаві *завал!*
Рупором пропорото,
вґвинчено
ґвинтом:
— *15 забито!*
Лямпочка зімнята,
не скаже вона:
— *чия вина?*
І коли
літун
з шахти
тікав
кадровикам
було
невесело,
з Харкова
виїхала
бриґада ЦК
з Сталіна —
Суду
Сесія.

IV АТАКА НА ПРОРИВ.

ПРОМОВА НА КОМСОМОЛЬСЬКИХ ЗБОРАХ.

«Товариші комсомольці!
Руку на серце!
К чорту жалібних слів
патьок!
Добре,
як в кожному
з нас відіб'ється
помста
за п'ятнадцятьох!
Помста?
Кому?
Мені,
вам,
тобі й тобі —
всьому колективу!

Так!
Я довідки буду давать,
хай
вони не здаються дивні!
— Осередок,
пильніш дивись!
Гасло, що од повторів
вицвіло.
Як допустили
ви
завестись
павутинню
шкідництва?
Тільки тому,
що очі десь
ваші були —
стався вибух.
Це кожному ясно тепер,
як день,
що в оправдання
сказать
ви могли б?
Нам не човном
плисти по воді,
в брід іти,
переходить прірву!
Треба,
хід цих сумних подій
пов'язати з проривом.
Як нам голову
гордо носить?
Я не знаю,
хто має спокій?
Коли шахта
на сором усім
на Сороках сидить як сорока...
Сумно бачить в шахткомі нам
замість ртуттю наллятих графік,
замість кривих і діяґрам —
траурні рамці фотографій!
Мов породи тяжкої шмат —
забурила серце печаль.
Найчуліша втрата з втрат
відібрала ім'я «Ілліча»!..
Та не нам

пальці рук ламать,
та не нам
совать в сумі
ноги!
Комсомол —
значить
наступать!
Комсомол—значить
перемога!
Кілька хвиль
абсолютної
тиші,
(Тиша така —
хоч вірші пиши!)
Два кроки
вперед
комсомолець
вийшов,
(очі—люстра слави:)
— «*Пропоную організувати лаву*
імені 15 вбитих товаришів...»
Тоді на п'ять частин світу
з місця зборів
лунав
Інтернаціонал.
Поклялись:
з більшовицьким звітом
прийти
в ударний
квартал!
Гасло хтось,
як з нагана стрельнув:
—Комсомоле, під землю!
Червоная хустиночка,
по краях шовкова.
Просить слова хвилиночку
Маня Голишова.
Безапеляційним
сказала
тоном:
— Остільки — оскільки
я дівчина тільки —
мобілізую себе
коногоном...

Сміх, регіт усіх стомив, —
ошкірювалась чубата молодь.
Дорожче сестер цінуємо ми
і любим своїх комсомолок.
В дужках:
Зборів одмічено рівний тонус —
можна було б і скінчити на цім.
Та кілька рядків заперечить
ніхто не,
про виступи
інших
промовців.
Іх власне й був тільки один.
За лінію партії
кинувши слово
він промовляв по кілька
годин
з натяками й загадково...
Загадки
можна від нього
про темпи.
механізацію,
кризу —
чуть.
Та розгадку дасть
їй кожний напевно
варто—перевернуть.
Загадка:
Яка людина має хвіст?
(опортуніст)

ЗВОДКИ ЗА ТИЖДЕНЬ.

Не заздрю телефоністці «баришні» —
хвилинку перерви хоча б?
Із 100 контактів—хіба ж ні!
75 припадає на Штаб!
Тов. Акулов в Макіївськім
Міськомі
гирею звис на телефоні.

***

«Червоний Жовтень». Діла ну-й-нуж!
В осередку 120 мертвих душ.
З членськими внесками хоч
повіситись —

не платять по 8 місяців!
Заходи вжито. В газеті вміщено.
Осередок перевірено й перечищено.
Чекаєм підтвердження наших віз—
зняття секретаря за
опортунізм.

Телефонуємо. Вже встигли
Розташувать комсомольські сили.
В кожній лаві, в кожнім забої —
комсомольці готові до бою.
Щоб промфінплян знов не вгробили —
ведеться точний, неухильний облік.
Кожен несе дисципліну залізну,
всі комсомольці—на механізмах.

***

«Щоб робота йшла рівно й гладко
пиши про технеполадки»
Книгу рапортів для цього почато.
Вартують комсомольки-дівчата.

Опортунізм
лізе
в вікно,
коли йому
зачинено
двері.
Та не втікав іще
ніхто
де «Легка Кавалерія».
Виявлено матеріяли (далеко не всі —
готується рейд
третій)
Частину передано в РСІ
частину Завшахтц
частину газеті.

***

1. (З ГАЗЕТИ «АКУМУЛЯТОР»)

«Героїв прогула не знає хто?
Не всім відомі Семчонок й Бутко.
За 2 місяці—6 упряжок!

Для початку—хороший стажик!»
2.
«Красуленко, Пискун, Морозов—почули
що премії даватимуться за прогули.
Хто більший прогульник чи
симулянт —
Якраз «лафа» для таких хлоп'ят!
Хто премію одержить—сказати не важко
хлопці всі не люблять упряжки.
І наче всім у вуха надуло —
кожен зробив по 4 прогули!
За ким премія, перше місце —
скаже нам кінець місяця.
Премія цікава:
підіймуть на-гора,
і за прогули
поженуть з двора!»
ударник (підпис)

ВИРОК СУДУ В СПРАВІ ЗАВАЛУ

Суд
пройшов
під конвоєм очей
очей
масиву
робітничого.
З-під гори
паперів
пухких
наче
вирок
виріс
на диво
лаконічний.
Чіткий,
ясний,
як ґрати
БУПР'у,
в яких
винуватим
вилізти—зась!
Десятникові
з завмехом
вкупі

погрозилась
рука
чиясь.
В мій було все,
до кари на горло.
менше всього
надій
на апеляцію,—
що 10 років
в'язничного горя
півгорем
здалися
заввентиляції.

ПРИМІТКА

Суд викрив
шкідницьке
лице—
заввентиляції—білий офіцер!

З УХВАЛИ РАЙПАРКОМУ

за правий опортунізм на практиці,
за хвостизм,
невміння робить,
Звідси—
на шахті збіг
чорних
реакцій—

Бюро осередку розпустить!
Секретарю осередку Снєжіну—
сувора догана з попередженням.
Зняти з роботи—послати в забій.
Новому керівництву
кинутись в
бій,—
змити з шахти
ганебну пляму!

М. ШУМИЛО

ГРАПІВ МУЗИКА

I

Данило Горопай—старший конюх на пункті № 3. Стайня в дворі виселеного куркуля Лигуші. Двір—ціла фарма, розташуватись є де, хоч приміщення для тридцяти п'яти коней і не зовсім пристосоване. Останні два тижні Горопай із помічниками не відходить, майже, од коней, лише по-черзі ходять на обід та на збори. Змагаються із пунктом № 5 на кращий догляд коней. Перевірити наслідки змагання прийшла комісія.

— А-а, ти, пацанок,—лоскоче Горопай лошачка під пахвою. Лошачок хвицає, тупає всіма чотирма, ладнаючись кинути задки.

— Не вчись, не вчись, хлопчику, я з ласкою до тебе,—лагідно гугнявить, взагалі скупий на ласку.

Конячі голови в жолобах хрумають січку, на стрижені гриви звисає сухе, лугове сіно. На бальковi, що тягнеться вздовж стайні, біліють дощані таблички з фіолетовими написами конячих імен: «Лисий», «Самоцвіт», «Кобчик», «Герой», «Зірка», «Пустун»,— кожному є своє ім'я, з любов'ю вигадане Горопаєм і його товаришами конюхами.

Горопай не задоволений з того, що в комісії по перевірці й Квак Охрім. Коли решта членів комісії оглядали стайню, жолоби, ситість коней, перевіряли, як виконують інструкцію догляду коней—то Квак, обіпершись об одвірок, поклавши ногу на ногу, стояв біля дверей, міркуючи вголос:

— «Зірка», «Самоцвіт», «Герой»... Кха-ха-ха! Була собі чала, булана, а то—каштан, сірий... тепер же—подивись! Кх-ха-ха! Не вспіла короста злізти, а вже тобі—«Самоцвіт», «Зірка»...

У всякім разі це дуже тішить Квака й грузьке, хоч і молоде ще, тіло його двигтить від сміху. Повнокровні, чепурно голені щоки лише вгинаються, не краючись у зморшки.

— І затія оця нінащо. Однаково: ми прийдемо та тут подивимось, вони прийдуть та в нас, а чи коні годовані справді як слід—того ні ми не бачимо, ні вони не побачать. Кому то клопіт? Це не те, що мої коні та я ними доглядаю. Знаю, коли нагодувать, коли напоїть... Що де запорву, те все коневі, бо то я хазяїн йому. А це що ж... Подивимось і підемо.

— Нічого, коні бадьоренькі,—хвалять інші члени комісії.

— Гляди, Горопаю,—каже натоптуватий, бистроокий голова колгоспу,—ваша стайня на першому місці. Так і доглядайте.

— Постараємось,—гугнявить хрипко Данило.—З гори впорожні бігтимуть, а як вийдемо в поле—за хвости будемо заводить.

Випроваджує комісію, підмітає березовою мітлою свіжі кізяки й вихоходить запалити. Бубонить, лає брудно (за звичкою) всю комісію, найщедріше Квака Охріма.

— Ходять, перевіряють, голови морочать. Узяв би вила та гній кидав, а не ходиш по комісіях. Вони мені загадують, як доглядати треба. Та я ще вас навчу.

Проте, в душі задоволений. Не тільки не в гіршому, а в кращому, навіть, стані коні на його пункті. А настановляли на конюха—крику було.

— Він зроду коня не мав, хіба він догляне допуття? Туди треба такого, що сам коні мав!

Тиждень тому Квака цього самого серед шляху спинив.

— Хто тебе вчив так їздити? Ти ж хазяйського батька син.

Довелося Квакові злізти та вкоротити одного посторонка,—хомут збивав плече коневі.

Данило Горопай уже сивий. На цьому подвір'ї в куркуля Лигуші наймитував іще парубком, з наймитства не вилазив весь вік. Чабанував до революції. опісля, коли наділили землею, попробував розжитися був, та лише подражнив себе. Пішов сторожувати до сільради.

Всі тоді, кому не лінь, узивали Горопая ледарем. Він нічого не пристарався, в нього не було доброї пари коней, двигуна, путньої хати навіть. Зовсім би не хата, коли б не піч та лежанка в ній. Ніхто на нього не говорив—Данило Горопай. Забули навіть, що в нього є таке прізвище. Всі кажуть—Данило Грап. У посміх того, що він у селі найзлиденніший. І зневага хазяїв, і нестатки лягли тягарем, з-під якого не в силі був вивернутися аж до цього часу. Тепер усе перевернулось. Тепер він—старший конюх на пункті № 3, змагається на кращий догляд коней з пунктом № 5.

Управа колгоспу оселила Горопая в куркульській хаті побіля стайні. Хата велика, з ґанком, укрита інтернітом. Походжає Данило тепер і не вірить: невже минулося йому собаче життя в конурі? Розтирає на мокрій землі розтоптаним гречаником чоботом недопалка і йде до хати. В хаті несе від нього гоструватим духом стайні. На всьому весело відпочиває око. Тільки стіл стоїть не на місці, Марко пересунув до полу. На полу розіклав цілу майстерню. зраня до вечора колупається в дереві, струже тоненькі клепки з клену та ліщини, клеїть і сушить на комині. На сірому, безкровному обличчі глибоко позападали в синьо-брунатні ями сліпі очі. Дивиться тими ямами просто перед собою на хату, а кінчики прудких, оброслих турицею пальців шуплять коло колін. Ловлять зразу ж найменший жолобок на клепці. непомітну для ока нерівність, перескакують з одного місця на інше, згинають клепку якраз скільки треба. А з тих клепок склеїть Марко нову скрипку. І буде та скрипка ще ніжніша, печаловитіша за ту, що зробив він позаторік.

Горопай сідає на тапчані. Стежить за синовою працею, за своєю куріпжою (так усі дразнять—і він теж—дружину Ївгу,—за дрібний зріст, мовчазність і послух). Вже років десять Ївги не помічав у хаті. Як вона харчувалась, у що вдягалась—не думав про це, не знав. Від когось приносила

в торбині борошно, картоплю, пшоно,—тим харчувала себе й Марка. Данило рідко й дома бував. Сторожуючи, спав у сільраді, там і варив собі їсти. Потикався додому коли-не-коли. Так було спочатку й тоді, коли перебралися в цю хату, куркульську. Та одного разу, в гурті стоячи й ведучи мудрі розмови про господарство, Горопай углядів свою Куріпку-Івгу, що звідкілясь чимчикувала з вузлом у заполі. Муре, висушене Данилове обличчя від сорому не почервоніло, ні, від люти воно зробилося пірісте. Як гурт розійшовся, Горопай вимочив добре віжки в воді, але, йдучи до хати, коло порога спинився. Тяжкі перейшли в голові думи. Вернувся, повісив віжки в коморі, й пішов кудись із дому. Приніс надвечір борошна клунок, трохи картоплі й олії пляшку.

— На,—сказав Івзі—та більше не ходи ніде. Не старцюй, бо вб'ю. Чого треба—кажи, буду приносити. Роблю не даром.

Низенька, дрібнолиця Івга оторопіло вислухала, не гаразд усього розуміючи, однак більше вузликів не приносила. Того ж вечора лахучої наварила картоплі, спекла перепічку й уперше за довгі роки повечеряли в гурті, разом, сім'єю. То ж і сьогодні, втрьох обідаючи біля лежанки, вони мають майже святковий настрій. Адже вони обідають тепер так, як і будьяка інша в селі сім'я. Є надія, навіть, що переведуть на спільне харчування їх у першу чергу, тоді й усім стане видно Горопаєву сім'ю. Горопай вам—не ледар, а Куріпка його—не старчиха. Роблять з усіма нарівні й з усіма нарівні за стіл сідають.

Шерхотливо сміючись, розповідає Івзі та Маркові про огляд стайні, про те, що визнала комісія догляд коней за зразковий, не забув також покепкувати з Квака Охріма.

— Не колективець він, по-мойому. Тепер йому в колгоспі, як мені колись у якономії.

Слухають Горопая врочисто, не знаходячи зухвальства перебити хоч словом, від пошани до нього німі—Івга й Марко. Данило Горопай може вільно й довго говорити в своїй сім'ї, слухають його з належною увагою, дорого цінуючи гугняво-хрипке, застуджене кожне слово, рідко чуте від нього раніше в такому мирному тоні.

По обіді одвідав Марка Андроник, — шустрий, білявий комсомолець. Збита на потилицю шапчина відтіняє рожеві щоки й сиво-голубі великі очі. Роздались йому поли піджака, навкіс перетинає зелену, військового фасону, сорочку, ремінець від кобури. Має від осередку сотню доручень, тому низька, широченька постава його, мов у голови райвиконкому, а голос натужується й, перемагаючи труднощі юного зросту, модулює сумішшю тонів височенького тенору й не дуже глибокого басу.

Рада Івга: який, а не цурається її сина. Данилові теж приємно, але приємність його уґрунтованіша. Андроник бо не ходить до якогось вертихвоста—грамотяки заможнішого, а до злидаря, хоч і каліки, Марка Горопая. Ставить Данило мітлу за одвірок стайні й прямує до хати.

— Ізробить скрипку?—питає Андроник з подивом. Данило стверджує категорично й підсовує ослона ближче.

— Зробить. Раз узявсь, то зробить. Як ту робив першу—я не вірив. Цілий рік робив. Ти можеш узять це в голову? Рік цілий...—строго при цьому дивиться Горопай на Андроника.

Марко посміхається. Мов у дівчини, схилена голова йому набік. Навіки сплющені повіки ширяться й звужуються.

— Ти не дивись, що він каліка. Граблі зробити й то, а це—інструмент. Тонка робота. Візьми заграй. Не можеш? А він заграє. І не так собі, а на сльозу. І каліка...

Маркові ніяково чути хвальбу від батька, що раніше сам утікав, приходячи додому голодний:

— В людей діти ще батькові заробляють, а тут каліч годуй. Однаково в старці підеш, ми з матір'ю не вік житимем.

А про скрипку іноді:

— Гарно виграє... Лірники тепер виводяться, будеш у базар ходить із скрипкою, як у городах. Чим жалібніше заграєш, тим у шапку люди наскидають грошви більше.

Чудно Маркові, ніяково. Чує в себе на коліні Андроникову руку.

— Так ось що, Марку. Після завтрього в сельбуді вечір. Для колгоспу. Вистава й концерт. Ти готуйся, заграєш на скрипці, просили хлопці. Добре?

Обличчя Маркові серйозне.

— На післязавтрього?

Він хвилюється, йому приємно. Віднедавна прокинувся в ньому артиста. Він не може спокійно згадувати вихору оплесків, коли його вперше хлопці витягли на сцену й примусили заграти на свою немудру скрипку.

— Отже, гляди. Ми прийдемо по тебе.

Данило Горопай випроводжує Андроника й упевнює, що Марко прийде.

— Раз таке діло, то прийде, за це вже подбає він, Горопай. Його син буде грати на сцені, Андроник хай не турбується.

В хаті по тому лишається надовго турботлива радість, яку переживають кожний по-свойому: батько, мати й Марко. Сидить музика деякий час замислений, по сірих вилицях і чолі переходжають думи. Потім рука йому тягнеться обережно до скрипки. Ласкавим рухом проводить по нескови рній, неошліфованій, замазаній деці скрипки, що позаторік змайстрував сам. Мов птиця на дерево, на нього злітають звуки. Перший дотик смика: озвались, заговорили, захвилювались тривожні струни.

Ще маленьким, бувши без догляду, застудив на дощі голову. Від хвороби загнились очі й витекли чоловічки, відтоді Марко сліпий. Горювала його долею мати, ніхто не відає, як обливалося кров'ю батькове серце. Трудно було вгадати журбу за синову долю в гугняво-хрипких, гидколайливих словах, що Грап Данило дарував усім багачам, усім односельцям, усьому світові. Люди дивувалися, як Марко ходити може без поводиря. Не домислити було тому, хто бачив, аж ніяк, що сліпий навчився сам вирізувати речі, які не кожний зуміє вирізать видющий. Робив маленькі дерев'яні лопатки, млинки, возики, реманент господарський, і промінював

хлопцям на хліб. Возики робив напричуд гарні. Колеса не з суцільних кругляків, а з колодками, з обіддям, із шпицями, віз на люшнях—хоч коні заводь та запрягай. Років у сімнадцять першу змайстрував балабайку. На ній скоро навчився грати всього, що знали на селі хлопці. Пізніше скількись разів чув у сельбуді скрипку. Засмутився тяжко. На балабайці грати цій перестав, хотілося чути лише скрипку, невичерпну її тугу, жаль. Печальні звуки її відчувалися завжди, утратив спокій, з явилось нестерпне бажання придбати скрипку. Але ж це—божевільна думка! Ніхто йому не купить, ніде не дістане стільки грошей. Бажання перейшло в хворобу, ходив до сельбуду, як мана, щоб почути знову ту музику. І от—у нього нова думка. Він зробить скрипку сам. Працюватиме невтомно день при дні, терплячими, розумними пучками перебиратиме скіпки, ножем обтісуватиме, старанно припасовуватиме штуку до штуки, поки не заговорить до нього скрипка тужливими, ніжно-печаловитими словами, поки не вибере з нього, в звуки не перелле тягар нікому непотрібного його життя сліпого.

Уважно вислухав учитель, коли до нього з явивсь Марко й розповів про своє горе.

— Ви мені скрипку дайте тільки на день, я вам принесу завтра. Мені її треба облапати руками, щоб я не забув чого.

Вчитель дав йому не на день, а на декілька. Настали гарячкові для Марка дні, забув про все. Тяжко було роздобути матеріялу, довго не давалась робота, в одчай упадав, та кинути не міг, мусів докінчити, бо життя без скрипки здавалося таким убогим, що, власне, нічого від нього не залишалось. Та через рік він міг уже натягти струни на якусь подобу музичного струменту. Довелось іще довго працювати, поки справді струни не затужили. Та коли взнав від учителя, що є самих лише дванадцять способів тримати смичка, щоб по-різному вилучати звуки, що навчитися майстерно грати на скрипці трудніше значно, як дійти науки з книжок—його пойняв жах. Декільки днів лежав у безсиллі, в одчаї, потім... потім за допомогою вчителя з дня на день, з місяця на місяць поволі став перемагати непереможне. Спочатку більше грав на вчителевій скрипці, аніж на власній саморобці, а потім почав вигравати й свою. За рік з нього виховався справжній артиста. Радів тихою радістю, коли вдавалося опанувати трудну мельодію, плакав сліпими очима, коли смик неслухняно, вперто й довго чіпав непотрібне. Нескоро настали щасливі дні ті, коли вільно, звично забігали по грифі пальці, а щока до грубої тулилась деки, як то показував робити вчитель. Виповнилось темне життя. Власне, перейшло в музику, жив лише грою. Із неграбного, як і сам, струменту видобував такі глибокі чари, яких було з нього досить, щоб забути про все, що існувало поза скрипкою. Одного разу він попав на репетицію музичного гуртка. Дали йому балабайку, він попробував грати у їхній групі. Хлопці його просили, щоб удруге прийшов із скрипкою. Запропонували, коли зачули гру, виступити на сцені. Марко цього спочатку перелякався та його вмовили й за першої нагоди випхали на сцену. Успіх мав надзвичайний. Потому виступав уже разів де-

кілька, хоч виступати часто уникав, хвилювався надто і після виступу днів три зряду хворів.

Давно пішов із дому батько, пішла мати, а він сидить на полу, не відривається від скрипки, добирає нової музики. Хоче заграти бадьорої, не тужливої, до якої сам звик, і створить мельодію нову, ще не грану ним ніколи. Плутає жартовливо-химерні пустуни-звуки, тремтливим смиком робить цілу завірюху з них,—передати хоче радість батькову, материну, свою, що прийшла до них із недавніми днями. Починає, кінець-кінцем, упізнавати її, у створеній ним музиці. Сіре обличчя прояснюється й улагіднює його осміх артиста. Скрипка слухняно вимовляє невимовне. Марко вдоволений. Ще останній перебір і рука спускається. Кладе скрипку і смика на стіл, а сам Марко, стомлений, полегшено зідхає і ловить синьо-брунатними западинами очей березневий, передвечірній промінь, що прошилює шибку і теплими пасмами лягає на чорні, запрацьовані майстрові руки.

II.

Збори затяглися допізна. Висновки дечиї Горопая обурюють. Треба ж розуміти, що артіль—це ми, робимо не для когось, а для себе. Нічого заламлювати, як би виробити поменше. В довгій залі сельбуду—ні пройти неможна, ні з місця зрушити. Кому довелося стояти в проходах, посідали, потомившись, просто на підлозі. Обмірковують та ухвалюють норми виробітку. Свідоміші стоять за вищі цифри, посилаючись на більший заробіток від цього при розподілі. Є група, що піднімає галас, і норми виробітку, запропоновані від виробничої наради, зменшує наполовину.

— Не хочемо накидом робити, скільки вспіємо, стільки й зробимо!

— Ще пригінчого коло нас поставте—не хочемо!

— Будемо робити, як раніш у СОЗ'і робили!

— А часом не виполю стільки, тоді що?

— Повісимо!—глузливо гукають артільці.

— Та це не сміх, бо ми й вас пошлемо полоть, нашильники нічого терти,—одповідають жінки.

— Хто сміється? Ви самі з себе смієтесь,—бере Горопай слово.—Хто вас накидом робить заставляє? Ніхто. Тут говориться про норму, скільки повинен чоловік нормально виробити. Не так, щоб один байдикує, а другому очі з лоба вилазять. Нам же самим вигідніше,—хрипить порваним голосом, намагаючись утлумачити останнє.—Більше зробимо— більше матимемо. Буде вища заробітня одиниця.

— Правильно!

— Собі стараємось!

— Акурат і повинно так буть!

— Робить треба, як дома в себе,—підтримують Горопая.

— Хай Грап тепер статкує, коли вік цілий у чужий рот заглядав,—кричить, відома всьому селу, мудріша навіть за Охріма свого. Квакова жінка Лепестина.—Хай робить тепер, як йому треба. Я на Грапового каліку робить не буду, оце я вам правду одрізала!

Вщухли. На мить. І—гомін, обурення, вигуки, загули ще сильніше, не зважаючи на заклик головин до порядку.

— Куркульська правда!

— У всіх є нетрудоспособні!

— Образа!

— Вивести!

— Не дать роботи їй, вигулюється хай!

Замість того, щоб розлютуватися і випсякувати Лепестину, привселюдно сказати хто вона—Горопай знічено сідає. Образа його розчавлює. Йому не вперше чути, що ледар він, умів на це відповідати. Останнього часу всі сливе, і так переконались, що не ледар Горопай, конюх із нього путній. Та не може він знести, що попрікає хтось за каліку. Не вспоминав Марка ніхто ще. Вгамовуються трохи, ведуть суперечки впорядкованіше. Вносять додатки, зміни, схвалюють, одкидають, але того вже не чує Горопай. Сидить підрізаний. Потерпає,—на збори прийти міг Марко й усе чути. Встати хоче й піти, знає, отже, що всі його проведуть до дверей очима, а це тепер—найтяжче. Досиджує до краю.

При виході його гукає хтось, він того не чує, мерщій подається додому, бурмочучи:

— Ге, вона робити не хоче на мого каліку. Хтось її просить. Ідійотка... ідійотка...

Іде додому в чаду обурення. Дома не може зайти в хату, стоїть якийсь час під дверима. Краще було б ніч перебути на самоті, на стайні біля коней. Та цеї ночі вартувати черга не Горопаєві.

Ївга, зачувши, що він іде, втирає сльози, відсахується від полу і прикручує гасничку. Коли б не старе, зморшкувате лице, скидалося б на підлітка. Продражнили її Куріпкою не даремно. Хитрощі придались якнайкраще і прикручена гасничка ледве розтоплювала темряву хати, і заплакане Ївжине обличчя видалось Данилові брезкле зі сну. Марко горілиць на полу ніби спить. Так і не догадується Данило, що Ївга була на зборах, чула все і розповіла Маркові.

Вечеря дуже проста: коржем вимочує олію з миски і запиває водою. На тапчані—Данило, на лежанці—Ївга, Марко—на полу, де й лежав,—укладаються спати. Одне горе в них, та горюють нарізно. Думає Ївга:

— Було б усього не казати Маркові, всю ніч не спатиме.

Може була б і не призналась, та самій Ївзі тяжко переносити образу, ні до кого, окрім Марка, словом озватися. Звикла з ним ділитися всіма думками, то ж і не могла потаїти від нього почуте на зборах.

Повертається Данило, не спить, гнітить пекучу образу в собі, а вони обоє слухають його зідхання, крекіт, розуміють, як йому тяжко. Декільки разів поривається Марко дістати скрипку й тужно заквилити, розкрити смиком джерело ридального струміння. Було б гірше. Довела б одчай музика до божевілля.

Стоїть довга, безпросвітня, моторошна ніч. Гори передумують думи. Згадує Горопай усе життя своє, сім'ї своєї, всю ту наругу, яку витерпів од

багачів. Та не тільки від них, за посміховисько став усьому селові. Ще задовго до революції чабануючи, на полі знав тільки отару овечу.

— Гир-ря! Гир-ря!—чули його хрипкий покрик щоранку й щовечора... Курною вулицею, ляскаючи батогом, упрілий поспішав за отарою. Не скидав чомусь свити ні взимку, ні влітку, хоч би спека стояла найнестерпучіша. Причина цьому викрилась випадково. У піст, ідучи з церкви, посковзнувся з бугра, поли свити закотилися й усі побачили, що він просто мав штанів. Сміялися всі: багачі з того, що голий, а бідні,—щоб часом не прирівняли й їх до Грапа.

Відтоді зовсім став Горопай відлюдьком. Знав отару, знав поле, лють на всіх і жовчу замащені думи. Прожив так непомітно до революції. Підтоптаний уже, пристарілий носив ґвинтівку за плечима й помсту в грудях років зо два по гаях. Був у Коцура, в Григор'єва, в червоних—не зразу знайшов своїх, одчайдушний, нерозмислений забіяка.

Мали куркулі його за ворога найлютішого. Ні одних не проходило зборів, на яких би не виступав, не ганьбив їх Горопай. Слухать його слухали, однак і сміялись теж. Псякувати то вміє, а хазяїном стати не спромігся,—тому й злий на багатших.

Ех, і лють кипіла в ньому. Ну, і втратив надію (не виб'ється, мовляв!), опустив руки, лише їдко сміявся з усіх. Сторожував біля сільради й тим був відомий, що лаявся брудно, не соромлячись ні старих, ні малих, ні приїжджих, ні односельців. У муках народжувались колгоспи—того не помічав. Лише сталася з ним зміна, коли півсела пішло до артілі. Зовсім його не взнати. Заговорив розсудливо, розумно. Дбайливого й запопадливого скоро помітили почали прислухатися,—колективець із нього завзятий. Почув ґрунт під ногами. Настановили конюхом. Відповідальну цю роботу доручають не абикому, обережно, він же виконує її—бездоганно.

Раніш село хай би ревло на нього—було б йому байдуже. А тепер горлата Лепестина, жінка того Квака, що Горопай його ненавидить за недбайливість до артільного майна, присадила його на зборах. Вона на Грапозу каліку не робитиме! Ха! Хтось чекає від неї ласки! Горопай Данило прогодує сам. нехай і каліку, сина!

Стогне на лежанці Ївга, бухикає хрипко, глухо Данило. Ворушиться Марко. Всі троє не сплять.

Позіхає ніч. Мружиться світанок.

III

Другого дня зранку Горопай пішов з хати, йому хотілося звільнитися від Ївжиною та Маркової присутности, піти від них подалі. Ївга йде до крамниці. Витяга Марко плетені з вірьовок вистулці, надягає овечого сукна драний піджак й наладновується йти з дому теж. Обгортає дранкою скрипку, зв'язує мотузочком, в кочергах налапує костура й, узявши під пахву скрипку та окраєць хліба в кешеню, виходить з хати. На ґанку стоїть, розмірковує, прислухається. Поволеньки прямує до воріт. Костур попереду швидко вистукує, ведучи Марка стежкою. Стежки ледве протоптані, на вулиці баг-

нюка. В деяких місцях зупиняється, питає перехожих напроти чийого він двору стоїть, йому з охотою докладно розповідають, направляють куди краще пройти, обминути калюжі. За трьома поворотами скоро впізнає Марко знайомі горбики,—то їхня вулиця, іде він до покинутої, напіврозваленої старої хати, з якої два тижні тому переселилися. Низьку переступивши лісу, Марко зідхає з полекшенням,—він повернувся додому. Ніхто йому не докоряв тут, що він каліка, ніхто не докорятиме й тепер.

Торгає двері, вони подаються зі знайомим скрипом у сіни. З хати не віє теплом, холод стоїть і порожнеча, якої Марко не бачить, але відчуває. Облапує холодну лежанку, комин, стіни,—голо й непривітно. Пустка. Видається самота жорстоко вимушеною, моторошна думка занила: нікому непотрібний він, зайвий. Усі тепер захоплені, переповнені новим життям, новими стосунками, надіями на наступне, не схоже ні на одне попереднє, літо. Зараз весна, вийдуть у поле, кожному працю дадуть, кожний має змогу працювати, брати участь у загальному зрушенні, а він, Марко—каліка, покидьок, зайвий у сім'ї рот. Тяжко батькові й матері прохарчити самих себе, а треба думати й про нього, здорованя—нашийника. Нікому, нікому він непотрібний. Тяжіє опущена голова спокоєм скрайнього одчаю, який переходить у понуре безвілля: немає ради, життя збігається клином.

В холодній хаті промерз. Скрипку кладе на печі, назбирає долі оберемок перетрибушеної, стоптаної соломи, розстелює по лежанці й, зігнувшись, сідає. Тоне хата в глибокий сум. Зневажений мистець-каліка сидить самітний у покинутій пустці й угадує своє безрадісне майбутнє.

Невдовзі по тому, як з дому пішов Марко, вертається Ївга, з крамниці приносить риби, крупів, і хоче порадувати сина, що юшка сьогодні смачна буде навдивовижу. Та Марка немає.

— Де це він подівся?—надворі запитує Данила.

— Як де?

— Та нема десь. І скрипку взяв... Може до хлопців?

— А де б же він дівся, мабуть до хлопців.

Настає вечір. Ївга турбується. Мусить признатися Данилові, що знає Марко про вчорашнє. Кидаються обоє розшукувати. Дехто бачив на вулиці, вказують напрямок куди пішов. Біжить Ївга, дедалі починаючи розуміти, де міг подітися Марко. Її занепокоєння зростає щохвилини. Проймає жахливий, нарешті, здогад: Марко покинув їх!

Під дверима давно залишеної халупчини вражено зупиняється. Чується з хати музика. Потиху Ївга підходить до вікна. Зігнутий сидить на лежанці Марко, схилена голова припадає до деки, ніби всі ті журні одчайні стогони—звуки безпосередньо виходять з голови в деку, а з деки перебігають до намащених живицею чутливих струн. Ївга дрижить. Марко чує шерех коло вікна й опускає скрипку. Іде в хату Ївга.

— Марку! Чого ти прийшов сюди?

Він мовчить. Краще було б, коли б мати не приходила, коли б сам тут хоч і з голоду здох, аніж материн чути—з прихлипом—голос. Мати плаче. Відбувається згодом між ними така розмова:

— Марку, ти не вернешся в *ту* хату?

— Ні.

— Як же ти житимеш тут?

— Так і буду жить.

— То й я перейду до тебе та будемо хоч удвох. Переходить мені?

— Як хочете.

Сидить, плаче, прикидаючи, що назад попереносити з постелі, як упорядкувати хату, щоб у ній хоч будьяк можна було жити. Після хати-оранди Лигуші-куркуля ця халупа видається за руїну, непридатну до життя зовсім. Та виходить, що треба повернутися. Але—чи то їй звикать до горя?

Біжить додому. Зустрічає в воротях Данила.

— Там,—маха йому рукою й утикає в жменю лице. До порога добігаючи, скімлить:—Покинув. Він тут не житиме... Понесу йому їсти та хоч витоплю там. На голій лежанці сидить, на скрипку грає...

Раз грає на скрипку, то йому дуже тяжко,—Данило розуміє.

Того дня не обідають, не вечеряють. А вночі сам лишатися Данило в хаті не хоче. Засвічує круглий ліхтар і йде до коней. Оглянувши, чи не сдв'язався який, чи не заплутався, сідає на коробці в кутку. Знаходить на долівці рівнинку, ставляє ліхтар коло ніг. Під сопіння, пофиркування та тупіт коней думає Данило про колгосп, про сім'ю свою, про себе. Думки його пригнічені, як і низке долішнє світло ліхтаря, на яке нагнітом лякає темрява стайні.

IV

Увесь другий день Івга прибирає покинуту раніш хатину. Думка була—назавжди, а довелося повернутися. Прийшов і старий Горопай, пробує вмовити Марка, та слова його непевні, сам знає добре, що не зломити йому сина.

— Хай балакають... А тобі що? Ти так, наче й не чуєш. Побалакають та й перестануть.

— Я з цієї хати не піду тепер.

— Хіба це хата? Курник.

— Нічого, мені гарної не треба, я її однаково не бачу.

— Це правда,—думає Данило.—Він її не бачить.

Що може ще казати батько? Нічого. Нічого не може вигадати путнього.

— Подасть батько заяву, вийдемо з колективу,— засмучується Івга, коли виходить Данило. Дрібне лице їй розтягається, ходить обкарнана. Натоплює в грубі сояшничинням, у хаті стає тепліше. Марко береться знову до клепок, що їх попереносила мати, але робота йому не дається. Зіпсував батькові-матері ту радість, яку мали вони останнього часу, розуміє, що не бути батькові й надалі дбайливо-розсудливим конюхом, не змагатися йому на кращий догляд за кіньми із пунктом № 5. Знову мати ходитиме десь попід хатами й усякими способами випрошуватиме у вузличок харчів на кожний день.

Темний він, темне життя його, темне майбутнє. Стумою сидить цілий день на лежанці, не їсть, не озивається до матері. Схуд іще дужче і має вигляд зовсім хворого. Надвечір Ївга йде до відомої в селі шептухи за порадою.

Смеркає. Маркові світла не треба, сидить поночі, коли приходить до нього Андроник із Опанасом. Цього вечора мав виступати Марко в сельбуді.

Черкає сірник.

— Найшли таки. Ти чого сюди забрався?—чує дружній Андроників голос. Опанас, бойкіший іще за Андроника, поставився рішучіш.

— Ходім з нами зараз. Де твоя скрипка?

— Ходім, скоро виступати треба.

— Батько сюди направив.

— Що ти собі надумав Марку?—запитує Андроник так, що Маркові стає ясно: батько їм усе розповів.

— Плюй на все, ходім!

У два голоси питають, радять і наказують. Один—тепло, дружньо, другий рішучо, вимогливо. Марко зразу мовчить: коли дошкуляють, відповідає наодріз:

— Не піду. Нікуди не піду.

Тоді пускаються на хитрощі. Чує Марко—рипнули двері.

— Однаково підеш, бо Опанас твою скрипку взяв і пішов.

Марко сплигує з лежанки й розгублено тупцює. Не можна ж допустити, щоб хлопці скрипку забрали. Не доглянуть, хтось упустить, а скрипка для Марка—все. Нічого більше він не має. Скрипка—його думки, жалі, надії.

— Ходім, Марку, ходім. Ходім, бо Опанас як принесе туди, то хлопці почнуть іще грать, зіпсують... Їм хіба що?

Зашамотавсь Марко руками долі, мотузяні надіває виступці, натягає Андроник на нього піджака й шапку, тягне за собою. На вулиці далеко поперед ними іде і зупиняється, оглядаючись, цибатий, у вузькому галіфе, Опанас. Андроникові скоро стає видно його лише по тому, що тіль-тіль— мріє від цигарки зернина-вогник:

Марко з Андроником заходять до сельбуду з протилежного боку, обминаючи святково-гамірливий натовп, що тиснеться до дверей із вулиці. За лаштунками їх чекають давно, нетерпеливляться. Не даючи опам'ятатись, загадують Маркові готуватись до виступу, виступати він має перший. Йому підставляють стільця, він не сідає. Розставляючи руки, когось шукає.

— Де Опанас?

— Та ось... Оно він... Опанасе!

— Сідай, сідай, ось стілець,—коськає його Андроник, добре розуміючи Маркові заміри. Марка дратує. Його насильно хочуть вихпати на сцену.

— Я грати не буду, не хочу. Ну... от.... Не буду.

— Чого? Не можна не грать. На тебе надіялись, без тебе все провалиться.

— Обійдетесь. Не хочу.

— Марку, чекай,—нагинається до вуха Андроник..—Ти прийняв до серця слова дурної Лепестини? Та на те вона—«Квачиха». Хто її не знає? Марку, виступай, каяться не будеш,—таємничо попереджає.

Марко непокоїться, совається, жалький і стурбований вигляд його нічого доброго не віщує. На підмогу Андроникові приєднуються ще товариші, між ними чує Марко ласкаво-грудний Теклин голос, що хвилює його, як і музика. Війнули пахощі її хустки, одежі. Текля усовіщає теж.

— І видумав! Не хочу, не хочу... Куди це годиться? Чекали, по тебе посилали, готувалися, надіялися, а ти... Ну, чого ти не хочеш? Не балакай, хлопче, бери скрипку, наладновуй бо...

Густий шум у залі переходить у тупотняву й оплески, блямкає другий дзвінок. Приземкуватий, бистроокий голова колгоспу, в розстібнутій шкірянці—одкликує Андроника.

— Чого це він карьожиться?

Андроник йому пошепки розповідає щось. Голова колгоспу скидає бровами:

— А-а, тепер я розумію... Тожто Горопай сьогодні приніс заяву про вихід. Такий справний конюх був, бідак сам і таке... Треба розкопати це діло.

— А в залі багато людей?

— О, повно. Увесь колгосп. Жінки й старі. Починайте.

Третій дзвінок. За лаштунками здіймається вихор, штовхаються, перепиняють, притишують гамір, підгонять.

— Скоріш, скоріш, просять розпочинать.

— Публіка хвилюється.

— Публіка хвилюється!

— Опанасе, давай скрипку!

— Котору?

Хапається Опанас за чорний футляр, що лежить на гримувальнім столі.

— Цсс...—не каже Андроник, лише показує зубами.

Опанас миттю відскакує від ненавмисного злочину й бере поруч Маркову скрипку.

— Ми ще не гримувались!

— Що ж ви робили й досі?

— Марку, на осьо скрипку, а ми тимчасом загримуємось.

Від Теклиного голосу, від пахощів її одежі, рук—чадніє голова. Тяжко її не послухати, Марко радий робити все, що вона скаже, але не тепер, не це.

Шкарубкі пальці міцно хапаються за скрипку, долонею другої облапує її від грифа до кінця деки.

— Де смичок?

— Осьо... На.... Скоріш... Іди вже...

Та Марко шукає дверей.

— Не буду я грать. Піду додому...

Хлопці обступають, він не знає кудою вийти, чує різні голоси й між ними неподалеку Теклин—досадливий:

— А прохане яке!..

Маркові стає зненацька душно, так душно, що цюрять по скронях патьоки. І раптом повертається до кону. Його проважають під руки. Андроник виводить аж на кін, до плетеного віденського крісла й садовить перед виповненою колгоспівцями залею. Шелевіє здивовання:

— Грапів музика... Грапів музика... Гратиме Грапів музика...

Півтисячна маса завмирає. Марко чує дихання сотень грудей перед собою і—як це не дивно—відчуває на собі сотні поглядів, що підкорюють його. Приборканий, сидить якийсь час, не розбираючи, що то говорить Андроник до публіки. І нащо говорить? Нащо так довго? А в ухах—невтомне, маленьке хуркало слів:

— А прохане яке.

— Нащо так Текля сказала? Хай би хтось інший, хай би Андроник або Опанас. Щемлять, розриваються груди. Сидить Марко, не ворушиться. У чиїм він полоні—забув. Забув про сотні очей, що сотнями пучок бігають по ньому. І його вже не вражає, що на нього—дивляться. Це чудне таке слово—дивляться. Воно йому не зовсім зрозуміле. Сидить, не ворушиться.

— Та грай же, Марку,—шепчуть йому з-за лаштунків.

— Ну, грай же,—просить так само Текля.

Похолоділими руками бере тоді Марко скрипку—коробку (така вона проста й незґрабна на людях!), пробує струни. Хвилину—другу сліпими, темними ямами-очима націляється в завмерлу публіку.

— Грай же, Марку,—у вухах Теклине скімлення, у грудях, у тілі—теж.

Плечем торкає крайок деки, прикладає обезкровлену, мокру від поту й похолоділу раптово щоку. Перебігають проворно пальці по грифі, ловлять щось, затримують, смик потяг скорботну ноту, розтягає у довгу, живу, болючу нитку. Заплутав, засотав зразу—урвав. Невблаганно суворий і жалький знову докір, плакучий ридально-розбитий. Розвереджена рана.

Сотні очей у залі заволікає печаль, глибокий смуток на груди кожному кладе виснажену долоню. І що він грає, Грапів музика, цей Марко?

А скрипка ридає, тужить, заглиблюється в горе, вибирає щонайболючіші, найуразливіші місця, сотає в звуки й рясною зливою—в гущу грудей. Повертається в грудях Маркові важкий, затужавілий, прирослий з усіх боків клубок, ледь-ледь сотається, розсотується. Від болю Марко непритомніє, а сотати клубка не покине, поки не витягне через струни всього по ниточці.

В залі хтось зідхає. Жінка якась, не в силі бувши знести жалю цього, тихо поскаржилась:

— І нащо він грає?

Промовила тихо, а чує вся заля.

За лаштунками вже не шикають, не гомонять, ніхто не бігає, слухають поторопіло, поприлипавши до шілинок. До найширшої тиснеться цілий гурт. В чорних обволоках темно-сині Теклині очі зоріють у найвигіднішому місці. Дивно й моторошно слухати. Тужить скрипка, квилить і скаржиться, скаржиться... Теклі перед очима одсовується заслона, бачить перед собою

стіл,—давній, знайомийє з поточеними шашіллю ніжками. Стіл укритий найкращою скатертиною, прибраний найкращими рушниками, а на столі Теклина мати, худа, виболіла, зсушена. В головах горить воскова свічка. Надривно ридає старша сестра, хлипають жінки, підступають до матері, беруть у чотирьох, кладуть у домовину. Скімлить сестра, кричить невтішно Текля. Немає матері. Не буде матері. Текля одривається од лаштунків. Лице їй запливає слізьми. Це так давно було. Чому вона згадала? А звуки ридають, кричать невтішним Теклиним криком над померлою матір'ю.

Стогне голосно дівчина, одпихає тих, що натиснулись.

— Пустіть мене... Та пустіть мене, не можу слухати!—скрикує й рвучко звільняє собі дорогу до коридору.

Гра несподівано урвалась. Від скрику із-за лаштунків—Марко в нестямі. Перетята нитка сочиться, капає рубінами. В поруділому—овечого сукна—піджаці ворушаться плечі, він підводиться, вирівнюється, і не встигають залопотіти оплески, як Марко—худий, високий, збілілий—падає з гуркотом ницьма, скрипка-коробка б'ється декою об ріг суфлерської будки і з хряском розлітається на скалки. В одкинутій неживій руці лишається гриф і ослаблі струни, мов з руки повисмикувані жили.

Заля поривно встає, з переднього ряду підбігають до помосту. Загримовані й недогримовані артисти товпляться навколо Марка, бризкають з відра на нього водою, опритомнюють.

— Хай так лежить!..

— Не руште!

— Одступіться!

Через залю від ухідних дверей біжить проходом низенька жінка.

— Куріпка... Куріпка...

Ївзі звільняють швидко дорогу, вона просто із залі вискакує на сцену й—невисока, дрібна—відтручує рукою від Марка всіх. Горловим, глибоким голосом ображено:

— Одійдіть! Не знущайтеся з каліки...

За нею, витягши посивілу куцу бороду на худій шиї, підбігає Данило. Вони пішли з дому шукати Марка разом, допиталися, що він тут. Щойно ступили до залі, як Марко знепритомнів.

Поки Марка підводять, усадовлюють у крісло знову, Андровик заспокоює колективців. Розмахуючи руками та полами піджака, розповідає, наскільки знає, про родинну образу, про дійсну причину Маркової непритомности. Колективці від цього не заспокоюються, а ще більше хвилюються, вигукуючи Квакове ім'я та жінки його—Лепестини.

Голова колгоспу, стоючи в переході, щось розповідає теж. До сцени долітають окремі вигуки.

— На пункті № 5 коні похворіли. Племенний один іздох. Комісія розслідувала... Причини—шкідництво. Квак напоїв гарячих водою. Встановлено, що це—навмисне!

Вигуків—буря.

— Геть їх!

— Не місце в колгоспі!

— Вони тут! Ось!

— За двері їх!

— Судом узять!

— Підлота!

— Рідня глитайська...

Із середніх рядів від стіни протовплюється Квак і Лепестина. Квак, нагнувши червону від лоба до шиї голову, швидко розштовхує й прожогом протискується до виходу. Закутана в товсту хустку Лепестина обертається у всі боки.

— На що повернули.... Грав хлопець на скрипку, а на що повернули... Що ж я таке кому казала, га? Що я казала?

— Сором!

— Сором!

Знаходиться чимало охочих вирядити їх аж на вулицю: Андроник тимчасом виймає із чорного, довгастого футляра, що подає йому Опанас, новуновісіньку скрипку й високо підносить над головами.

— Ми не гадали, що так вийде. Ми давно збирались подарувати Маркові, як нашому музикантові, справжню скрипку. Хотіли дарунок дати сьогодні. Якраз і при нагоді, бо... стара саме розбилась. Передаю від комсомольського осередку тобі, Марку, на, та заграєш нам колись веселішої, аніж сьогодні...

Буряний подув оплесків. Довго не розібрати нічого. Марка заштовхали.

— Бери, бери...

— Дає скрипку, нову...

Встає блідий, високий, підтримуваний злегка товаришами. Його чорні, шкарубкі розумні пальці забігали проворно, жадібно по скрипці, облапуючи гладеньку поверхню, заокруглені закрути й кути.

Заля притихла. Заля мовчить. Сотні очей стежать закохано за мудрими, брудними пальцями.

Низенька Ївга суворо дивиться зі сцени в публіку. Данило Горопай— собі під ноги.

Заля напружено мовчить.

Отже, працюємо. Сила навряд ця
Зрадить упертий, розмірений крок:
Серця потужність—518.
1040—потужність думок.

Я. Гримайло.

С. КОВГАНЮК

ЛИСТ З ГАУПТВАХТИ

Здоров друже! Якби я не сидів оце зараз на «губі», то може в мене не знайшлося б часу написати тобі й коротенького листа, бо наше військове життя не таке, щоб дозволяло розводитись про високі матерії. Воно суворе й раціональне. І тільки вимушене моє дозвілля та непереборне бажання розповісти комусь про те, що трапилося зі мною в останні дні, примушує написати тобі такого довгого листа. Я не маю змоги комусь розповісти свою пригоду. З вартовим мені (а тим більше йому) заборонено говорити, а крім мене нікогісінько на «губі» немає. А немає нікого тому, що в нашому полку всі сотні змагаються на меншу кількість дисциплінарних кар.

До речі — кілька слів за «губу». Ти, напевне, догадуєшся, що це виправна установа, в якій військові службовці, завинивши проти встановленого порядку, тобто порушивши дисципліну, «сидять» певну кількість діб Так воно й єсть. «Губа» — це гауптвахта, лише названа від військових службовців гучнішим і коротшим словом, що зберегло в собі емоційне забарвлення, дух цієї установи — важкувату тупість і приголомшливу м'якість. На мій погляд назва досить вдала. І коли я озираюсь навкруги й бачу пристойні нари, не гіршого, як і в нас у їдальні, стола з перехресними підніжками, звичайну собі бруднувату підлогу, та все це не видається мені за щось незвичайне. Лише рідкі ґрати у вікні та численні написи, видряпані на стінах з нудьги, нагадують мені, що я справді «на губі». Від цього нагадування завжди спадають на думку товариші, з якими ти довгі місяці день-при-дні ходив «уногу», вчився їздити, стріляти, їв і спав. Тепер ти один з тих небагатьох у полку, які відбули кару в цій суворій кімнаті, і, здається, всі на тебе вже дивитимуться іншими очима, моргатимуть з-за спини й пробачливо-холодно розмовлятимуть з тобою. Ось вона чим неприємна, ця «губа». Вона впливає морально — вирізняє тебе з загалу, з твого щоденного оточення і підкреслює перед усіма твою провину. А що може бути неприємніше за почуття відлюдности в своєму колективі?

Проте, мої міркування про вплив гауптвахти до деякої міри теоретичні, бо, правду казавши, я не так то вже й боляче відчуваю моральну покуту. Може це тому, що моя спокійна й примиренна до всяких несподіванок і неприємностей вдача і на цей раз не зрадила мене, а може незвичайні обставини мого арешту, а тим більше причини, що до нього призвели, вже наперед викупили добру частину моєї провини?..

Але ж я занадто довго розповідаю за речі, тобі, може й не цікаві. Мабуть цікавіше тобі буде прочитати про саму мою пригоду, тим більше, що вона потверджує твою давню думку про жінок. А скільки ж ми сперечались

за них! Проте, не думай, що я вже цілком з тобою погодився. Я все ж вважаю, що зо мною трапився лише випадок і що причина всьому тут моя м'якга вдача й довіра до людей. Але, пробач, годі про себе — починаю.

— Словом, зустрівся я з нею біля самого вокзалу. Вона, очевидно дуже поспішала. І мабуть того, що боялася спізнитися на поїзд, спитала мене — котра година. Було пів до дев'ятої і поїзд мав відійти за дванядцять хвилин. Вона подякувала й швидко пішла вперед. Хоч мені було з нею подорозі, бо йшов я теж до поїзда, проте, я зістався ззаду на кілка кроків, щоб не опинитись у тому неприємному становищі, коли йдеш з кимсь поруч і відчуваєш, що з тобою розмовляють знехотя, або й зовсім мовчать Так ідучи, я намагався з зовнішнього вигляду визначити, хто вона є, ця жінка. Легенький кошик у руці й шовкова жовта хустинка на голові давала деякі підстави вважати її за дружину робітника чи службовця, так звану «хатню господарку».

Так я йшов, сподіваючись, що вона от-от оглянеться, і розпливчастий уявний образ конкретизується в певній формі. Але вона майже бігла, не оглядаючись, і мабуть не помітила, що треба було перейти глибокий рів. у тому місці, де всі переходили. Я подумав, що вона, мабуть не місцева коли не знає де переходити, і гукнув до неї:

— Ей, громадянко, далі не йдіть — там рів ще глибший...

— Да? Дякую вам. Я, бачте, тутешніх доріг не знаю... Держіть!—весело крикнула вона, ступивши на крутий схил і простягаючи до мене руки.

Така щирість і довірливість трохи збентежили мене. Я простягнув обидві руки, щоб допомогти їй видертись на другий бік рову, але втратив рівновагу і сам збіг до неї, незграбно чіпляючись за її плечі, щоб не впасти Обоє ми засміялись, вона весело, я ніяково, видерлись з рову й пішли вже поруч, як давні знайомі.

Тепер я вже мав змогу роздивитись на неї, як слід, бо, розмовляючи, вона голосно сміялася з кожної дрібниці й пильно дивилась мені в вічі. Я зразу ж відкинув свої попередні припущення про її «соціяльний стан» Такого випещеного обличчя з матово-ніжною шкірою, шовково-кремового кольору, я рідко й бачив, а веселі, бистрі, трохи насмішкуваті очі дивились розумно, допитливо і разом ласкаво. Поводилась вона дуже просто й щиро. і я зразу ж відчув до неї ту симпатію, яку, звичайно, відчуваєш до людини, з якою легко розмовляти. Вона мені була якраз до пари, як співбесідниця бо, ромовляючи з людьми, люблю більше слухати й спостерігати.

Виявилось, що нам їхати подорозі, навіть до одної станції. Я їхав до наших шефів на броварний завод, а вона в те саме містечко везла щось шити. Вона зараз же докладно розповіла, що в неї там є «своя» кравчиха шиє пристойно й дешевше, ніж у нас у місті шиють. До того їй треба було забрати деякі дрібні речі, залишені там ще з літа, як вона відпочивала «на дачі». Нуднувато було їй трохи самій жити цілий місяць, але що ж подієш?.. Чоловікові відпустки не дали і він лише зрідка наїжджав до неї.

— В якій же це такій установі служить ваш чоловік, що йому не дають відпустки?—спитав я, сподіваючись зразу ж дізнатись, хто вона.

— А ось зараз покажу.—Вона встала з лавки й глянула в вікно.— Ідіть сюди — взяла мене за руку й поставила поруч з собою. Ми стояли близько одне од одного, і я відчував тепло її плеча і стежив, як воно переливалось у мене. Вона ніби забула, чи ще не час було, показати, де служить її чоловік, і ми мовчки дивились на величні споруди багатоповерхових корпусів, що пропливали повз наше вікно. Вони виростали, ці корпуси, на чистому полі з безладних, ніби, куп заліза, цегли, каменю, дерева. Я згадав, що рік тому, якраз на цьому місці, біля роз'їзду Лосево, ми атакували на маневрах піхоту. І наші коні летіли по гречаній стерні й по бурячинні, не знаючи ніяких перешкод. Стрільці не мали де сховатись від нас бо поле тут було рівне, як стіл. І от за рік тут виросло ціле місто бараків. Багатоповерхові кам'яні будівлі виструнчились по обидва боки залізниці, а величезні стоси будівельного матеріялу мали перетворитись теж на організовані будівлі. Тепер тут не то, що атакувати піхоту, а й верхи ступою проїхати важко, бо на гречаній торішній стерні лежать тисячі тонн дерева й каменю, обгороджені колючим дротом, а по вулицях (тут уже є вулиці) без перестанку гуркочуть грузові й легкі автомобілі та повні людей автобуси. Незабаром тут дзвенітиме трамвай. А за рік уся ця махина задвигтить організованим рухом і новенькі трактори зсуватимуться просто з конвеєра на залізничі плятформи. Вантажні поїзди повезуть їх у всі кінці України... Тоді мабуть і зовсім важко буде уявити, що два роки тому тут була гречана стерня. Усе це заступить Тракторобуд.

Так думав я, дивлячись у вікно, і почуття піднесення огортало мене як завжди, коли я спостерігав велике будівництво.

Я уявляв завод уже збудованим і намагався вгадати — з якого саме боку підїжджатимуть плятформи забирати вантаж.

— А отут служить мій чоловік, — відірвала мене від мрій моя сусідка показуючи на п'ятиповерховий будинок — контору Тракторбуду. — Власне не тут, бо контора ще не добудована, і працює він у тимчасовому помешканні, але ж на зиму контору збудують.

— Безперечно, збудують — погодився я. — До зими ще далеко, а з такими темпами... Але дозвольте, — що робить ваш чоловік на Тракторбуді?

— Сядьмо—потягнула вона мене за рукав.—Мій чоловік інженер, завідувач плянового відділу якоїсь ділянки...

— Якої ж саме ділянки?

— Я б вам сказала, та й сама не знаю. Ми з чоловіком на цю тему не розмовляємо. Він у мене зветься Петро, а Петро—це ж значить камінь. Ну, він у мене такий і є. Взагалі, ми не втручаємось одне до одного...

— А в сімейних справах?.. Тільки пробачте за недоречне питання...— схаменувся я, і, мабуть, почервонів.

— Ні, чого ж... На сімейному житті я поставила хрест. Чуєте?..—примружила вона очі і сміючись дивилась на мене довго й допитливо.

— Як то поставили хрест? Ви ж одружені?..

— Ну, то що з того? Одружена я вже чотирнадцять років, а за такий час за доброго життя можна обриднути одно одному...

— Пробачте, ви сказали—«за доброго життя»,—перебив я її.—Чим вам жити погано? Невдалий шлюб, чи як?..

— Ні, я не за шлюб кажу... Взагалі... за сучасне життя. Нудне воно якесь. Ну, що мені з того, що в мене чоловік—інженер, має відповідальну посаду? А мені від того не легше. Іде він на службу о шостій годині, а приходить увечорі о десятій, або й пізніше. Засідання й засідання без кінця. Часто й додому приносить якісь папери, уявіть собі—цілі томи цифр. Уткнувся в них носом і сидить по кілька годин, не відриваючись. Весело! Ну, а мені ж що робити? Піди—каже—погуляй собі. Дякую красно за пораду!

— Але ж у нього справді відповідальна робота, та ще на такому будівництві. Мусить же він і справлятися, з нею!—спробував я оступитись її чоловіка.

Вона довго й сміхотливо дивилась мені в очі, потім взяла мене за лікоть і стишено, ніби випитуючі таємницю, спитала:

— Скажіть, ви партійний?

— Ні, позапартійний—відповів я.—А нащо це вам?

— Ну, от бачите... Я вам правду скажу. Не розумію—чого це позапартійні захоплюються так будівництвом? Нехай комуністи розпинаються за нього на всіх перехрестях—це зрозуміло, а от взяти хоч би мого чоловіка: позапартійний, працює день і ніч, і навіть кватири не дають—живемо третій місяць у готелі, а йому байдужісінько. Цифри й газета—більше йому нічого й не треба.

— Це ви тому не розумієте, що не працюєте—сказав я. Людина, відірвавшись від колективу, завжди песимістично сприймає життя. Отак ви...

— Може й так—якось сумно погодилась вона. А знаєте що? Ось я вам покажу своє золото—чоловіка свого. Хочете?—несподівано запропонувала вона.

Я погодився.

Вона видобула з торбинки кілька мініятюрних фотографій. Лежали вони там жужмом разом з усякими жіночими причандалами—губною помадою, кругленьким люстерком, пудрою, гребінцем. Розіклавши в пальцях усі ці фотографії віялом, як грачі розкладають карти, вона запропонувала мені вгадувати, котрий тут її Петро. Кілька жіночих голів з претенсійним, підкреслено «одухотвореним» виразом я поминув, і вдивлявся в три чоловічі картки, намагаючись на підставі її характеристики визначити інженера. Перший, прилизаний блондин з миршавим обличчям і зачіскою «журналу мод», ніяк на мою думку, не міг завідувати пляновим відділом

Другий був знятий у профіль і його рівний ніс, чуб йоржиком і підкреслено незалежна постава голови дуже нагадувала колишні фотографії офіцерів генерального штабу. Я зупинився на третьому. На вроду він був гірший за обох попередніх. Обличчя в нього було нічим не примітне, але різко окреслене роздвоєне підборіддя, ясні, пукаті очі й високий, уже з залисинами, лоб, свідчили за велику силу волі, упертість і розум. Оце й був її чоловік.

Мені стало трохи ніяково за своє перше враження від її розумних веселих очей. Вона ж, мабуть, показує фотографію свого чоловіка кожному, з ким здибається, щоб прикрити свою власну обмеженість. Для мене вже не було сумніву, що це одна з тих жінок, яка досягла свого ідеалу—одружилась з «інженером» і розпинається про це перед усіма знайомими й незнайомими. Вона, напевне, дістає листи «до вимоги» від отого миршавого блондина, а може й бачиться з ним, а потайки від блондина шукає інших пригод. Бо що ж їй залишилось робити? Чоловік працює на посаді, бере ще роботу додому. Він, напевно, відданий радянській владі спеціяліст. А їй «нудно». Тип досить поширений за наших часів.

Проте, мене трохи дивувала її простота, щирість і одвертість. Скільки я знав, «інженерші»—страшенні задаваки.

Ніби вгадуючи мою думку, вона спитала, пильно дивлячись мені в очі й сміючись.

— А правда, ви думаєте, що я дурна?

— Чого б це я так думав?—здивовано відповів я і відчув, що фарба заливає мені обличчя.

— Не треба так думати, мій хлопчику,—тихо сказала моя сусідка й взяла мою руку в свою теплу долоню.

Державши так мою руку, й легенько потискуючи, вона почала розповідати. Власне розповідала про чоловіка, бо переказувала ті міста, де він служив, скільки заробляв, яку роботу робив. А що вона розповідала без ніякої системи, то я лише дізнався напевне, що приїхала вона з чоловіком з Баку три міясяці тому, до нашого міста, і що тут їй дуже невесело, бо одне, що місто їй не подобається, а друге—нікуди піти розважитись. Воно піти є куди, але вона не знає тутешньої (тобто української) мови. Отож і сидить цілі дні сама, а вечорами дивиться, як працює чоловік. Чоловік її з фаху інженер-механік, а на плянову роботу став тому, що й у цій галузі він має неабиякі знання. Взагалі, він має зо три фахи.

Разів кілька вона називала мене—«мій хлопчику», звичайно, по-російськи. Я дедалі більше дивувався з її поведінки. Чого, справді, спало на думку цій випещеній жінці, з чужого мені кола, називати мене так? До того ж я був не хлопчик. Мої двадцять три роки й густа, три дні неголена щетина, дозволяли вживати до мене цей епітет з двох слів хіба в іронічному сенсі. І хоч вона була років на сім або вісім старша за мене, проте й це, на мою думку, не давало їй права гратися такими словами.

Але в її тоні не чути було жодної нотки іронії. Доводилось припустити, що це—кокетування і реагувати на нього відповідно.

Я вирішив триматись її тону й за деякий час у вагоні тільки й чути було її регіт і нескінченні оповідання з власного життя. В вагоні їхали потомлені робітники з третьої зміни та ранні молочниці, що встигли спродатись на базарі. Деякі куняли. Інші мовчали, скоса поглядаючи на мою співбесідницю. Її яскраво нафарбовані похітливі губи, мені здавалось, викликають у них ледве помітну призирливу усмішку. І мені було трохи соромно за неї й за себе.

Непомітно линув час, і ми опинились на нашій станції. Мені треба було йти через містечко на завод, а її колишня квартира була недалечко біля станції. Я провів її до одноповерхового будинку з широкою верандою, мережаними фіранками й вазонами на вікнах, і опинився біля хвіртки, щоб попрощатись. Не знати було, що говорити. Чи прощатися «взагалі», чи набиватись на побаченні в місті. І я стояв деякий час мовчки. Але вона сама розв'язала справу швидко й просто. Взявши мене за руку і тримаючи в своїй, вона спитала:

— Ну, то як же, прощавайте, чи до побачення?

— Я б хотів, щоб до побачення—непевно відповів я, сподіваючись, що вона, коли хоче, то сама знайде спосіб, як побачитись.

Для неї, мабуть, справді не було ніяких прикростей у житті і тому вона запропонувала просто, ніби запрошуючи давнього знайомого:

— Приходьте, коли хочете. Найкраще вдень, як чоловіка нема вдома. Я сиджу цілий божий день у кімнаті, як тума... Буду рада.

— А коли ваш чоловік вихідний?—ніби між іншим запитав я.

— Ніколи не вихідний. У нього вихідних днів немає. Але ви не бійтеся—засміялася вона.—Мій чоловік не ревнивий...

— Та чого ж боятись—відповів я, червоніючи.—Він же завжди працює... В нього там усяка робота, а я заважатиму...

— Ну, добре. То ви зробіть так. Як матимете йти, то подзвоните до мене телефоном. Добре?.. Чи вас не пускають до міста?

— Та чого ж, пускають у вихідний день і так коли ввечері.

Я записав готель, номер телефону й кімнати в готелі. Тепер треба було спитати її ім'я, отже й сказати своє. Цей пункт я відклав на самий кінець, сподіваючись, що якось дізнаюсь про ім'я з розмови. Річ у тому, що я завжди соромився свого ім'я. Мені, здається, що воно надто вже некрасиве. Так само й прізвище. І тому, коли мені доводиться знайомитись, то я вимовляю своє прізвище невиразно, цілком свідомо припускаючи, що новий знайомий, коли йому вже так захочеться — спитає в мого товариша. Проте, є нахаби, що перепутують. І від того, що вони перепутують, подвоюється увага в присутніх. Але в таких випадках можна сказати якийсь дотеп, або недочути навмисне, а от зараз мені доводилось назвати себе на повен голос. Щоб відтягнути цю хвилину я запитав:

— А як же вас до телефону кликати? Як звати? Бачте, скільки їхали...

— Інна Леопольдовна Долинська.

— А вас як?

— У вас прекрасне музичне ім'я.—відповів я.—А от у мене погане.

— Не буває поганих імен, бувають погані люди. Кажіть зараз.

— Звуть мене Тихін, а на прізвище Серветник...—одчайдушно випалив я.

— Ну й що тут некрасивого? Я вас зватиму Тім. Добре? Згода?

Я погодився аби тільки швидше закінчити цю неприємну процедуру перейнявся до неї теплою подякою за те, що вона так делікатно обійшлася з моїм незручним назвиськом.

— Ну, до побачення, мій хлопчику. Заходьте, не забувайте. Прийдете ж, правда... Тіма?

— Прийду, Інно Леопольдовно... Подзвоню й прийду.

Вона пішла в подвір'я, а мені був шлях нагору, в містечко. Ідучи, я раз-у-раз оглядався, а Інна стояла на подвір'ї, махаючи білою хусточкою, аж поки я завернув за ріг.

Так скінчився перший розділ мого роману. Я летів у містечко, як на крилах. На високій горі я став і глянув навкруги. Тепла осінь уже торкнула своїм подихом садки і на зеленім тлі з'явились золотаві плями. На полях густими крапками ще стояв у копах хліб. Під прозорою блакитною банею дихали легесенькі вітри, доносячи з полів тмяний дух дикого полину й деревію. Цей деревій трепко пахне цвинтарем, але від того лише збуджується воля до життя. Дихаючи на повні груди запашним повітрям, я вирішив неодмінно піти до Інни Леопольдовни.

Повернуся я в полк з відчуттям приємної понови в моїм досить таки одноманітнім житті. Цю понову я відчував, як свіжу білизну на тілі, як ледве вловимий, незвичайний дух пахощів круг себе.

Навіть копирсаючись дерев'яною скіпкою під копитом у свого білого коня Руджа, я й на хвилину не переставав відчувати в собі цю понову. Розум набув гостроти сприймання і моя постійна мрія про Інну аж ніяк не заважала мені продуктивно вивчати свої військові науки. До оточення в мене виробилась поблажливо-спокійне споглядальне ставлення, так, ніби я мав змогу, коли б захотів, перетворити його на власне уподобання. Щоб не робив я, де б не був, а не кидав думки подзвонити Інні при першій же нагоді. Я твердо вірив, що ця нагода трапиться незабаром.

Проте, в перший день, коли я міг попроситись у відпустку, призначені були кінно-спортивні змагання і я, мавши добру кваліфікацію у джигітовці, мусів брати в цих змаганнях участь. Другого вихідного дня до нас приїхали шефи з броварного заводу. Мене не раз посилали до шефів у різних справах. Я знав багатьох особисто і мені незручно було навіть просити комісара за відпустку. Не пощастило вирватись і в подальші дні. Військове життя, хоч організоване й розмірне, як годинник, проте, часто підносить несподіванки, якраз через цю організованість. Я не міг перечити проти нічого

ного навчання під вихідний день, бо це не від мене залежало, і не міг не спати вдень, просидівши майже до ранку у польовій заслоні.

До того ж ускладнялась справа і з телефоном. Їх було два в полку. В кабінеті командира полку та в штабі. Доступитись до них було не легко. Та й доступившись я не міг уявити, як би це я викликав жінку. Інну Леопольдовну, і розмовляв при людях про таку делікатну справу, як побачення. Адже ж мене засміяли б, не дали б кроку ступити спокійно, а найшвидше хтось із начальства наказав би не затримувати телефону розмовами в приватних справах. Я обдумував своє становище з усіх боків і не міг нічого видумати. Тоді розказав усе Цепцюрі, своєму землякові, що працював у штабі за молодшого писаря. На думку Цепцюри не було нічого легшого, як поговорити телефоном. О шостій годині штабні робітники кінчають роботу, залишається лише вартовий писар, а що всі писарі його товариші, то «в чом же дело!» (так він сказав). Підемо разом до штабу і я там дзвонитиму хоч годину, чи дві.

Так умовившись, я ждав на щасливий день і не міг діждатись. Мені здавалось, що Інна давно за мене забула й думати. Бо що мала означати випадкова зустріч у поїзді для неї? Коли б не зі мною, то з кимось іншим вона так само балакала б, показувала б фотографію свого чоловіка і може махала б хустинкою так само, як і мені. І, що, власне, особливого в тому запрошенні, щоб заходити до неї? Їй нудно, місто для неї чуже, мова нерідна. І чого, я, власне, носився, як той із ступою, з новим почуттям, що вона на мене надхнула?..

Аж за місяць часу, приблизно, дістав я нагоду піти до штабу з Цепцюрою, щоб подзвонити Інні. Ідучи, я передумав перші слова розмови, заздалегідь наготовані, і про всяк випадок видобував з пам'яті ті варіянти готових уже здавна запитань і відповідів, що їх я намислив собі за цей довгий місяць. Але, зваживши, що говорити доведеться, очевидно, в присутності вартового по штабу писаря, я подумав, що наготовані слова втратять усю важливість, а дечого я не наважусь і сказати так, як думав. І це мене трохи бентижило.

Проте, Цепцюра, цілком несподівано для мене, запропонував вартовому писареві вийти з ним до другої кімнати і я залишився наодинці з телефоном. Знявши рурку з вісного апарату, я вслухався в шуми гамірного міського життя й лічив тупі й сильні вдари власного серця. Мені здавалось, що зважився я на недозволенний і ганебний вчинок, і номерантка, що має викликати Інну, з голосу впізнає в мені підозрілого «знайомого». Але номерантка діловим голосом сповістила, що «слухає», і на моє прибільшено ввічливе прохання викликати до телефону Інну Леопольдовну Долинську з № 30, байдуже кинула «зараз» і пішла коридором, лунко відбиваючи кроки. Телефон мабуть був далеко від кімнати № 30, бо довго ніхто не приходив, тільки чути було якісь невиразні вигуки й метушню. Нарешті я чув, як невиразний шум почав виростати в чіткі дрібні кроки. Моє серце стукало в унісон цим крокам, і коли зашаруділа в чиїхось руках рурка, то гаряча хвиля залила мені голову і всі наготовані діялоги зникли безслідно.

— Я слухаю—проказала Інна своїм співучим контральтом і я зразу, з першого звуку впізнав, що це вона. Проте, спитав:

— Це ви Інно Леопольдовно?..

— Так, це я. А хто дзвонить? Пробачте, не впізнаю з голосу...

— Значить, забули...—похолов я.—А пам'ятаєте, як ми їхали з місяць...

— Ага, Тім!—крикнула вона, не давши мені договорити.—Чого ж ви так довго не приходили? Хворіли, чи що?

— Всього було... розкажу... Як же ви поживаєте?..

— Нічого, дякую, а ви?

Відповівши, що поживаю «теж нічого собі», я замовк. У голові стовпились тисячі думок, яким способом найпристойніше запропонувати їй побачитись. Проте, жодного доброго способу я не знайшов. Зрадлива мовчанка почала западатись між нами темною прірвою, і я, злякавшись цієї прірви, кинувся через неї наосліп.

— Можна з вами побачитись?—спитав я.

— Коли і де?—коротко відповіла Інна.

— У вас можна... взавтра?..

— О котрій?

— О дванадцятій, приблизно...

— Добре.

— Так можна прийти?..—майже крикнув я.

— Добре. Я ж сказала... А як там себе почувають наші?..—раптом запитала Інна, натискаючи на слово «наші».

— Пробачте, які «наші»? Я нічого не розумію.

— Ага, дякую. Вітайте наших і... заходьте:

— Інно Леопольдовно, про яких це ви «наших»? Пробачте, я...

— Так, так... Буду вітати. Значить, о дванадцятій? Бувайте здорові...

Рурка цокнула тупим звуком, а я ще довго стояв і наслухав, раз по-раз виголошуючи позивне гасло «алло». Але ніхто не обзивався. Вкрай спантеличений, я мусив визначити, що розмова скінчена, і мені тепер залишилось тільки ламати собі голову над отим загадковим словом «наші». Але скільки я не думав, ні до чого не дорозумівся.

Другого дня я нетерпляче ждав дванадцятої години. Відпросившись у командира чоти до міста, я був вільний ще зранку. Але ж Інна сказала прийти о дванадцятій, і я, щоб скоротити час, пішов блукати вулицями й забрів у скверик неподалік готелю, де жила Інна, Сівши на лавці під розлогим кущем ожини, я спостерігав перехожих і думав, як то швидко лине час. Здається, зовсім недавно трапилась у мне та випадкова зустріч з Інною. Тоді зелений лист на деревах тільки що починав братись крапчастим золотом, у садках ще достигали пізні груші й яблука, а глід червонів у дрібному листі кров'яними рубінами. Якийсь місяць часу і вже колись зелена ожина різко чорніє вигинчастим кривим пруттям проти блакиті, а ріденькі листочки, прибиті ранішніми дзвінкими приморозками, жалюгідно метляються на вітах, готові впасти додолу. Як швидко лине час!

І як все ж таки помалу, страшенно помалу сунеться вгору стрілка на годиннику. Вона, здається заповзялась мучити мене своєю повільністю. Чого б не піти зараз до Інни? Вона десь тут, за отими стінами в готелі. Може навіть бачить мене з вікна й не впізнає, звичайно. Проте, я терпляче висидів до дванадцятої години, без п'яти хвилин, і аж тоді встав і помалу пішов до широких шкляних дверей готелю.

Не розпитуючи воротаря, де тридцята кімната, я надав собі заклопотаного вигляду і стрибаючи через два східці, подався на другий поверх. Там, на широкій площадці стояли маленькі столики і за ними сиділо, снідаючи, кілька пристойно одягнених чоловіків. Номерантка в білій уніформі щось говорила телефоном, що висів на стіні. І чоловіки за столиками й номерантка з руркою біля вуха підвели на мене очі, мабуть дивуючись, чого треба тут людині в червоноармійському одягові. З площадки розходились довгі вузькі коридори в обидва боки. Побачивши на дверях на білій табличці № 16, я незалежно звернув праворуч, почуваючи на своїй спині цікаві погляди. Нумерація йшла висхідним порядком. На 22 номері коридор ламався під прямим кутом і № 30 чорнів на білій дощеці аж у самому кінці, в типику, замикаючи коридор.

Перед дверима я стишив ходу й став. «А що я казатиму, коли інженер дома»?—подумав я, і неприємний холодок прокотився всередині легкою хвилею. Але я не встиг щось видумати хоч би на перший випадок, бо двері відчинились перед самим моїм носом і в ясному отворі стала Інна в білому прозорому платті. Вона взяла мене за руку і ввела до кімнати, як дитину.

Зачинивши за собою двері, я ніби відгородився міцним муром від півтемного коридору, від номерантки з телефонною руркою і від тих людей, що снідали й так підозріло дивились на мене.

— Ну, добрий день, хлопчику—взяла мене за руку Інна й підвела до м'якого фотеля.—Сідайте і розповідайте все чисто. А я думала, що ви вже не прийдете ніколи...

— У мене дуже, дуже обмежений час...

— Тож бо ви й сьогодні спізнились, мабуть, на годину?

— Нічого подібного!—показав я годинника на руці.—Дивіться—рівним-рівно дванадцять.

— Ой, пунктуальний же ви який... А я загубила свого годинника і навмання орієнтуюсь у часі. Канючу в чоловіка, щоб купив золотого, але ж чоловік у мене—камінь! Каже, що це зайве... А я поставила йому ультиматум—або золотий, або ніякий. І виходить, що ніякого нема—засміялась Інна.—Але ж це між іншим, розказуйте...

— Що ж я буду казати? Хіба для вас цікаве наше військове життя? Ну, вчимось, ходимо, їздимо, стріляємо. Завжди в роботі, як у казані. Одно слово—військова служба.

— Тимто й цікава військова служба, що там усе інакше, якесь незвичайне. От, хоч би й дисципліна ваша військова. То ж не жарти—два роки бути під наглядом, не мати своєї волі, своїх бажань... На мене, так я, мабуть, не витерпіла б і два тижні, не то що два роки... А вам як, труд-

но?—Інна підійшла й поклала свою долоню мені на плече.—Кажіть—трудно?—допитувалась вона, заглядаючи мені в вічі, ніби від моєї відповіді залежала якась страшенно важлива й невідкладна справа.

Я засміявся:

— Одно, Інно Леопольдовно, що нема нічого трудного в військовій службі, хіба спочатку, а друге—звикаєш. А що ви не видержали б військового життя, так вам же воно й непотрібне. Ви жінка. Хоч, правда, були й жінки в громадянську війну...

— Невже всі звикають? І всі задоволені?—здивовано підвела брови Інна, ніби й не чула мого зауваження про жінок.

— А чого ж іще треба нашому червоноармійцеві?.. Дозвольте закурити в вас?—спитав я, щоб змінити тему.

— Куріть, хлопчику. Але зачекайте я вас почастую чудовим тютюном. Мій чоловік дістає його десь у закордонних інженерів. Але де ж він його подів?

Поки Інна шукала тютюн у шухлядах, я крадькома оглянув кімнату. Цей звичайний «номер» готелю зберіг усі свої притаманні властивості. Велика шафа з люстром у дверях стояла праворуч од дверей і в ній відбивались убогого малюнку блакитно-сірі шпалери й матерчата канапа на три особи, що стояла напроти. Напривході біля дверей стояв мармуровий умивальник, а за ним вішалка на одежу, запнута білим простирадлом. В кутку біля вікна, вкрите розкішним плюшовим укривалом ліжко з нікельованими поренчатами. Специфічність «номера» підкреслювали ще дві величезні залізи під стіною. Здавалося, що люди тут живуть, як воно й годиться жити в готелю, кілька день, і навіть не вважають за потрібне розпакувати всі речі. Тільки стіл був заважений купами грубих, у важких палітурах, книжок і газет. Серед них лежало кілька чисел англійської «Дейлі Ґералд». Взявши одну газету, я вголос прочитав заголовок.

— Ви читаєте по-англійському?—видивилась на мене Інна, і здивувалася б, мабуть, менше, коли б я на її очах перетворився на малпу.

— Читаю, але не розумію. Трохи знаю німецьку й французьку мову. Але чого ви так здивувались?

Вона вже видобула десь червону коробку з запашними цигарками й розкрила передо мною.

— Прошу, куріть, будь ласка... Але невже в армії є й такі, що знають мови?—ще дивувалась Інна.

— І не мало таких. Чого ж тут дивуватись. От же й ваш чоловік напевне вивчає українську мову — показав я на заголовок «Комсомольця України», що скромно виглядав з-під «Правди». Хоча скажу вам, що вчитись мови з газети—досить трудно...

— Українська мова! Не говоріть мені нічого про цю осоружну мову. Я її не розумію й не люблю... І не хочу, щоб вона мені стовбичила перед очима. — Геть з-перед моїх очей!—жартівливо-розпачливо крикнула Інна, схопила «Комсомольця України» і сховала в шафу, щільно причинивши двері.

— За що ви так ненавидите українську мову?—спитав я трохи, ображеним голосом.

Інна підійшла до мене зовсім близько, торкаючись своїми колінями моїх, і схопила в долоні моє обличчя.

— Ой, і дурненький же ти... Ой, і дурне-е-нький...—пестливо розтягала вона слова, зазираючи глибоко в вічі, сміялась дрібненьким хвильним сміхом.—Та чого б я її ненавиділа, ту мову? Про мене, хоч китайською говоріть...

Я міцно схопив її за п'ясті й хотів притягти до себе, але Інна раптом рванулась, скочила на ліжко й насварилась пальцем.

— Тільки—умова. Ви робитимете лише так, як я вам накажу. Добре, мій хлопчику?..—знов забреніли ніжні нотки в її голосі.

— Добре...—глухо відповів я, нахиливши голову.

— Отже, сидіть проти мене й не ворушіться. Ви вмієте сидіти на місці й не ворушитись? Коли ні, то радила б навчитись у мого чоловіка. Цей камінюка приходить додому й може висидіти за столом чотири години, не ворухнувшись. Читає, пише, підраховує, перекреслює, і на мої запитання відповідає «умгу», або й зовсім нічого. Уявляю, як з ним весело працювати на службі, якщо він і там такий. А отже за щось його цінять. Хотів перейти на іншу роботу, так не пускають. Немає, кажуть, ким тебе замінити. Навіть пообіцяли не пустити до кінця робіт. Хоч би квартиру дали, а то їздимо з міста до міста, як цигани, і все по готелях.

Вона говорила роблено-суворим голосом, але чути було, що їй самій приємна повага й пошана до її чоловіка від людей. Я уявив собі всю велич тих корпусів, що виросли за літо на чистому полі, і собі перейнявся почуттям подяки до тих людей, які безпосередньо будують непорушні підвалини нашого прекрасного майбутнього, отже перейнявся подякою й до її, Інниного, чоловіка, інженера Долинського, бо він, скільки я вже чув з її оповіді, був не з останніх ентузіястів будівництва.

— Подайте мені мою торбинку, он вона лежить на столі,—показала на стіл Інна.

Я подав їй торбинку, сів і стежив, як вона фарбувала губи помадкою, видобувши її з похоронків, де зберігались, так би мовити, матеріяльні атрибути жіночої краси. Нафарбувавши губи, Інна подала мені торбинку, щоб я поклав її на те місце, де взяв. Але я незграбно вхопився за криса, вони розчинились і з торбинки полетіли на підлогу помадки, пудра, маленькі ножиці й кілька фотографій-мініятюр. Я зніяковів і похапцем почав збирати всі ці речі.

— Нічого, нічого, не червонійте,—заспокоювала Інна,—це буває. Бідні мої друзі, не подякували б вони вам, коли б почали отаку зневагу. Особливо Жан.

Я саме вкладав на своє місце картку з написом на звороті: «Инне от Жана...», і перевернувши її, побачив, що Жан і є той схожий на офіцера генерального штабу, що я вже його раз бачив у вагоні.

— Пробачте, Інно Леопольдовно, я ж не хотів...—виправдувався я.

— Ідіть сюди, я вас зараз покараю...—покликала вона.

Я підійшов і роблено-покірно став перед нею. Вона взяла мою руку й почала легенько бити двома пальцями по долоні, виповідаючи мені за незграбність. Коли я спробував узяти її за руку, вона суворо зупинила мій рух:

— А умова? Ви забули нашу умову... А котра воно вже година—спитала раптом.

— П'ять хвилин на третю...

— Та що ви кажете!—жахнулась вона.—Я вже о другій годині мусіла бути в кравчихи. А це ж не близький світ. Ви мені пробачте, я мушу збиратися...

Мені не залишалось нічого більше робити, як устати й сказати, що й мені, мовляв, пора йти. Інна взяла мене за обидві руки й довго дивилась у вічі, потім тихо, роздільно проказала.

— Так ви ж прийдете ще, мій хлопчику? Прийдете? І то скоро, днів через три, через два, щодня приходьте, коли тільки можете. Навіть не дзвоніть, я завжди вдома... А то мені в телефон доводилось вигадувати «наших», ха-ха! Пам'ятаєте—«вітайте наших». Там, біля телефону номерантка стовбичила, отож я й приставилась, ніби балакаю з давнім знайомим... То прийдете?

— Прийду,—відповів я.

— Ну, то до побачення, до скорого...—мовила Інна, ведучи мене за обидві руки до дверей. Аж у дверях вона затулила мені на мить долонею рота і швидко обернула до себе очима.—Прийдеш?—спитала пошепки, і не чекаючи відповіді, зачинила за мною двері.

Швидко йшов я в полк і передумував усю сьогоднішню розмову з Інною, але якоїсь логіки в ній дібрати не міг. Чого, власне, я ходив до неї і чого ще піду? Розважати «даму», інженерову дружину, що не має чого робити і грається зі мною, як кіт з мишою? Вислухувати її нарікання на українську мову й роботящого чоловіка, що працює по шіснадцять годин на добу? Чи може мені дуже потрібно дивитись на прилизаних блондинів, на заялозених від постійного вжитку фотографіях? І не така вона вже й цікава, щоб через неї скрадатись, як злодій, по готелях. Але чого їй від мене треба, от чого я не міг зрозуміти. Зваживши всі «за» і «проти», я вирішив більше до Інни не ходити, залишивши в своїй пам'яті зустріч із нею, як звичайну собі легеньку пригоду з експансивною жінкою.

Тієї ночі я довго не міг заснути, передумуючи безліч разів мою випадкову зустріч з Інною, і сьогоднішнє побачення, і її загадкову, неврівноважену поведінку. В пам'яті спливали, якось раптово й відірвано, окремі слова, проказані глибоким контральтом, і я безперестанку повторював їх, як школяр повторює вірші, щоб назавжди заховати цей голос і ці слова в глибинах пам'яти й видобути їх відтіля в ту ж хвилину, як тільки мені захочеться. «Мій хлопчику» тепер відганяло приїсним духом нещирої коханки. Я згадував, що Інна промовляла ці слова якось ніяково, трохи насмішкувато, і гнав їх від себе, бо вони нагадували мені за потаємні мої наміри.

Адже ж вона, безперечно, поважала свого чоловіка, і навіть нарікаючи на нього за неуважність, горда була з того, що якраз її чоловіка поважають і цінять на будівництві. Це я добрі відчував, бо нащо їй було показувати його картку мені, незнайомій людині, нащо, так уперто підкреслювати його посидючість ,любов до праці? І коли Інна нарікає на чоловіка за те, що в нього переважає інтерес до своєї будівної роботи перед родинним добробутом, то тут немає нічого дивного—на те вона жінка, та ще відірвана від громадського життя. Вона одинока в нашому великому, незнайомому їй місті з чужою, малозрозумілою мовою, їй нудно від вимушеного безробіття... Але чого Інна вхопилась якраз за мене? Якщо вона вважала мене за доброго знайомого, що зв'язана з ним лише взаємними нитками симпатії, то нащо їй було «вітати наших» у телефон, аби приховати перед сторонніми людьми суть розмови? Нащо вона підкреслювала ще в вагоні, що «поставила хрест» на сімейному житті? Але пригадуючи, як Інна відсахнулась від мене, коли я спробував лише взяти її за руку, я також не міг припустити, щоб вона шукала «легких пригод». І скільки я не думав, не міг зрозуміти її справжніх намірів.

Проте, хіба мало люди роблять вчинків і сами їх добре не розумівши? Отак мабуть, і з Інною. Тим краще дати спокій собі, й особливо її чоловікові. Що, справді, міг подумати цей інженер, коли б Інна з нафарбованими губами назвала мене, чорвоноармійця, своїм «другом», чи «добрим знайомим»? Смішно. І чого б це я мав псувати настрій заклопотаній людині, що віддає всього себе будівництву?.. Мені стало соромно від одної уяви, як би я зустрівся з інженером Долинським у нього в кімнаті. Але почуття сорому скоро минуло, і я був вдячний, не знати кому, що все обійшлося добре й інженер Долинський може спокійно працювати. Я враз перейнявся до нього щирою симпатією і він почав зростати в моїй уяві на якогось казкового велетня, що одною рукою переносить багатотонні вантажі цегли й каменю, швидко складаючи з них велетенські будівлі. Ці будівлі ростуть вширочінь і вгору, і заступають усі обрії все більше й більше...

Прокинувся я від різкого звуку труби. Швидко одягаючись у загальній метушні під звуки команди, я відчув велику полегкість. Тепер уже не треба було думати про Інну, домагатись побачення. Все кінчено. Цей настрій не кидав мене цілий день і тільки ввечорі, в «Ленінському кутку», читаючи сьогоднішнє число «Комсомольця України», я зверетенувся, як опечений, і лагідний супокій змінився враз на скажене обурення й пекучий сором.

Виїзна бриґада газети «Комсомолець України», три дні працювавши, повідомляла, що на нашому величезному будівництві засіла «тепла компанія» колишніх людей, інженерів, які сиділи вже за радянської влади в БУПР'і і серед них згадано й ім'я інженера Петра Долинського, завідувача плянового відділу. Якраз про Долинського писалося, що він брутально поводився з виїзною бриґадою, і мабуть, почувши, що втратив ґрунт під ногами, зухвало заявив, що «плянового відділу, фактично, й нема, є одна вивіска». Далі газета наводила факти безгосподарности й безладдя в пля-

нуванні і вимагала негайно зняти з роботи Долинського і ще трьох інженерів. В моїй уяві замиготіли, переганяючи одна одну, картини моїх стосунків з Інною. В голові стало гаряче і я почував, як ворушиться мозок. Одна за одною відкривались загадки її незрозумілого поводження. Так от чому Інна так вихваляла свого чоловіка. Він мабуть справді багато працює, але, як видно, не на користь нам. І я міг повірити, що інженер Долинський, прочитавши англійську газету, читає потім «Комсомольця України, щоб навчитись української мови? Яке безглуздя! Тепер для мене не було жодного сумніву, що він пильно стежив, чи скоро бриґада доберется до нього та його кампанії. Зрозумів я також, чому Інна так швидко прибрала з-перед моїх очей газету.

Образа й сором заливали мене гарячими хвилями і я не знав де дітись. Сказати комусь із своїх товаришів про свою пригоду я не міг, бо мені було соромно за мою довірливість і наївність. Згадавши, що мене багато в моїм житті ошукували й обдурювали люди лише через те, що я дуже звірявся на них, я почав картати самого себе, тисячу разів обіцяв собі ніколи нікому не вірити на слово. Найгірше мене дошкуляла ота майстерна жіноча брехливість і фалшивоулесливе «мій хлопчику» та настирлеве запрошення заходити. І нащо я їй здався? Закохалась вона в мені? Я скривився на цю думку й відчув ще більший приплив сорому... А справді, чого їй від мене треба? Чи може я даремно так нарікаю на неї? Може вона й сама не знає, що воно за цяця її чоловік, бо казала ж, що він з нею ніколи не говорить про будівництво. А чого вона наполягала, що «поставила на сімейному житті хрест»? А може виїзна бриґада помилилась, занадто згустила фарби? Безліч питань і сумнівів роїлись у моїй голові, заперечуючи всі логічні доводи.

Не мігши втолитися з усіма цими думками, я побіг до командира чоти й запевнив його, що мені край треба до міста в одній важливій справі. Командир відпустив мене до вечірньої перевірки. Я вийшов за ворота і майже бігом подався повними людей тротуарами, штовхаючи ліктями перехожих. До готелю, де жила Інна, від наших касарень було недалеко, і я прийшов туди скоро, але біля самих дверей спинився. Чого, власне, я біжу до Інни? Що я їй скажу? І яке мені діло до інженера Долинського і його дружини з нафарбованими губами й аристократичним іменням—Інна Леопольдовна? А коли ще Долинський удома, то він же мене просто вижене з кімнати. Поки я стояв і думав під дверима і в мене боролися бажання: негайно дізнатись правди—з можливими неприємними наслідками, двері відчинилися і з готелю вийшла Інна й стала перед мною, високо звівши брови.

— Добрий вечір. Ви до мене?—здивовано спитала вона.

— Ні, я йшов і став... закурити—збрехав я, не знаючи, що казати. —Гуляю собі...

— Не до ме-е-не?—розчаровано протягнула Інна. Який же ви не добрий, Бути під дверима і не зайти,—і нотки щирого жалю забреніли в голосі.

— Інно Леопольдовно, я хотів з вами побалакати...—наважився я, думаючи з чого б почати.

— Побалакати?..—ніби трохи злякано спитала вона, але враз повеселіла.—Ну, то чого ж! Давайте побалакаємо. Я думаю, що ви мені щось страшенно інтересне скажете. Правда? Проте, знаєте що? Поїдемо зі мною на вокзал. Я здам спішного листа, бо в таку пору пошта відкрита тільки на вокзалі, а назад будемо йти пішки й побалакаємо... До речі, мій «камінь» нарешті вирвався з роботи. Тепер він, як засватана дівчина—з усіх боків йому пропонують посади, а він хоче днів кілька відпочити, так що сидітиме вдома... А ви днів за чотири-п'ять подзвоните? Ну, скажіть же, мій хороший, подзвоните?

Мене гостро шпигнула ця безсоромна брехня, і я не певний був, що ось зараз, отут на тротуарі не плюну їй у розмальовані губи й підведені сірі очі й не крикну—«брехня»!

— Ну, ходімо ж, чого ми стоїмо під дверима?—взяла мене Інна під руку й тісно притулилась до мене.—Я ж вас не бачитиму днів з п'ять, а як прийдете, то скажу вам щось цікаве...

Я вкрай спантеличився. Невже чоловік не каже їй правди і дурить її отією вигаданною до нього пошаною? Адже ж і так може бути.

Ми йшли через вулицю до автобусної зупинки і мовчали обоє. Раптом по вухам різнув пронизливий звук серени й легке авто сковзнуло поперед нас, блиснувши ляковими боками. Інна шарапнулась назад, поточилась і впала на брук... Це все сталось так раптово й швидко, що я розгубився і вхопив насамперед книжку, що вилетіла в неї з рук, а вже потім почав підводити з бруку Інну. Вона глухо стогнала, зацінивши зуби й широкими зляканими очима дивилась на мене й на двох перехожих, що вже встигли прибігти з тротуару.

— Додому...—тихо вимовила Інна, злягаючи на мою руку всією вагою свого тіла.

На велику силу я повів Інну до готелю. Вона припадала на праву ногу і стогнала з кожним кроком. Напевне вона звихнула ногу. Відчинивши двері готелю, вона покликала воротаря, назвавши його «голубчиком Андрієм». Цей Андрій вилетів від своїх ключів, як опечений, і взяв Інну під руку. Вона потиснула мені кінці пальців і вдячним, теплим поглядом подивилась на мене й болісно усміхнулась.

— Приходьте... по-змовницькому, ледве чутко шепнула мені Інна й знов застогнала, спираючись воротареві на руку.

Я вийшов на вулицю й поволі поплентався багатолюдними тротуарами до касарень. І веселий гомінкий натовп на вулицях, і химерні мережева вогнів над входами в кіно, і галасливі авта з своїми неспокійними сиренами—все пропливало повз мене, як за грубим шклом, не доходячи до моєї свідомости. Натомість в уяві зринали один за одним уривки сьогоднішніх вражінь і пропливали якимось безладним фільмом, що в ньому відцент поплутано всі кадри. Високий інженер Долинський випливав з похоронків пам'яти з насмішкуватими очима, а Інна виглядала з-за його спини й теж

насмішкувато дивилась на мене. За мить посмішка спливала з Інниного обличчя і вона дивилась уже на мене благальними очима й шепотіла—«приходь».

Прийшовши до касарні і ступивши на кам'яні сходи, щоб вийти на другий поверх, я враз відчув у руках книжку. Це ж я забув її віддати Інні. Спинившись на сходах, я почав міркувати, чи не занести зараз цю книжку до готелю й попросити воротаря передати Інні, але сигнал на перевірку врвав мої думки, і я швидко пішов на другий поверх у касарню. На горішній площадці під дверима я одгорнув політурку й побачив заголовок — *«Илья Эренбург». «Любовь Жанны Ней».*

Перевірка пройшла швидко. Мавши ще одну вільну годину до сну, я пішов у «Ленінський куток», і почав перегортати книжку, вихоплюючи по кілька рядків зі сторінки, щоб збагнути, про що в тій книжці писано. Десь в середині книжки лежав конверт, заадресований до міста Ростова на Дону, якомусь Р. Кшижикові. Зверху два рази підкреслене—*спешное*. Конверт був не заліплений, і я, під'южений цікавістю знайти хоч будь-який ключ до Інниної загадкової поведінки, недовго міркував і витяг листа, тремтячи од нетерплячки. Ось що в ньому було написано.

4-XI

Любий Жане.

Як ми й умовились, адресую листа на Кшижика, а він, побачивши два рази підкреслене «спешное», передасть його тобі. Я боюся, мій любий, щоб знов не трапилось чогось поганого, бо на Т... зараз виїхала бриґада місцевої комсомольської газети, і своїм звичаєм тикає носа всюди. Проте навіть носить додому цю противну газету, і я мушу читати йому й перекладати все до останнього рядка, що там пишуть про Т...

До речі, той тип таки прийшов до мене сьогодні. Він—українець, а я звичайно, вчинилась, що української мови не знаю, ба навіть ненавиджу. Так легше, бо спільна рідна мова зобов'язує до щирости. Треба сказати, що виконувати твою інструкцію досить важко, бо цей тип хоч і вайло, проте розповідає за себе дуже обережно, а все намагається звернути розмову на розпити про мої інтимні справи. Навіть хотів ухопити мене за руку—ти подумай! Але не криви, любий, своїх чудових губів і не ревнуй, бо від одного прізвища цього типа можна забігти в безвість. Та й справа ж вимагає великої обережности. Покищо я тільки й взнала, що дисципліна в них у частині тверда і що годують їх добре. Як бачиш, мало приємного. Проте, будь певний, я його приберу до своїх рук, а руки ж у мене (правда, любий?) такі, що в них він почуватиме себе, як у шовку. Він уже обіцяв зайти днів за два-три... Ну, і т. інш. Писатиму зараз же.

Тепер от що. Візми у Кшижика квитацію і викупи в ломбарді мого золотого годинника. Днів за кілька надішлю гроші. Я боюся, щоб його там не зіпсували, або не повитягали каміння. Тепер, нарешті,

ми оклигали від тих нещасних перипетій з Петром, але йому дався в знаки БУПР, і він страшенно хвилюється, як почув за ту виїзну бригаду. Та й мені знов поневірятись та розтринькувати по ломбардах речі не дуже то хочеться.

Бувай здоров, мій любий, єдиний. Другим разом напишу довгого довгого листа—не ділового, а покищо цілую й цілую...

Інна.

5/XI. Дописую нашвидку. Катастрофа. Та чортова бриґада таки докопалась. Сьогодні в тій паршивій газеті вимагають зняти Петра з посади. Це ще добре, Тхоржевського вже... сьогодні. Приготуй усе. Ці два дні Петро «здаватиме справи» і замилюватиме очі, а 7 або 8 виїздимо. Може вони не кинуться, ходитимуть ці дні з прапорами. Любий, бережись і ти. Може приїду хоч сама. Бувай. Жди.

Інна.

Я не спав тієї ночі й хвилини і вона мені видалась за рік. Діждавшись ранку, я подався до міста, навіть не питаючись у командира дозволу. Я майже біг порожніми ще вулицями і спинився аж проти будинку з вивіскою «Державне Політичне Управління». Постоявши кілька секунд перед дверима й глибоко вібравши в себе повітря, я рішуче смикнув за клямку й опинився всередині.

Ішов я додому, в полк, годин за дві і в голові рівно й чітко пропливали кадри моєї «пригоди» і Інною. Тепер уже для мене не було в тій зустрічі нічого загадкового і я почував себе так легко й зручно, як почуває людина, що скинула свою брудну одежу й почистивши добре, іде собі вільно й знає, що ніхто не гляне на неї підозріло-насмішкуватим поглядом.

В полку на мене чекала несподіванка. Увесь наш полк стояв на плацу за казармами, в колонії—розгорнутими чотами. Легкі кулемети в кожній чоті були на конях, кулеметна сотня виїхала з всіма своїми тачанками, і навіть похідні кухні стояли на своїх місцях. Командир полку й комісар об'їжджали ескадрони й обдивлялись чи все як слід. Я зрозумів, що полк вишикуваний по тривозі. На мить щось гостро кольнуло всередині—«в такий момент піти самовільно з полку!»—промайнула думка і я відчув, як до очей приплиає хвиля сорому. Нестерпно хотілось бути в лавах, на своїм місці. А лави стояли непорушні й мовчазні, ніби зачаровані, але я знав, що досить одного слова з уст кмандира полку, одного помаху його клинка, і ці лави блиснуть шаблями, замигтять списами і кинуться без вагань на свою трудну, але всевиправдну роботу. Мене пойняло те легке хвилювання й захват, що його завжди відчуваєш, коли бачиш організовану людську силу, злютовану одною думкою, одним бажанням. Тіло моє враз зм'якшилось і в радіснім тремтінні загойдалося у пружистих ритмах бойового маршу. Полк ішов ланками до стаєн і стрункі ряди пік пропливали один за одним, як чіткі сеґменти нескінченного живого ланцюга. На одну мить виринули з пам'яти Інна, Долинський. Жан, але заразом же зникли, розчавлені величчю й могутністю цих злютованих лав. Проїздивши повз мене.

командир суворо глянув у мій бік, і я відчув, що мені не минути «губи». Так воно й сталось...

Тепер от сиджу і ще раз передумую всі ці події. Пригадав, як мені було трохи смішно, як ми прийшли два роки тому в полк і політкерівник остерігав нас, поповненців,—завжди і скрізь берегти військову таємницю.— Невже—думав я—хтось хоч подумати посміє, що в мене можна щось випитати? Аж ось бачиш—насмілилась жінка...

Вчора мене випустили. Я посидів на «губі» лише два дні. Лист, як бачиш, трохи недописаний, але про що ж уже й писати?.. Бувай.

С. РОГОВИК

МОТОР

Ніколи
не був я
в Казакстані.
Жовтим піском
у блакить
не линув;
Не знаю
прозорої тайни
туманів,
Не топтав
у юрті
квітів килимів.
Але знаю:
чула не раз
індустрія
Казацьке
трудяще:
спасибі.
Вже
в пустелях
зоріють
Семафори
Турксибу.
Було на праці.
Зранку
Щось давнє
над головою
никло,
Запалив
я цигарку
Відчинив
у минуле
вікна.
В цеху — робота.
Цех —
ударний,
А я стою
і палю звичайно.
Коли чую:
товаришу,
гаїш марно
Час відповідальний!
У тебе ж
найкраща
робота —
Мотор
для станції
Казакстану.
Враз
полетіло минуле
к чорту.
До мене
сьогодні
обличчям стало.
Поїзди
Турксибом
ідуть
Сонце упало
на крицю

І. КРЕЧЕТ

ЗАПИСКИ КОМЕНДОРА РУДЕНКА

Вчора від комісара канонерки «Блюхер» я одержав листа. Зміст його був такий:

т. Кречет.

Сповіщаємо тобі сумну звістку. 8 червня ц. р. в бою під Лунінцем загинув славною смертю твій товариш, комендор к-л. «Блюхер», Андрій Руденко. До останньої хвилини стійко він стояв на своєму посту, але ж невблаганна смерть вирвала з наших лав цього бійця... Серед речей Руденка ми знайшли пакунок, на якому стояла твоя адреса, отже й надсилаємо його тобі.

Комісар к-л «Блюхер» *Н. Рогіз.*

В пакунку був звичайний собі шкільний зошит, на синій обкладинці якого значилося:

Комендор к-л «Блюхер» А. Руденко 1933 рік.

Нижче без ніяких змін подано зміст зошита.

***

Тихий травневий вечір спускається на долину ріки Прип'яті. Останні промені сонця іржавою смугою лягають на дерев'яні покровілі білоруського містечка Петрикова, іскряться на позолоті церковних бань, тремтять на деревах парку.

Величезне червоне око дня ще якийсь час дивиться на блискуче плесо ріки та на широкі луки по той бік піскуватого острова, а далі, втомившись помалу зсувається вниз і зникає за чорною стіною соснового лісу, що від заходу тягнеться на північний схід.

Своєрідні згуки гускнуть у повітрі. Мукають корови, вертаючись з пасовиська, клекочуть лелеки по своїх гніздах. Біля води перегукуються вибалки, лаштуючи мережі до нічної роботи. Дзичить комашня, кумкають жаби...

З низин встають болотяні випари й прохолода.

Під островом зупинилося на ночівлю декілька плотів. На кожному з них уже палає багаття, навколо вогню сидять мовчазні поліщуки, варять собі вечерю.

На крайньому плоту присадкуватий отаман, щось промовляє до своєї ватаги...

Можливо, плотовщики обговорюють договір на соцзмагання, а можливо, вечорами вони ліквідують свою неписьменність...

Осторонь від усього, приткнувшись носами до берегової кручі, стоять сірі військові кораблі річної фльоти. Вони прийшли сьогодні здалека, і на них панує урочиста тиша. Спокійно рухаються люди, розмірено-рівно тече своє життя, виконується свій розпорядок... Дивно бачити фльоту на сірому тлі Полісся...

Команду звільняють на берег. Групи моряків у білих кашкетах та білих форменках поважом, не поспішаючи йдуть до містечка. Там на горі чекає на них молодь, прості невиблагливі розваги весняного вечора, а може й блискучі погляди дівочих очей...

Сутеніє... Вікна містечкових будинків засяли електрикою. На площі перед райвиконкомом гучномовець оповіщає про останні події міжнародного життя. Центральна вулиця повна народу. В гущу цивільного натовпу там і тут вплітаються кремезні постаті червонофльотців.

Весело. Святково...

Наздоганяю свого товариша, торпедиста з «Червякова», беремо на буксир дівчат, і як усі, робимо декілька галсів по вулиці, до нас ще приєднується молодь і ми всі юрбою прямуємо до парку.

В Білорусі, взагалі, багато мальовничих парків. Петриківський—теж прекрасна містина. Трохи нагадує київську Володимирову горку... Внизу так само спокійно несе свої хвилі ріка, лише немає огнів Подолу та не чути гуркоту міста.

Під старими крислатими липами на траві розсідаємося і починаємо розмову на найрізноманітніші теми. Оповідаємо про нашу учбу, про далекі, не бачені мешканцями глухого містечка краї...

Коли вже досхочу наговоримося—надходить пропозиція співати. Ініціятиву в цій справі забирають дівчата.

Ляцела зязюля цераз сад,
Ой, рана, раненька, цераз сад,
Клікала Насцяньку на пасад,
Ой, рана, раненка, на пасад.
А ці ти, зязюля, ля чаго
Ой рана, раненька, ля чаго.
Йость у мяне матулька ля таго,
Ой, рана, раненька, ля таго.

Хлопці протестують:

— Та досить вам, що це—на весіллі чи що?

— Іншої давайте.

— Та якої ж?..

— Придумайте самі...

Починаються жарти, йорзання, пересідання з місця на місце. Але переборює весь цей замір нова пісня:

Ня стой, каліна, разьвівайся,
Ня думай, дзявчина, размишляйся.
Ди ужо каліна разавйона,
Ди ужо дзявчина размишльона.

Ад айця, ад маткі одвязьона
Ди к чужому бацьку привязьона...

Сидимо заворожені чудовою мельодією співу. Привабливою свіжістю та багацтвом сповняє груди. Всі ці хлопці й дівчата здаються такими рідними, своїми... Крізь вирізування густого листя над нами мінливо мерехтять мільярди зір, десь високо пливуть у безвість невідомі світи...

Єдуць яни поле, єдуць і другоє,
На третяє поле узяжджаюць...

Я намагаюся відгадати, про що в цей час мріє ось ця струнка білоруська дівчина Стася... Чи разом з піснею думки її линуть по вівсяних ланах її батьківщини назустріч своїй долі жіночій, чи замріялась вона про щось інше, нове...

Десь у далині на західних горбах, може аж за Дорошевічами, народився якийсь неясний гул... Прислухаюся і не можу зрозуміти, щоб це було...

На трецяє поле узьяжджаюць,
Варание коні сунімаюць:
Станьцє, братци, станьцє, паслухайцє
Ди што у лєсє абзавєцца...

І от несподівано вирвався з-за гори стоголосий хор пропелерів... Пісня вщихла... За хвилину в шальному розльоті високо над землею закружилась величезна кількість літаків... Скільки ми не вдивляємося—око нічого не бачить, але в темній зоряній глибині неба ревуть мотори і шумять крила велетенських птиць... Стає моторошно. Дівчата тремтять...

Раптом чиясь незрима рука черкнула об небесну баню довжелезний сірник. Зайнялося бліде полум'я, зашуміло й бабахнуло на луках... Ще раз—уже ближче, під лісом, ще—за містечком...

Гасло бойової тривоги на кораблях виводить нас із одубіння.

Мчимо на берег... Прибігаємо саме в час: кораблі віддають швартови...

Небо прорвалось, і дощ огняних набоїв летить на землю. Жахний концерт громохких вибухів зливається з неймовірним галасом сотень людей, зі стогоном конаючих...

Містечко, як величезна ватра, падає з усіх кінців. Серед пломеню й диму метушаться безпорадні фігури... В затоці горять дерев'яні баржі—кривавий відблиск заливає небо й ріку... Смердить сіркою, смаленою шерстю, смолою і ще якимсь отруйним перегаром...

Крізь запітніле скло протигаза дивлюсь на цю картину і намагаюся уяснити—що ж власне, трапилось... Несподіваний напад імперіялістів на Країну Рад?..

Цього слід було чекати давно. І от тепер це—факт...

За кормою «Блюхера» кипить бурун. Навколо гупають аеро-бомби нічних хижаків...

Прощай мирне життя. Прощай безталанний, палаючий Петриків.

Безшумно працюють наші машини і м'яко шумить під форштевнем вода. Ворожі літаки нас не знайшли. Темна кирея ночі, кущі верболозу, дуби та сосни берегів сховали нас від ворожого ока.

Зараз пів на двадцять третю. Мої товариші ще перебувають під впливом Петриківських подій, трохи нервуються, але наші лоцмани, вони прекрасно знають ріку... З погашеними огнями, по неосвітленому форватеру повною ходою йдемо на позицію...

Весь цей район Полісся, сотні кілометрів навкруги, особливо весною — непрохідна трясовина. Єдиний комунікаційний нерв краю. Прип'ять, за неї і на ній має розгорнутись жорстока боротьба...

Згідно з останнім повідомленням—дві години тому військо імперіялістичної Польщі перейшло кордон. В цю хвилину десь за двадцять кілометрів жменька наших прикордонників веде нерівний бій, стримуючи наступ великої групи ворога...

На розлогі простори Білорусі своєю залізною лопатою ступила війна.

Прямо в нас по курсу миготять гарматні сполохи, вибухає іскристе полум'я і бігають по небу довгі, колючі пальці прожекторів.

Тільки що прийнято радіограму про повітряний напад імперіялістів на Київ, Ленінград та Одесу... Всі станції радянського Союзу передають відозву Виконкому Комуністичного Інтернаціоналу до пролетарів всіх країн та декларацію Центрального Виконавчого Комітету рад до цивілізованого людства всього світу...

Ми стоїмо на порозі подій, яких ще не знала людська історія.

Віримо,—ворога знищемо одним ударом... На цей раз Европа не врятується від Червоних хвиль... Отак думаючи—на всі ґудзики застібаю бушлат і стаю біля рубки...

«Блюхер» далеко вирвавшись наперед від основної похідної колони, наближається до зони фронту. Гул канонади міцнішає, зростає.

У бойовому розписі я перший наводчик носової гармати. І от тепер серед ночі ми линемо назустріч невідомим подіям. Моя гармата мусить бути готова.

Простріляли кожне коліно ріки, кожен підозрілий кущ і острівець...

Праворуч від нас із нетрів дальнього лісу вириваються світляні набої і виснуть деякий час у повітрі на своїх парашютах, заливаючи тремтячим сяйвом безрадісну панораму болотяної рівнини, з кущами вереску та озерцями весняної води на ній...

З берега нам морзять. Рат'єрою даємо свої позивні. Це наша піхота. Установлюємо з нею зв'язок і чекаємо приходу флагмана. Через двадцять хвилин комфльот дає нам перше оперативне завдання.

***

Обережно проходимо старою відногою в гущавину дубового бору і зрештою, зупиняємося на призначеному місці. Росяний ранок застає нас у таких обставинах: закамуфльований «Блюхер» стоїть під крутим зворотом

берега в повній бойовій готовості. Частина команди на своїх місцях біля гармат, частина під спардеком вивчає обставини фронту.

Я сиджу на вершині височезного дуба і передаю свойому командирові про все, що бачу... За самим зворотом ріки, ближче до нас, ходять «Піонер» та «Зірка», б'ючи зі своїх гармат по деревах острова, що на фарватері.

На лівому березі дружно працюють кулемети нашого десантного загону. В кінці прямого плеса, ген там у затуманених низинах берегів, гримлять гаубиці моніторів...

Навкруги «Піонера» встають водяні стовпи. Плюскіт гарматнів дедалі густішає. Видно, ворог добре пристрілявся. «Зірка» починає одходити...

Із вузької протоки, що за островом, виткнулись і, укриваючись берегом, просуваються в наш бік двоє польських охоронних суден. У шестикратний бінокль мені прекрасно видно всі їх деталі. Спочатку вони йдуть малою ходою, мабуть, боючись напоротись на несподіванку. Але от на головному майнуло якесь гасло і, ніби підстьобнуті гарапником, обидва шляхтичі дали повний хід. Злазю з дерева і біжу на судно до своєї гармати...

Специфічність річного театру майже ніколи не дозволяє втягнути відразу в бій велику кількість кораблів. Кривизна плеса й тіснота для маневрувань унеможливлюють ведення вогню—в кільватернім ладу... Тактика річного бою багатогранна, методи боротьби здебільшого обумовлюються природними обставинами, уміння використати їх дає величезну перемогу під час операції...

От і тепер—прищухаємо і ждемо поки ворог з'явиться з-за повороту... Довгі хоботи гармат завмерли на одній точці... Ворог неминуче мусить через неї пройти...

Розсікаючи носом жовту воду ріки, вилетів прямо на нас прудкий моторний панський броне-катер. На ходу стріляючи з гармати в сліпій злобі угнався він за «Піонером». Перша ж сальва «Блюхера» його накрила... Панич зупинився і безпорадно загойдався на хвилях.. Даємо ще кілька пострілів. Полум'я охоплює корму катера, вибухає бензина. Через хвилину цей окутаний полум'ям уламок на наших очах пірнає на дно.

Невдача спіткала і його колегу, що, стріляючи виткнувся з-за кущів... Намагаючись зробити циркуляцію, він підставив нам свій борт... Пробитий наскрізь по самій ватер-линії, з диферентом до носа, свіжо-пофарбований польський водяний танк ще якийсь час держався на воді, а далі почав сідати і, перевернувшись кілем догори, затонув...

Від двох бойових одиниць фльоти пана Пілсудського на воді лишилися лишень масні плями та півдесятка ще живих польських матросів борсалося на хвилях, намагаючись дістатись до берега. Ми їх врятували.

Зараз же нас атаковує штурмова авіяція ворога. Не без успіху одбиваємось. Але, все ж кулемети ворожих літаків на мотлох посікли будку голубиної станції «Блюхера» і важко поранили милого парнягу, сигнальщика Марченка.

По лінії суден передають наказ вищого командування—до підходу до-

помоги з тилу, хоч би там що, затримати наступ ворога... Зрозуміло—ми ні кроку не підемо назад.

Безсонна ніч і напруження останніх годин позначаються на нас, але свідомість покладених на нас обов'язків родить бадьорість, геть жене втому...

Весь час міняючи позицію, розпочинаємо гарматний двобій з польськими кораблями, що з'явилися на плесі... Нам допомагають «Воля» та «Перекоп», «Дніпрельстан» своїми гарматами збиває ворожі батареї, що на правому березі.

***

Ведемо огонь з далекої дистанції. Небачений ворог ховається десь у закрутах ріки. Літаки-коректировщики повідомляють, що по нас стріляють Vilno, Karkov та Torun. Їхні гарматні, покищо, лягають збоку і не шкодять нам.

Уважно виконую всі розпорядження плутонгового командира і в короткі павзи між установкою гармати та пострілом пригадую деякі відомості, що ми їх розробляли на політгодинах.

„Vilno" та „Krakov" —легкі польські монітори, водомісткість 70 тонн, хід 9 вузлів, мають по 1—105 *мм* гармати та по 2—76 *мм*, 3 кулемети в баштах. Довжина кожного 35 метрів, ширина щось 6 метрів, осадка півметра. Вкриті панцирем...

„Torun"—важкий монітор, цілий річковий дредновт. Водомісткість—110 тонн, хід 9,1 вузла, має 2—105 *мм* гармати в баштах та 5 кулеметів... Панцир до 80 *мм*.

Пригадую ще, як минулої зими, під час відпустки, був я в себе на заводі і як зневажливо поставилися до мене деякі робітники...

— Ну й моряк... Що ж ви там робите на річці? Жаб у болотах ганяєте!..

Цікаво, якої б заспівали оті розумники, коли б зараз їх поставити на наше місце?

Звук кордіту соковито-різкий, від нього далеко більше завмирає серце, ніж від згуку звичайного пороху... Біля десяти гостинців, сталевих і страшних, виплюнула хаща нашої гармати....

— Два більше!

— Єсть, два більше!..

Постріл. Ніякого диму. Жалібно виє граната. Кілька хвилин чекання.

— Накрили...

Розпочався гарячий плутонговий огонь. Здається, гармата ще не встигає вистрілити, як порожній зарядний картуз вилітає, непомітним для ока рухом—вона знову набивається, закривається замок... Просту рушницю не можна було б набити скоріше.

Гострі вибухи і протяжне виття чергуються між собою, зливаючись в один концерт....

Повз нас проносяться наші легкі торпедоносці, що спішать атакувати підбитого ворога...

Переносимо свій огонь на інший об'єкт і йдемо вперед.

Мені здається—сливе загальна неписьменність у військово-морських питаннях, що аж до цієї війни панувала, зокрема, у нас на Україні, пояснювалась, головним чином, браком відповідної літератури.

Про віськову фльоту наша громадськість була поінформована дуже кепсько. Боротьбу на річному фронті, її характер, уявляли лише, ми, невелика група річників...

А між тим, питання це дуже давнє...

Переглянувши історію воєн лише за останні сто років, побачимо—жодна збройна сутичка не обходилася без боротьби на річковому театрі.

В 1828 році, під час війни Росії з Туреччиною, успіх російського війська і захоплення турецьких фортець на Дунаї, в значній мірі обумовлювався наявністю в росіян річкової фльотилії, що була перекинута туди з Чорного моря.

Пізніша, за часів Кримської війни 1854-55 р. р., на тому ж таки Дунаї Росія мала низку переваг над Туреччиною, головним чином, завдяки вдалим операціям парових та гребних суден, які не дозволили турецькій фльоті увійти до гирла і підвезти допомогу своєму війську.

В 1871 році, в дні героїчної боротьби Паризької Комуни, в комунарів було декілька канонерок. Ці кораблі, захоплюючи баржі з паливом та харчами, стали революціонерам у великій пригоді. Пізніше—канонерки захищали підступи до Парижу та боронили країні мости. Навіть незначна фльотилія в руках сміливих людей відограла все ж таки певну бойову ролю.

В Російсько-Турецьку війну 1877-78 р. р. перевезені залізницею невеличкі парові катери утворили Дунайську фльотилію, яке вперше вжила нового виду—міни...

В минулу імперіялістичну війну було багато випадків боротьби на ріках Европи, Азії та Африки.

Російсько-німецькі бої на Віслі, Прип'яті та Немані проходили з участю річкових фльотилій. Австрійські Дунайські монітори брали участь у боях проти сербів. Англійці мали військові кораблі на річці Руфіджі та на озері Танганайка (в Африці). Уперта боротьба за Бельгію вимагала й організації військової сили на мережі її каналів та річок.

Громадянська війна 1918-20 р.р. на терені Радянського Союзу характерна була тим, що головні бої сочилися на залізниці та на ріках. За тих часів було утворено декілька червоних річкових фльотилій, які величезну допомогу подали Червоній армії в боротьбі з білогвардійщиною та військом інтервентів.

Ми ще пам'ятаємо бойову діяльність Червоної Волзько-Камської фльотилії, військових фльотилій Горішнього та Нижнього Дніпра, Південно-Двинської, Донської та інш.

Під час загального страйку англійських гірників, 1929 року, річки й канали Англії кишіли військовими катерами та канонерками. В Темзу було введено, навіть, декілька крейсерів, міноносців та підводних човнів...

Зовсім недавно операції ОЧДСА і той рішучий удар, який вона завдала білокитайцям, в значній мірі було забезчено діяльністю нашої славної Амурської фльотилії.

На ріках Китаю плаває величезна кількість військових суден, які належать різним імперіялістичним країнам, що мають у Китаї свої концесії. З допомогою цієї річкової сили придушується визвольний рух китайських працюючих мас... Лише одна Англія держить на ріках Китаю до 20 канонерок, мають там свої кораблі Франція, Америка та Японія...

На головній річці Індії—Гангу—Англія тримає постійну річкову фльотилію. Така ж фльотилія є на річці Ніл в Африці...

Франція держить свою річкову фльотилію в Індо-Китаї. Португалія та Бельгія на ріках Замбезі та Конго—в Північній Африці. Бразилія—на річці Амазонці.

Ворог спішно відходить, але й просуватися вперед треба дуже обережно. Річ у тому, що нам доводиться йти проти води, а поляки пускають по течії пловучі міни... Одну ми бачили на перекаті, її викинуло на пісок, одну розстріляв з кулемета наш катер «Штурм». За сьогоднішній день ми завдали фльоті пана Пілсудського доброго чосу...Проходимо повз канонерку «Admiral Serpinek», корма якої, розірвана нашою торпедою—затонула, а носова частина, потрапивши на мілке—високо закопирчилася в небо... З бортів безладно звисають мережі камуфляжу і на палубі повний розгардіяш...

Матроси здалися добровільно. Двох офіцерів та механіка забито підчас вибуху... Командир канонерки—лейтенант Кінєвич—намагався чинити опір, але бачучи безвихідність свого становища, кинувся в воду. З нього був кепський пловець—зразу ж пішов на дно...

Надвечір, просунувшись наперед на 15 кілометрів, ми зупинилися. «Блюхер» став на позицію біля гирла річки Скрипиці.

Обидва береги вглиб суходолу були зайняті польською піхотою і треба було бути готовим до всяких несподіванок. Такою несподіваною був, наприклад, кулеметний огонь з берега по палубі «Піонера», що стояв на якорі серед ріки. Йому треба було негайно знятись, але—ясно, ніхто й носа не посмів виткнути з рубриків. Довелося одклепати канат біля самого жвакагалси і разом з якорем офірувати його прип'ятській рибі.

З боку поляків була ще спроба балонної атаки з берега, але вітер зовсім не сприяв ворогові, вся отруйна хвиля на їхні ж частини.

На правому березі незабаром закріпився наш десантний загін і легкі сили відігнали ворожу піхоту від ріки.

О другій годині ночі по фронту наших кораблів пронісся глісер і передав категоричний наказ командування: ні в якому разі не пити води з Прип'яті, вода в річці отруєна... На «Губітельному» уже було кілька випадків епідемії.

Це трохи ускладняло наше становище...

Воюємо вже цілу добу і ця перша доба війни—така багата на враження. Ще моя пам'ять не притупилася і вся натура пожадливо їх ловить... Нетерпляче чекаємо наказу Реввійськради перейти в наступ, знаємо—це найкраща метода захисту й оборони.

НАДІЯ ХОМЕНКО

ДЕЛЕҐАТКА

Сонце бризками у очах
Більше, більше весняних плякатів!
Я люблю твою пісню гучну
Сестро, моя, делеґатко!

***

У негоду, і бій рушниць
Ти гарячі слова зібрала—
Їх вогонь на устах горить
І запалює буйну радість.

Перетнулись крицеві шляхи,
Там де кручі й яри повстанські,
Заорали яри трактори
Під весняний комунівський заспів.

***

Там на столику купа газет,
Вже за вікнами тане день
До червоних, думками, мет
На найвищий би швидше щабель.

***

Під напруженим рухом варстатів
Об прорив ні за що не удариться.
В клюбі ввечері буду чекать,
Бо й піснями ти теж ударниця.

***

Сонце бризками у очах
Більше, більше весняних плякатів!
Я люблю твою пісню гучну,
Сестро, моя делеґатко!

М. ТРУБЛАЇНІ

НАВЗДОГІН ЗА СЄДОВИМ *)

«Сибіряков» кінчав вантажити вугілля. Він стояв біля вугільного причалу. Я бачив його вперше. Спочатку навіть здивувався, коли підійшов до судна. Здавалось, це стояв той же «Сєдов». Лише уважніше оглянувши, побачив, що у цього «Сєдова» зам ість баку півбак і нібито іншого кольору бочка на щоглі. Здавалось, і щоглли начебто інші: або вищі, або нижчі, та напевне нічого сказати не міг. Але напис «А. Сибиряков» свідчила, що це інше судно, а не те, що два тижні тому архангельці випроводжали в далекий рейс.

В конторі Радторгфльоти, якийсь старший службовець настрочив службову записку до капітана і заявив мені, що він для мене вже все зробив.

Проте на «Сибірякові» тою запискою не задовольнились.

— А як з харчами?—спитали мене.—Каюта до ваших послуг. Кают-компанія теж. А відносно харчів добалакайтесь з артільником і коком.

З артільником довго балакати не довелося. Це був симпатичний чолов'яга, машиніст. Він робить, усе, що зможе. Тільки б я дістав з ТСТ записку на видачу мені харчів терміном на один місяць.

З коком договорилися ще швидше. Розплатимось після рейсу за додатково навантаження на нього.

Важче було в ТСТ. Відтіля послали до Міськторгу, з Міськторгу до Крайторгу, відтіля назад по тих самих інстанціях з обов'язковим відвідуванням усіх завів, їх помічників та діловодів.

Коли, нарешті, з потрібною запискою я опинився в крамниці ТСТ, то там мені відмовили видати якість продукт ина тій підставі, що в них, крім цибулі й хліба, не було.

«Місяць у морі на цибулі з хлібом—подумав я собі—це значить записатись до аскетів, бо чисте повітря арктичного моря мого апетиту не попсує».

Симпатяга артільник повідомив мене, що такі перспективи не лише для мене, а й для всієї команди. В ТСТ обіцяли дістати продукти другого дня, крім м'яса.

Другого дня ТСТ справді роздобуло крупів, макарон та солоної риби тріски.

Сибіряковський артільник, прибігши вдесяте до крамниці, забирав харчі на місяць для чотирьох десятків людей, щоб катером одвезти до судна. В число тих людей включено і мене.

*) Уривок з книжки репортажу „Людина поспішає на північ".

Крім вугілля, везли й харчі. Інтересно, що для себе «Сибіряков» брав харчі значно гірші, ніж віз для Сєдова. На борту нашого судна стояли корови. Це свіже м'ясо для полярних сєдовських героїв. Родичі сєдовців передавали їм через нас пакунки.

Для характеристики надзвичайно дбайливого ставлення архангельців до експедиції наведу один приклад. В склепі Північторгу я одержував для себе чоботи. Завідувач слепу довідавшись, що я з «Сибірякова», який іде на північ зустрічати «Сєдова», заклопотано почав прохати взяти з собою невеличкий пакунок, що його забули сєдовці. Це було кілька коробок дерев'яних цвяхів, що ними шевці підбивають підметки.

— Знаєте,—казав завідувач склепу,—а коли недай чого, зазимують хлопці в кригах, доведеться ж чоботи латати!

Нами цікавились, бо знали, що ми повертатимемось з надзвичайними новинами, яких не переказує радіо-телеграф, крім того, привеземо пасажирів з Землі Франца Йосипа. Можливо, що ми будемо останні люди, яким доведеться цього року бачити «Сєдова». Адже тоді багато хто вірив, експедиція може зазимувати в невідомих водах між Новою та Північною землями.

Наш шлях на Північ моря Баренца повз Нову землю геть аж до Руської гавані до мису Бажання. Звичайно, місце зустрічі пароплавів поки намічено орієнтовно. В таких випадках уникають конкретних обіцянок, так само, як на запитати скільки будемо плисти і «коли прибудемо» жоден капітан не дасть вам відповіді, хоча б у морі був надзвичайний штиль, а відстань—50 миль.

— А може туман? А може ні звідки ні звідти шторм? А може пожежа? Ні, я на це відповісти не можу.

Так заявляють моряки.

«Сибіряков» лише днями повернувся з рейсу на острів Вайгач. Він одвіз туди тих самих червоноармійців, моїх супутників на пароплавчику кілька тижнів тому. Разом з ними поїхала ціла група дослідників-інженери, професори, капітани тощо.

Можливо, завдяки їхнім зусиллям, Вайгач стане цінною перлиною нашої Півночі.

«Сибиряков» закінчував підготовку до рейсу. А підготовка, треба сказати, була надзвичайно швидка, а тому неґрунтовна.

Підчас рейсу на Вайгач «Сибіряков» зустрівся з кригами і трохи попсував кермо. Ремонтувати ніколи було і судно йшло в новий рейс, сподіваючись, що море до островів Баренца чисте од криг. «Сєдов» повідомляв, що подибав легенькі криги біля землі Франца Йосипа, набагато далі на північ, ніж то було минулого року. Зустріч з кригами для «Сибірякова», зважаючи на його попсоване кермо, була досить неприємна.

«Сибіряков»—судно того ж типу, що «Сєдов» та «Русанов». Свого часу збудований в Англії для Канади він був придбаний руським урядом на початку імперіялістичної війни спеціяльно для рейсів між Архангельськом та

англійськими портами. Всі ці три судна льодоламного типу, тепер використовують влітку для перевозу вантажів, взимку, як звіробойно-промислові судна. та час-од-часу для північних рейсів у Баренцове та Карське моря.

Треба відзначити, що пароплав носить ім'я великого сибірського золотопромисловця, що свого часу разом із шведським багатієм Діксоном та шведським королем Оскаром II дав кошти на організацію славнозвісної експедиції Норденшільда пароплавом «Веґа» навколо Північної Азії. Слід також відзначити, що судна нашої криголамної фльоти своїми назвами в більшості буржуано-аристократичні. Такі назви криголамів як «Літке» (граф), «Малигін» (морський офіцер), «Макаров» (адмірал), «Сибіряков» (мільйонер), «Добриня Нікітіч» (казковий герой февдальних часів), «Сєдов» (морський офіцер). З революційними назвами у нас «Ленін», «Красін» та «Красный Октябрь». Але ті назви в більшості пароплави дістали за радянської влади. І назви ті дано не за те, що Літке був граф, а Малигін слухняний офіцер, а за їхні послуги перед наукою. Радянська влада керується не сліпим почуттям помсти, а доцільністю й пролетарською справедливістю. Землю Миколи II перейменовано на землю Північну, бо ніяких заслуг у відкритті тієї землі за Миколою II немає. А за землею Врангеля ВЦВК РСФРР залишив стару назву, зважаючи на послуги Врангеля у відкритті цієї землі, вірніш острова, (в полярних морях багато островів називаються землями).

«Сибіряков» на одини рік старший за «Сєдова»—його побудовано 1908 року. Завдовжки він 76,3 метри, а парова машина має 2.370 сил. Він трохи легший за «Седова», але вантажу бере трохи більше. Раніш він звався «Бонавенчор» і разом з «Беотіком», тобто «Сєдовим» та «Адвенчером», тобто «Русановим», належав одній і тій же промисловій компанії, що полювала на тюленів біля Ню-Фаундленда та Ґренляндії. У тієї ж компанії було придбано всі ті три пароправи після того, як тюленів у тих водах зменшилось, а для Росії, в зв'язку з війною, з'явилась гостра потреба на криголамні пароплави.

Штурмани з «Сибірякова» запевняли мене, нібито їхнє судно має найшвидшу ходу—14 миль на годину. Проте мені такої швидкости спостерігати не довелось. Взагалі ж я думаю, що цифри, якими тут позначено силу машин, тонаж та швидкість ходи непевні. Ніхто їх не знає. Вони загубились і змінились протягом двадцятирічної плавби в полярних морях та багатьох ремонтів у англійських, американських, німецьких, голяндських і руських доках. Один із старих штурманів доводив, що насправді могутність парової машини «Сібірякова» лише 2.200 механічних коней проти 2.650 сил «Сєдова». А загалом ці сили нікчемні, коли їх порівняти з силами машин різних «Левіафанів» та «Мажестіків», що мають до 50 і навіть до 60 тисяч механічних коней, тобто в 5-6 разів сильніші за найбільші наші криголами. Правда, «Левіафани» і «Мажестіки» для криголамної плавби непридатні.

Тепер на літаках можна зустріти мотори потужністю в кілька тисяч механічних коней.

І як фреґати та бриґантини XVIII сторіччя одійшли в минуле, так само і «Седов» та «Сібіряков» за кілька років підуть за ними. І може колись люди низатимуть плечима кажучи:

— Ото герої були! На таких ліліпутах в полярне море пускались!

Частина команди в цьому рейсі нова. Капітан, боцман і кілька кочегорів пішли у відпустку. Новим капітаном на рейс призначено високого, зовнішньо досить бурмилистого Федора Івановича Щепотьєва. Він тільки-но прийняв судно. Правда, колись раніш Федір Іванович плавав на ньому старшим помічником. Його постать досить оригінальна і нагадує тюленя, про якого він любить розповідати, бо щозими ходить на промисел морського звіра. На малюнках так малюють норвезьких шкіперів. 30 років Федір Іванович плаває по Білому та Полярному морях. Десятки разів він їздив на Нову Землю. Руки Федора Івановича мабуть уже до смерти не відмиються—вони свідчать про тяжку фізичну працю протягом тринадцяти років. Пальці покручені, нігті перебиті, глибокі чорні щілини на долонях.

Федір Іванович завжди сонний, вигляд його трошки розгублений, дивиться якось збоку, кудись у далечінь. Замість чаю, п'є чистий окріп без настою і цукру, тільки закусуючи хлібом—старовинна звичка.

Тепер, прийшовши перший раз до сибіряковської каюткомпанії, Федір Іванович, замість зайняти капітанське місце, що його за старою традицією каюткомпанейською обов'язково займає хазяїн судна, сів у куточку на місці чи то другого штурмана, чи старшого механіка.

— Що ж це ти Федір Іванович,—сміявся старший механік,—старі традиції зраджуєш?

— А, не люблю я... Не все одно, де сидіти!

Справді, «Сибіряков» вигідно одрізнявся від інших пароплавів, де ще з наші часи збереглись традиції намісництва. Мені довелось бувати на таких пароплавах. Звичайно, за столом головує капітан. Праворуч старший помічник, ліворуч старший механік. А далі, по «чинам та званіям». Старший до старшого, молодший до молодшого туляться,—другий помічник проти другого механіка, третій штурман проти третього механіка, четвертий механік, коли є такий, проти радиста, а в самому кінці штурманські учні. Часами лише лікар вносить дисонанс в цю струнку боярську систему. Він займає місце залежно од симпатій капітана та взаємин із старшим штурманом.

На «Сибірякові» такого не було. Кожен мав своє місце, але третій штурман сидів до капітана ближче, ніж старший, а радист між старшим і другим механіком. Зрештою Федір Іванович мусів зайняти почесне капітанське місце. Таки його умовили, але він завжди обурювався, коли всі чекали, що він перший набиратиме до своєї миски.

— Більо... Е-е... Знаєте... Е-е... Це маленький тюлень... Звірятко—пояснював Федір Іванович, підібравши обидві руки до грудей і розставивши покручені пальці.

— Його то... Е-е... власне бить не можна, але закона поки нема такого. Б'ють.

— Коли повертаєшся з промислу,—каже наш капітан,—то тільки усміхаєшся та дивушся як навколо тебе люди носами крутять. А то тому, що трином тюленячим та кров'ю все просмердить до останку. І судно, і одяг, і сам. Сам ти, звичайно, не помічаєш. Потім не раз треба до лазні піти, а судно миють і миють, а воно місяців зо два тхне. Брудна наша робота.

Тут, в оточенні молодих штурманів, він любив поділитись спогадами своєї молодости, коли ще плавав юнгою, навчався і мав платню, харчі та стусани. Тут Федора Івановича розуміли, бо кожен а цих молодих моряків, уже радянського гарту, морякував майже з дитинства. Кожен з них був матросом, бо в радянській фльоті нема паничів, без матроського або кочегарського стажу, не вчитимуть тебе і штурманом не зроблять.

З тридцяти років понад п'ятнадцять Федір Іванович плаває штурманом. Не злічити, у скількох штормах він за тридцять років був. А кожен шторм,—коли море пасіює і навіжено плюється в небо піною, а вітрильниками та пароплавами наче у пінг-понг грається викидає хвилі вагою в сотні тисяч—а навколо безбережжя, вниз—глибінь тисячометрова, а на небі хмари надовго заступають сонце, щоб виллять в море—наука моряцька.

**
*

На островах Північної Двини зелено й шумливо. Там де Кузнечиха зливається з Маймаксою—тартак №28. Раніш це звалося «економією» і стара назва надовго пристала до цього місця. Кілька годин тому сюди привіз мене маленький пароплавчик приміського сполучення. На пароплавчику було багато п'яних. Біля гальюна пили горілку і страшенно лаялись. Я не чув огиднішої та безглуздішої лайки, як тут в Архангельську. Моряки Чорного моря та Далекого Сходу, шпана Одеси та Владивостоку—янголята проти архангельців. Не володіючи хистом Золя, я відмовляюсь подати тут цю картину. Але це тільки деталь.

«Сибіряков» стоїть під кормою здорового голяндського лісовозу з Амстердаму і здається маленьким, непоказним. Він закінчує вантажити вутілля. На борту мене зустрічає старший штурман Микола Іванович Храмцов, типовий моряк-біломорець, з нових моряків, що пройшов школу червоної фльоти. Він народився в Білому морі і протягом своїх 29 років з руських міст бував тільки в Архангельську та Ленінграді, але знає всі порти Норвегії та Англії, як свої п'ять пальців.

Обличчя—кольору червоного. Тільки не подумайте, що він індіян. Ні, це колір інший, не червоної міді. Це те що в руських казках називається «кров з молоком», Волосся витке. Природня завивка? Не скажу. Коли так, тоді природа надто великий майстер перукар. Штучна? Тоді хто той великий мистець? Невже сам Микола Іванович? Адже з дня на день я спостерігав цю завивку. З дня на день вона не мінялась.

Він весь у Білому морі, почасти в Кронштаті, де відбув п'ять років підводної плавби. Норвегія, Німеччина і Англія. О, він їх знає прекрасно. Підчас інтервенції ховався, плаваючи десь у норвезьких фйордах. Багато годин довелось пронудьгувати на капітанських містках різних пароплавів, що

ними ходив сірими й зеленими, залежно від погоди, хвилями морів Білого, Баренца, Норвезького, Німецького, Балтики. Єдина розвага на той час, коли вздовж берега іде та пеленгує нечисленні маяки, миси, гори, скелі.

Бінокль не може зазирнути за обрій, але розшифровує точки на обрії у кораблі, скелі, острови. Микола Іванович сотні раз глипає в бінокль, але й без бінокля чоловічки його очей виконують функції краще, ніж у тисяч суходольників. Ви думаєте, ті очі якісь надзвичайні? Прожектори? Звичайні, круглі й блакитні.

— Хіба може бути штурман в окулярах?

Байдуже, чи то будуть круглі рогові (мода останніх років) чи пеноне (мода десяти років тому), чи скромні в залізній оправі, що їх носять бабусі дідуні та студенти-комсомольці. Штурман в окулярах. Скажіть це морякам і вони довго сміятимуться над цим дотепом. А коли такий штурман загубить свої окуляри в момент швартовки, чи у хвилі йдучи між мілинами та ріфами?

Микола Іванович хазяює на судні, приймає вантажі, порядкує командою, дає вказівки ревізору та третьому штурману, слідкує за кожною дрібницею, поки Федір Іванович десь їздить до радторгфльотівської контори і що там робить... невідомо. Це таємниця всіх капітанів. Вони не люблять совати носа в усі суднові справи. За ними загальне керівництво. За палубу відповідають старший помічник з боцманом, за трюми—старший помічник з ревізором, за машину—механік. А капітан у морі зі своєї каюти, що займає панівне місце над палубами, слідкує за всім, лише коли-неколи кидаючи короткі фрази якогось наказу. На березі капітан творить «високу політику» в кімнатах радторгфльоти.

Микола Іванович востаннє перебирає в пам'яті, що зроблено і чи чого не забуто. Команда є вся. Новий боцман з роботою, очевидно, справиться. Новий радист уже зайняв каюту. Артільник харчі взяв. Вантаження закінчене. Незабаром з міста приїде ревізор з паперами про закінчення різних формальностей. Залишати судно команді заборонено. Треба чекати на капітана і наказ «віра якор».

**
*

Єдина на судні комсомолка і єдина жінка, буфетниця Оля, показує мені каюту і знайомить з розпорядком. О сьомій годині ранку чай. 11—обід, 14—чай, 19—вечеря.

Вона йде в другий рейс. Сюди її відрядили з контори радторгфльоти, де вона працювала досі. Олі море подобається, коли воно тихе, не хвилюється, не кидає пароплавом, бо інакше вона хворіє на морську хворобу. Штурмани запевняють, що це їй тільки здається і вона мріє залишитись на морі та вчитися на радистку.

Сміхотливе дівча. Чорна чуприна безкосої голови не слухається білого рогового гребінця, спадає на обличчя і заважає очам. В роті один потемнілий зуб—розписка од значної кількости цукру, що його любить гризти молода буфетниця.

Вона заступає стару буфетницю. Та пішла у відпустку. Про ту тут згадують:

— О, то козир!

— Відьма-козир! У неї все на ять. А лайне не згірше за старого матроса або кочегара.

— Давно плаває!

— Прийде вона, буде тобі Олю!

І мені згадувався Новіков-Прибой. Власне його «Жінка в морі». Там молода дівчина буфетниця теж вперше на пароплаві. Стара буфетниця— «вовк морський» і навколо них мало не сотня чоловіків. Інтриги й шукання «інтрижок», ловеласи й закохані, ревнощі і суди-пересуди. На тлі блакитної площі, зелених хвиль і сивих шквалів моря там на зміну старому розухабистому моряцькому побутові у муках народжується новий побут чесних здорових взаємин, товариського відношення і кохання за кохання, замість кохання за гроші.

Оля не читала Новікова-Прибоя, але вона дуже схожа на Таню з його повісти, хоч тут немає тої ситуації, тих загострених взаємин між нею і оточенням. Тут міцна товариська атмосфера. Немає «чинопочитанія» та підлабузництва.

З нами іде ще одна дівчина. Її теж звуть Оля. Вона іде за вбиральницю на пароплав «Сєдов». Вона не сибіряківська, а тому й симпатіями меншими користується.

— Ну, ви все смієтесь...

Це була її стереотипна відповідь, що супроводилась стереотипною усмішкою на широкому обличчі та стереотипним помахом руки.

— А як тебе на «Сєдов» не приймуть, висадимо на Новій землі разом з радистом.

— Ну, ви все смієтесь...

І та ж сама посмішка.

Сибіряковська Оля ще з берегом зовсім не розпрощалась і твердо зпевнена, що сьогодні в море не вийдемо.

— Мені ж сьогодні ще до міста треба поїхати—заявляє вона.

***

Наша каюткомпанія маленька й тісна. Здається, комірчина маленька. Побита канапа за столом, шість стільців, приґвинчених до підлоги і один крок вільного місця між столом і дзеркальним буфетом у стіні. Тут днює й ночує комсклад.

На другому кінці стола, проти капітана, з-під русявого чуба визирає щось схоже на молоду лисину. То Володимирович. Він же старший механік, він же колишній машиніст цього самого «Сибірякова», він же найбільший жартівник на всю каюткомпанію. Піджачина завжди засмальцована машинним маслом, пальці побиті, замотані брудними перев'язками. Механік він старший, хоч літами молодший за обидвох своїх помічників. На судні є люди,

що давним давно знають Володимировича. Знають, що він Володимир Володимирович, але не знають, що прізвище його Рачковський. Немає потреби звати на прізвище. Володя, або Володимирович—він же свій. А коли він лається—мовчать, бо даремне не гавкає, не собака.

Льоню і Андрюшку можна Аяксами назвати. Льоні—24. Андрюша трохи старший. Обидва одної школи—Херсонського технікуму. Обидва на одному вітрильнику, а саме «Товариш», практичну плавбу одбували. Обидва потрапили до Архангельська, а разом на одно судно. Льоня—широкий, повний бльондин, часто має вигляд учня-хулігана (не злісного) старшої групи семирічки. За його здоровезним чолом однаково швидко народжуються пляни нового пустування й думки до дискусії з якогось філософського питання, наприклад, що буде, коли спуститись до центру землі, чи як фрмулювати, що таке НЕП на чотирнадцятому році революції? Він—третій штурман, а Андрюша другий—тобто ревізор. Андрюша солідніший, він на рік чи два старший, він і партієць, а головне—він ревізор, тобто видає зарплату і спецодяг команді, веде облік вантажу, приходує і витрачає, несе на своїх плечах бухгальтерію і канцелярію пароплава. Звичайно, що праця ревізора важка, бо на великому пароплаві це фактично подвійна праця: вісім годин вахти на капітанському мостику ревізорові належить одстояти так само, як іншим штурманам.

Безперечно, Льоня Рижков—щаслива людина. Він, крім вахти, нічого не знає, а підчас вахти, правда, не пусту, але обов'язково встигне розповісти щось цікаве із своїх пригод, або з подорожі «Товарища» до Південної Америки, або як три пройдисвіти з їхніх штурманів-учнів у Буенос-Айресі втікли, щоб потім просити про дозвіл на поворот до СРСР, або як старий капітан Лухманов з двома моряками нахвалялись навколо світа на вітрильному човні обплисти. Збудували човен-яхту, витратили багато грошей, і виявилось, той човен до такої подорожі абсолютно непридатний.

Андрюша Деремешко, та власне Андрюшою ревізора ніхто, крім Льоні, і назвати не ризикне. Андрію Михайловичу, не інакше. Він менше розповідає і лише часами із своїх чемоданів витягає нечисленну кількість фото «Товарища», товаришів моряків та різних портів од Кіля до Владивостоку. До речі, часами лише згадує, що минулого року біля західнього берега Камчатки плавав і пригод там було чимало.

Обом чорноморцям Біле море й полярні води Баренця, а особливо тутешні харчі та порти недовподоби.

— На Камчатці краще було,—зауважує Андрій Михайлович.

— Ото б тепер експресом з Одеси до Батуму кримсько-кавказькою лінією, зідхне Леонід Васильович.

— Я б тоже на Украіну!

Це новий радист сибіряковський Борис Петрович. Людина, що наче підплигнула од здивування та несподіванки т атак і застигла. Очі сміються сміються, а пальці нервово вистукують по столу або в тарілку якісь невідомі самому Борису Петровичу радіограми.

— А ви чого на Україну?

— Саме там обіцяли оженити. Наречену хорошу одшукати.

Володимирович не пропускає випадку подратувати радиста.

— Там же українізація, а ти по-українському вмієш?

— Я по-англійському можу, по-французьки, по-німецьки, по-голяндському...

— Чекай, чекай, там же не голяндці, не німці, не французи, а українці, і тому чого ти оце чорт зна по-якому тарабаниш, а своїми баньками в Олю націляєш?—Олю,—звертається Володимирович до дівчини,—ти це по-якому вмієш по-англійському? Чи по-французькому?

Оля бризкає сміхом, ставлячи на стіл блюдо з рибою.

— Нічого подібного, нічого подібного. Я був у Києві цього літа, знаю українські слова. Наприклад: перукар, ахтомобіль, галярня, едельная,—перелічує Борис Петрович.

— Ну й слова, крутить головою Володимирович, напихаючи рот солоною тріскою.

— Чого? От я знаю «ріпчино дівчино, глянь на меня»,—і Борис Петрович аж підкидає рукою, вивертаючи долоню та розчепіривши пальці.

— Так тобі ж не можна з українкою дружитись. Ти ж не то лопар, не то самоїд. Ми прийдем оце на Нову землю, там тебе з самоїдкою одружимо, там і залишимо.

— Буде оленів пасти, на ведмедів полювати і в етері звуки ловити,— вставляє слово другий механік.

Борис Петрович починає розпалюватись і, як завжди, в таких випадках (а такі випадки бувають двічі щодня), говорить, що він у Англії жив, що французи надзвичайний народ, а пароплав «Вологда», де востаннє він плавав, кращий пароплав, і що в них механік пішов під суд саме за те, що поганою водою казани налляв. З першого погляду все це здається недоречним, але далі виясняється, що це все дискусійні питання між Володимировичем і Льонею з одного боку, та Борисом Петровичем з другого.

Ці суперечки захоплюють усю каюткампанію, але Борис Петрович швидко заспокоюється, і обов'язково розповість якусь свою пригоду з минулого подорожування, або радіопрактики. І обов'язково почнуться дискусії—чи могло це бути, чи ні. І лише один Федір Іванович, як належить капітанам, більше мовчить, в цих дискусіях участи не бере. Як належить капітанам, він приходить до каюткампанії лише на дзвінок, і то не завжди. За традицією—такі права капітанові: він може вимагати, щоб сніданок або вечерю йому приносили до каюти.

А Борис Петрович завжди встає з-за столу, виставляючи груди наперед, засяявши очима і сказавши:—Ну, Олінько!—зникає до своєї рубки.

Препаратор Слєсарев, співробітник Інституту Півночі, викликаний з Ленінґраду для участи в рейсі «Сибірякова», затримував пароплав. Залізниця не приставила вчасно якогось вантажу, Слєсарев загрожував комусь ДПУ, запевняв, що тільки через невчасну приставку вантажу «Сєдову» загро-

жує зимівля в кригах, та нахвалявся перестріляти всіх птиць у морі і на Новій землі, показуючи стару дубельтівку й запевняючи, ніби перший власник її був Микола II. Ми брали під сумнів лише римське два, а що до Миколи, то можливо, вона якомусь Миколі й належала.

Специяльність Слєсарева—набивати опудала різних птахів, але тепер, поруч того, він намірявся провадити дослідження з гідрології Білого та Баренцова морів.

Слєсарева вперше я зустрів біля судна, коли воно бункіровалося вугіллям. Це було надвечір. На судно подавано вантаж,—якісь скрині та ящики. Висока людина підійшла до мене і спитала, чи я їду «Сибіряковим» на північ до «Сєдова». Лише я вимовив «так», і людина почала рекомендуватись.

— Я співробітник Інститут Півночі, мене прекрасно знає Рудольф Лазаревич. Ви знаєте Рудольфа Лазаревича? Професора Самойловича? Не знайомі? А з Володимиром Ольєвичем? Професором Візе? Ні?! Ну! Да, так вони мене знають. Кажуть є здібності. Помаленьку працюємо.

Широкі пукаті очі, над великим дзьобом хижого птаха міряють мене вздовж і впоперек, підозріло чогось вишукуючи.

— А знаєте, у нас був авантурник.

Називає якесь прізвище. «Чи не має він мене за авантурника»?

— Так він видав себе за специяліста. Рудольф Лазаревич його прийняв на роботу до інституту. Послали його помічником начальника однієї експедиції. А він, виявляється, ні в зуб ногою, нічогісінько не знає. Йому ставку 180. Поки оставили.

У мене бажання запевнити цю високу людину, понад два метри заввишки, що боронь мене, «святі Зофатій та Тодосій, біломорські»—я не авантурник. Але страшна людина, він же Слєсарев, уже довірливо схиляється наді мною (хоч я не визенький) і починає оповідати, як той рік його не взято в експедицію, цей рік теж. Але потім надійшла радіограма од Рудольфа Лазаревича і Отто Юльєвича Шмідта теж, щоб він негайно виїздив із Ленінґраду разом і науковим вантажем. Вантажу цього довірити нікому не можна. Передбачалось, що поїде одна дівчина, теж співробітниця інституту, але...

— Ви ж розумієте. В таку експедицію дівчині ніяк не можна. Довірить могли тільки мені, бо знають, що лише я зможу все потрібне роздобути. Це ж не легко. У нас в інституті лише бухгальтер залишився на літо. Одні в екпедиціях, інші у відпустці. Мені говорили, щоб я на всякий випадок готувався: «може викличемо».

Тепер залізниця не доставляє вантажу. Він сказав управителеві контори радторгфльоти: «Затримую судно я. Вжити всіх заходів, аби негайно прибув вантаж. Інакше ви знаєте, що буде?»

— Що ж то за вантаж?

— То сказати не можу. Таємниця військова .

— Але причому ж тут полярна експедиція?

Але поки вантаж не прибув, Слєсарев нікому тієї таємниці не відкривав. Він зайняв місце в капітанській каюті, в церобкоопі домігся кращих харчів. Як членові наукової експедиції, кухар йому окремо варив і кожен день зранку він виїздив до міста разом з капітаном, там бігав по різних установах, а капітанові говорив:

— Федір Івановичу! Я судно не можу відпустить, поки не прибуде вантаж. Ви ж розумієте, що експедиція може зірватись.

Серед команди пішли поголоска, що Слєсарьов ніхто інший, як помічник самого Шмідта. Артільник усе допитувався:

— Чи не буде оцей самий, як його, Слєсарев, за начальника нашої експедиції?

А кастрюльник, симпатичний філософ, що все допитувався в мене, як би поставився Лев Миколаєвич Толстой до нашої революції, лагодився до серйозної розмови із Слєсаревим. А Слєсарев бігав, слав телеграми, кричав, лаявся і дивувався, як це преса мовчить, і чому журналісти, що ідуть «Сибіряковим», так байдуже до цього факту ставляться.

А з півночі летіли радіоблискавки: «чому «Сибіряков» затримується в Архангельську?»

Нарешті, з запізненням, прибув потрібний вантаж, і ми довідались, що він складався тільки з однієї бухти (мотка) сталевого тросу, що його можна було б дістати і в Архангельську.

На вечір було призначено відплисти. Частина команди мріяла про те, як би поїхати на беріг і востаннє випити, але це пощастило тільки двом.

«Сибіряков» одшвартовувався. В останній момент, коли прохрипів останній гудок, і ніс судна відійшов від причалу, а між кормою і пристанню віддалення було близько, двох метрів, зненацька якась людська постать миготнула, плигаючи з корми на беріг.

За п'ять хвилин, коли кермовий, дотримуючись фарватеру, Маймакси, вів судно до Чижовки, механік сповіщав вахтенного штурмана про втечу з судна одного кочегара. Це він в останню хвилину виплигнув на беріг.

Чому? Виявилось, перед цим один з кочегарів пішов з роботи й почав вимагати, щоб його везли на «Сєдов», бо ніби у нього є така неписана умова з капітаном «Сєдова» Вороніним. Але про цю умову ніхто не знав і йому відмовили. Тоді він почав проситись, щоб його знов узяли кочегаром. В цьому йому теж одмовили, бо напередодні, як він узяв гроші, машиніст знайшов його сонного біля паливні. За такий злочин взагалі треба було заборонити плавати на пароплавах.

Розсердившись, він довго лаявся, і почав агітувати команду не йти в цей рейс. Мовляв, небезпечно, харчі погані, а тепер і тут роботи чимало, і навіть у закордонний рейс піти можна. Йому вдалось заагітувати лише одного, а саме брата нашого днювального. Вчинок кочегара дорівнював дезертирству і взагалі був не дуже розумний. Він залишив на судні свої документи, зокрема мореходну книжку,—без документів його навряд чи приймуть де, а без мореходки в закордонний рейс, звичайно, не пустять.

Капітан і механік лаялись. Але зупинятись не можна було. Днювального перевели в кочегари. Команда лаялась, що залишилась без днювального. Треба було обирати чергових, прибирати кубрики і подавати обід.

До речі, старих моряків на пароплавах дуже мало. Команди комплектуються з напівкваліфікованих людей. Капітан і механіки стогнуть, але нічого не зроблять. Людей нема ніде, а каботажників тим більше.

***

Після «Лідіна» («Кораблі ідуть») і Пільняка («Заволоч'є») не хочеться писати про відплиття судна з Архангельська в полярне море. Зовнішня техніка їхніх нарисів бездоганна. Але буття визначає свідомість—у Пільняка штурмани радянського пароплаву звуться офіцерами, а відціля і все інше.

У Лідіна подано безперечно краще, ніж у Пільняка.

Пільняк писав свій твір під враженням подорожі на експедиційному судні «Персей». «Персейці» чекали од нього цікавої книжки, а коли дочекались, лаялись. Можливо персейці надаремно обурюються цією книжкою, бо їх образила не метода використовування матеріялу, а спосіб списування їх самих. Я особисто знайомий з Цірусом, Стратовичем Главпогодою, і на мою думку він (звук його, звичайно, не Саговським) нічого не програв од пільняківської передачі. Метеоролог Саговський людина симпатична, живе в Москві, щороку виїздить на експедиційному пароплаві спостерігати погоду в полярних морях. Але Пільняк створив повість, що незрозуміла пересічному читачеві і жодному читачеві не дає уявлення про справжні умови полярної плавби. В тому творі Арктика страшна і непереможна, наче то в добу Франклінівської експедиції, коли в льодах протягом п'яти років загинуло 128 чоловіка і жодний не повернувся, а не в нашу добу, коли на допомогу італійцям з розбитого дирижабля «Італія» вилетіли десятки аеропланів, ішли в криги криголами і з 15 було врятовано 8 через 50 день. Тепер же велетні криголами розбивають п'ятиметрові криги.

Другий розділ його повісти починається так: «На землі Франца Йосипа не живе, не може жити людина, і там нема людини».

На це ми можемо одповісти: «На землі Франца Йосипа жила і може жити людина, і там живуть люди, радянські люди».

Та я хотів не про те...

Чижовка. Контрольно-перепускний пункт для пароплавів, що виходять та входять у порт. Там тільки лікарський огляд і судно рушає в море.

Мудьюгський острів праворуч. Проходимо повз Бар. Капітан із старпомом стежать за курсом по вогнях створів. На острові чорніє башта. Трохи далі в темряві ледве накреслюється пам'ятник жертвам інтервенції. Тут за англійської окупації був табор заарештованих більшовиків і місце розстрілів.

Приємно стояти на містку, озирати судно і чорний шлях у бінокль, стежити за вогнями й курсом, слухати корткі накази капітана і такі самі

відповіді штурвального, і здається, що ти вже турист, не молодняківець з Харкова, а сам штурман, досвідчений моряк. Ілюзії.

У каюті на півбаку галас. Там матроси влаштували полювання за пацюком і з криками та прокльонами штовхають через поріг каюти дрючками

Море легесенько-легесенько плеще в борти. Віддаля вогник пловучого маяка та сильвети двох пароплавів на виході в безбережжя.

Небо хмарне, з невеличкими блідо-сірими плямами. За островом червонів обрій.

«Если море красно с вечера.
Моряку бояться нечего.
Если море красно по утру,
Моряку не понутру»...

— Метереологія у віршах,—каже старпом.

— Візьміть чверть румба ліворуч,—незрозуміло бурмоче капітан.—Ще на чверть румба.

Моряки пильно стежать у бінокль. Судно йде без лоцмана і тихою, обережною ходою пробирається через бар.

— Так, держи! Як Миколо Івановичу?

— По нижньому (на судні буває два компаси: нижній та верхній) сорок один з половиною.

— Гаразд,—бурмотить капітан.—Візьми вправо!

Матроси вже впіймали пацюка, і оточивши героя, що тримає його за хвіст, цілим колективом рушили до борту топити «вредного гада».

— Боцман!—це зверху.

— Кидай!—це низу.

— Боцман!

— Попливла сволоч.

Боцман з неохотою залишає цікаве видовище.

Спереду якість вогники. Незрозумілі вогники, бо їх мусить бути два, а насправді чотири, навіть п'ять. Не інакше, там стоїть землечерпалка.

— Тільки ж куди її обминать?

— Тут фарватер поглиблено, але вузько.

— Можемо на мілину наскочити.

— Дамо гудок.

Гуде, і звук зникає в темряві над водяною поверхнею.

Судно зупиняється, бо відповіді немає.

І знов гуде.

Настрій настороженний, у моряків обурення.

— Позакладало!

Знов гудок.

Чути відповідь і з'являється червоний ліхтар. Він показує, куди нам іти. Борт сунеться повз борт. На землечерпалці б'ють склянки.

— Гей, ви зе-мле-чер-пал-ка! Палка! Ліхтар тримайте!

— Що!?

Землечерпалка залишається позаду.

Смеркло...

Микола Іванович запалює боротові ліхтарі: з лівого борту—червоний з правого—зелений.

Перед нами Біле море. Завтра пройдемо полярне коло.

IX. НА СУХОДІЛ

На далекій Півночі прощалися два пароплави. Кожний матрос і кожний пасажир відчували урочистість моменту. Ті, що їхли на північ швидко писали листи й листівки, щоб передати їх на суходіл. Хто знає, чи повернуться вони цього року назад? В капітанській каюті «Седова» відбувались довгі наради начальника експедиції з його помічниками. На палубі «Сибірякова» розшукували останніх собак, що заховались там. З берега поприїздили вже всі, за винятком Войцехівського, що закінчував свою роботу з геодезичним вимірюванням. Там уже насипали астрономічний знак. Кінооператор бігав з палуби на палубу, з носа на корму і без жалю крутив ручку свого апарату.

Був погожий соняшний день. Туман зник і ніде жодної згадки про таку халепу. Сонце стояло невисоко над обрієм і море горіло на південний захід і одблискувало м'ягкими тонами небесно-зеленуватого кольору на північ. А Закс натискував пам'ять, але не міг пригадати, за яким номером числяться такі кольори за таблицею тамтого вченого, що кожному відтінкові кожного кольору дав номер.

Разом з нами повертались до Архангельська колоністи з Франца Йосипа, що прожили там минулий рік, двоє седовських кочегарів, художник і журналіст, Слесарев та Оля № 2. Останніх двох на «Седова» не прийняли. З цього приводу Слесарев був надзвичайно злий і говорив, що це інтриґантство, обіцяв викрити у якихось злочинах весь склад експедиції, а в першу чергу зоолога, що не по правилу зняв шкуру з ведмежого вуха, та Самойловича, що не так, як слід шукав Нобіле у кригах.

Самого ж Слесарева обвинувачували у всіх смертних гріхах: що стріляє без потреби птиць і розлякує їх, не привіз якогось апарату і т. д.

Щождо Олі № 2, то її не прийняли, знайшовши якусь другорядну причину. Основною, очевидно було небажання капітана включати до складу своєї команди дівчину. Капітани далекої плавби взагалі цього не долюблюють.

І так, салютні гудки. Завирувала вода під кормою, і пароплави помалу виходять з гавані.

— Ідуть на рейд.

— Хо-о-о-роший рейд.

Море тремтить дрібною хвилею. На березі крижані ріки завмерли, наче отруєні снотворним порошком, а сонце сипле промінням, що блищить на кризі й на хвилях. Чайки летять отарою, розлітаються і одна по одній налітають на воду, ловлячи дрібну рибу в холодних, але, здається, запашних хвилях. Он, в далені над пароплавом закурив дим і потягся на захід, а на щоглах знялись прапорці. Він відповідає на наш салют. Пароплав пішов на Північ,

щоб обігнути мис Бажання, обійти Нову Землю і тоді на схід у невідомі води півночі Карського моря.

Ї коли глянеш на північ, де небо ховається за морем, нудьга стискує серце. Ото б туди, куди ще ніхто не ходив повз східні береги островів Франца Йосипа, ген аж до полюса. І здається, що це чисте море, осяяне море таке чарівне і простягнулось до самого полюса. Змінити б курс на 180'.

Але наші гості зимовники з острова Гукера цього не хочуть. Вони рахують дні й години, коли прийдемо до Архангельська. І хтось з них архангельчанин ставить приз—двадцять пляшок пива тому штурманові, на чиїй вахті прийдемо до Архангельська, коли це буде на один день раніш, ніж вираховували.

Коли з Архангельська маємо телеграму зайти до Хрестової губи, що на північному острові Нової Землі і взяти вантаж. Це значить, згубити майже цілий день. А може відтіля ще куди пошлють по становищах та островах? Архангельск знайде роботу і на Новій Землі, і на Вайгачі, і на Колгуєві.

Зимовникам довелось помиритись з можливістю попасти до Архангельська не на день раніше, а на півтора тижні пізніше.

В каюті був маленький тапчанчик, завдовжки з метр. Цей тапчанчик було вкрито тонкою шкіряною подушкою. Ми цим тапчанчиком не користувались і його «заорендував» механік Муров. Доводилось лише дивуватись, як ця двометрова людина, колишній кіннотник, вмудрявся виспатись на цьому тапчанчику.

Колишній кіннотчик. Чи тільки кіннотчик? Він же колишній моряк, бо колись до імперіялістичної війни плавав по Середземному морю. Він же колишній шофер, колишній кіноартист, колишній боксер,—о, і він показував золотий зуб, вибив перший друг, чемпіон Ленінґраду,—колишній студент інституту історії мистецтв, колишній інструктор фізкультури, колишній робітник якогось ленінґрадського заводу і...

— Колишній полярний дослідник.

Похмуро додає він.

— А тепер!

— Пасажир цього пароплаву.

Страшенно непосидюща натура, що знає СРСР од Баку до Криму і од Ленінґраду до острова Гукера. Він страшенно любить сперечатися.

У нас в каюті кипіла дискусія. Муров атакував Закса в питаннях мистецтва. Закс—нігіліст, прихильник лівої фрази в образотворчім мистецтві, прекрасно вгадував, якому художникові належить обгортка кожної книжки, виданої ГИЗ'ом чи ЗИФ'ом,—на те він поліграфіст, але вгадати, що скаже Муров, він ніяк не міг. Муров озброївшись якимось підручником історії мистецтва сипав іменами старовинних та середньовічних майстрів, назвами картин, скульптур і пам'яток архітектури. Закс теж смакував ці дискусії. Досить було за столом назвати ім'я якогось художника чи письменника, як починалась перепалка.

— От мені Айвазовський до вподоби. Він море харашо малює,—каже третій штурман.

— Хто? Айвазовський? Це ж реміоник, а не мистець. Хіба його море щось варте?

Дискусія палає, могутніми водограями вилітають мальовничі терміни, оригінальні порівняння, парадоксальні метафори, що на них такі митці обидва дискусанти.

Слухачі беруться за боки.

— Не даремно ти колишній студент колишнього інституту! Кидає хтось Мурову.

Суперечка переходить на інститут, а потім перескакує на питання—яка вартість польоту Берда до північного полюса, потім на те, чи потрібні муровані шляхи і тягтиметься дві години, поки кінець-кінцем Муров усіх не переговорить.

Тепер цілі дні граємо в доміно. Найкращі грачі це Микола Іванович та Володимирович. Цих два підчас гри проявляють зразки феноменальної пам'яти. Вони пам'ятають скільки очок у кого, хто коли чим пішов, чим побив. Доміно—гра легка й запальна, але тут можна мізками покрутити.

Шахи у нас користувались теж великою повагою. Але Закс чомусь не в силі був зрозуміти цю «непотрібну» гру, як презирливо він її атестував.

За те запалом кілька день увесь пароплав займався головоломками. Почалося з сірників. Сірників, задач і фокусів було десятків зо два.

Лише капітан не брав участи в наших розвагах. Але якось і він розійшовся.

— Ось вам задача: була вага,—знаете, фунт, дві тарілки,—не було гир, але було чотири цеглини різної ваги. Всі чотири важили пуд. За допомогою цих чотирьох цеглин можна було зважити яку завгодно вагу, починаючи з фунта й кінчаючи пудом. Скільки важила кожна з цих цеглин? Ось розв'яжіть.

Протягом цілого дня кожен вільний од роботи сидів з олівцем над папером і вираховував без кінця.

***

Ось ми перед Хрестовою губою. Тієї ночі—коли можна назвати ніччю ту частину дня, як сонце стоїть на півночі—я спав на дворі. На нижньому мостику брезенти, ліжник, кожух та пальто були матеріяли для моєї берлоги.

Десь коло дванадцятої ночі, наш радист, ловлючи в етері звуки, піймав Ратау. За три тисячі кілометрів у просторах Баренцова моря гучномовець сичав:

— Говорить Ратау, говорить Ратау.

Лондон. 14 серпня. Англійська преса широко висвітлює маневри військово-повітряних сил Бретанії над містечком Крануель... заскрипіло у гучномовці... шшш... шшш... червону колонію. шшш... шшш... широкої военної пропаґанди шшш... подають у газетах в такому вигляді, наче б то країна

справді перебуває в стані війни, причому симпатії преси, звичайно за тих, що атакують червону шшш...—і виразно вмішувалась якась інша станція. Було чути слова, що ось-ось вони стануть зрозумілі... Але ні, то фінляндська радіостанція передає якогось романса, щоб далі його заступив фокстрот.

Але ось крізь згуки фокстроту пробивається:

— Шшш... передав Семенюк. Харків Ратау, Харків Ратау.

Після того дві чи три години сну, і протираючи очі я побачив, як «Сибіряков» завертав до якоїсь бухти. Це була Хрестова губа. Море було надзвичайно спокійне. Хотілося спати, але й хотілось виїхати на беріг. Та перемогло перше бажання і сподіванка, що може постоїмо довше тут, та ще встигнем побувати в цій оселі.

Працювала лебідка, брали невеликий вантаж з невеликого промислового судна «Госторг». Забрали також кількох пасажирів новоземельських мисливців. Серед пасажирів було дві жінки. Їх помістили до трюма, де вже жила більшість зимовників Франца Йосипа та господарював Слєсарев, здираючи шкури з птиць і набиваючи опудала.

Я знов заснув, не звертаючи уваги навіть на пацюка, що переляканий кастрюльником збіг на нижній мостик, і, проскочивши повз мене, сховався до канатного ящика.

Спалось добре і навіть трохи пригрівало сонце. Коли прокинувся, то Хрестова губа осталась позаду, пароплав чуть-чуть похитувався на хвилях, залишаючи за кормою виристий і запінений шлях, оддалявся од берегів Нової Землі, тримаючи курс зюд-вест.

Борис Петрович розповідав про нову перехоплену новину в етері. «Сєдов» сповіщав радіостанцію Йоканги, що він іде серед криг.

***

Говорили про Північ, про економічні ресурси арктичного краю та політичні передумови, що примушують дипломатів обмінюватися нотами з приводу прав на пустельні острови закрижанілого моря, уряди—посилати військові кораблі для захисту свого «престижу» за полярним колом, де лише з крижини на крижину пригають білі медведі, а на скелях маленьких островів лежать яйця чайок,—що притягають увагу вчених і моряків, та навіть примушують окремих ентузіястів розплачуватись життям.

— Минають часи, коли це була страшна, нікому невідома таємна область земної кулі. З моря, з повітря, по кризі, під кригою—за допомогою криголама, собак, літака, підводного човна—озброєна знанням, досвідом радіом, терміном, людина, після 400 років безупинних штурмів нарешті бере колись неприступну фортецю.

— Розумієте, людство в процесі озброювання культурністю, в процесі завоювання все вищих щаблів техніки іде з півдня на північ, з місць освоєних, на місця дикі, де важкі, а то й неможливі умови життя за певного стану людської техніки.

Це розмови у нашій каюткомпанії.

— Історія довела це. На півдні зароджується людська культура, первісна людина півдня перша створює великий колектив. Великодержавність за наукою і технікою народжується на півдні й рушає на північ. Асирія і Єгипет, а далі Греція й Рим, їм на зміну центральна Европа і Бретанія. Цих доганяє Скандинавія. Тепер північна Сибір і Аляска. На черзі Гренляндія, Свальбард, острови Франца Йосипа, Нова земля, Північна Земля, острови: Новосибірські, Де-Лонґа, Врангеля, архіпелаг Пері, можливо серед цих відомих де-не-де (море Бофорта) ще кілька невеличких острівців. Коли протягом 350 років манрівники од Баренца до Амундсена були лише розвідувачами, то тепер людство шле туди свої роз'їзди. Наш час—це момент, коли на північ вирушає значний аванґард великої армії. Закінчується артилерійна підготовка великої атаки. Ми належимо вже до цього аванґарду. Вейпрехт, а потім Дженсон пропонували взяти полюс в облогу низкою наукових станцій і пунктів за полярним колом, щоб поволі все вужче стискувати цю обручку. Тепер цю ідею запроваджують в життя, і наша станція на Землі Франца Йосипа один з цих пунктів.

— Безперечно, СРСР для цього зробила найбільше. Гляньте на мапу Арктики: на землі Франца Йосипа, на острові Гукера начальником географ Іванов, тепер ствалять метереологічний пункт (чи поставили вже—не ручусь) на самій північній точці Нової Землі розі Бажання, на Північній Землі Георгій Ушаков з трьома товаришами, на Новосибірських островах художник Пінегін і на острові Врангеля Арефа мінеєв, що звути його американці «губернаторем». Власне, це передбачали зробити протягом п'яти років, але ми зуміли виконати наукову полярну п'ятирічку протягом двох років.

— За кілька день у Ленінґраді відкривається пленум міжнародньої комісії, в справі підготовки міжнароднього полярного року. І ніхто з чужоземців не зможе похвалитсь такими досягненнями, як наші арктики.

— Маємо майже половину Арктики в розпорядженні Радянського Союзу. Межі нашого сектору зафіксовано відповідною постановою радянського уряду. На мапі до полюса проведено дві лінії. Одна починається між островами Діоміда у Берінговій протоці, друга на стикові радянсько-фінського кордону з Баренцовим морем. Всі відкриті і ті, що будуть відкриті, землі та острови між цими лініями вважається за територію радянського Союзу.

На історичну арену виступає нове Середземне море з додатковою назвою: Арктичне. Коли не терміт, то щось інше мусить розв'язати проблему водного шляху через полярні моря. Можливо, що криголами з силою на 30-40, а може 100 тисяч механічних коней підтримані хемією, проведуть пароплавні каравани через полюс. Сотні мільйонів витрачається нині на побудову понад дреднютів, а чи не доцільніш було б хоча частину їх витратить на криголамну фльоту. Нарешті, хто знає—проєкт Вількінса на підводному човні до полюса.—Це перша ластівка, можливо що за допомогою підводної фльоти буде опановано полярний басейн.

— Для чого? Нащо? На пустельних долинах Хібінський гір на Кольскому півострові,—а це ж Арктика, бо за полярним колом,—тут за один

рік з'явилось 13 тисяч населення, бо там добувають апатити, виросло нове місто Вуд'явор. Розпочали колонізацію Арктики. Геологи прокладають на Північ шлях гірничим інженерам. Тундри північного Сибіру можуть вигодувати найменше 3-4 мільйони голів оленів. Ніякої тобі зароки, не треба сіна на зиму заготовляти. Цілий рік на пасовиську, лише треба пастухів, ветеринарних лікарів та мисливців, що знищать вовків, які до цього часу нищать оленів. Така кількість оленів дасть до п'яти мільйонів пудів м'яса; тоді можна буде одягнути всі руки Радянського Союзу в замшеві рукавиці. На острові Врангеля, на Новій Землі, пасовиська для оленів. Треба лише налагодити там це господарство. Треба вчитись у американців, що розплодили в Алясці оленя.

— Морські, повітряні, підводні шляхи мусять розв'язати проблему дешевого й швидкого транспорту для продуктів (поки сировини, а потім і фабрикатів) з півночі. Нині починається колонізація Арктики. Арктика і Антарктика останні великі території для заселення на земній кулі. Індустрія вимагає робочих рук. Арктика дасть роботу сотням тисяч.

— Ви уявляєте собі, на Новій землі великі міста; великі порти Ігарка, Булун і Нижне-Колимськ; копальні й заводи на Я-Малі, Таймирському півострові, вздовж Яни та Індигірки. Курортна місцевість для слабогрудих на землі Франца Йосипа, де ідеально чисте повітря. Безупинно йдуть пароплави і мчать самольоти вздовж берегів Північної Азії.

— Адже зараз тут іде підготовка до розв'язання великих проблем, що стануть перед соціялістичною державою в одній з ближчих п'ятирічок. Сьогодні лише накреслюються обриси того великого пляну, що за який десяток років постане в ґрандіозних розмірах перед соціялістичною державою.

Такі точилися розмови, коли Борис Петрович зайшов до каюткампанії, щоб зачитати нову радіограму од «Сєдова»:

Льодолом «Сєдов». 15 серпня. Першого ж дня плавання в цілком необслідуваних морях льодолом «Сєдов» зробив географічне відкриття виключного значення: *виявлено невідому землю*, мабуть, великого розміру. Найближча до льодолому берегова смуга цієї нової землі лежить на 79° 25' північної широти і 76° 10' східньої довжини.

«Сєдов», виміряючи глибину, обережно наближається до невідомої землі. За кілька годин на неї пощастить висісти.

Відкриття цієї землі дає надзвичайно разючий в історії приклад наукового передбачення, честь якого належить радянському вченому Володимиру Юр'євичу Візе.

Земля Візе відкрив сьогодні «Сєдов». З борта криголаму видно, що вона далеко простягається на захід. Землю буде обслідувано і тоді з'ясується, чи є вона самотній острів, чи група кількох островів.

Заздрощами засвітились очі штурманів та полярників.

— Слава. Слава «Сєдову»!

— Цими днями він буде біля Землі Північної і п'ятирічку полярну буде виконано.

Хтось у кутку задумливо вимовив:
— Людина поспішає на північ.

Чи прийдемо сьогодні?

Зимовники хвилюються. Для них кожна хвилина наближення до Архангельська видається довша за день. Але сьогодні на вечір мабуть будемо там, коли допоможе сприятливо течія, що зноситиме «Сибірякова» до гирла Північної Двини.

Вечір м'який і теплий після гарячого дня напував землю, море і ріку, що в її гирло ми входили. Водяна поверхня в одному місці була абсолютно рівна, в другому—чуть-чуть ряба, далі темно-зелена, а ще далі—чорна Ближчі берегові острови наче лягли на воду.

До міста ще миль 25. Вночі вузьким фарватером, що забитий пароплавами й плотами, йти небезпечно, але Федір Іванович ризикнув.

Ми посувались поволі повз тартаки й лісовози. Біля причалів і на якорях стояли нові шведи, англійці, голяндці, але траплялись і такі, яких «Сибіряков» залишив тут.

Розминулися з «Русановим». Два пароплави абсолютно схожі один на одного пройшли борт повз борт.

Сонце вже давно заховалось. На півдні небо хмурилось хмарами і раз за разом на ріку й береги падав одсвіт далеких блискавок. Над усім панувала тиша. Всі люди помиті, причесані, поголені, одягли кращий одяг.

На півбаку й нижньому мостику стояли купками, припавши до планшерів та залізних фальшбортів, і ждали, коли нарешті покажеться місто.

Якийсь чудний настрій схоплював зимовників.

Все ближче й ближче.

В темряві—огні Архангельська. Соломбал остався ззаду. «Сибіряков» підходив до пристані. В машину продзвенів наказ машинного телеграфу: тиха хода. Штурман і боцман стояли біля якорної лебідки.

Панувала тиша.

Окончен путь та-та-та-та-та-та.
Устала грудь та-та-та-та-та-та
И сердце хочет отдохнуть та-та-та.

Це Муров і Алексін.

— Ну? Приїхали Альоша!

РАДІОГРАМА:

Сьогодні «Сибіряков» увійшов до архангельського порту. Допоміжна експедиція закінчена. Привезено торішніх зимовників з островів Франца Йосипа. Приїхав фізик тов. Ремізов, що перший у цілому світі провадив досліди з ультра-фіолетовим промінням сонця в умовах Арктики.

Одержано подробиці відкриття нової землі Візе в Полярному морі.

ВАС. МУСКІН

ВИВЕРШИМО РЕКОНСТРУКЦІЮ ВИЩОЇ Й СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ*)

Від липневого й листопадового пленуму ЦК ВКП минув уже значний час, за який у цілій справі підготовки кадрів і зокрема в перебудові вищої й середньої школи відбулися значні зміни.

Що ми мали підчас липневого і листопадового пленуму ЦК ВКП?

Ми мали ножиці в багатьох основних питаннях, які настирливо диктували поставити проблему кадрів, як вирішальну. У нас був розрив між темпами соціялістичного будівництва, потребами соціялістичного будівництва і темпами готування кадрів. Нам потрібні були кадри з високою технічною кваліфікацією і політичною озброєністю. Достатньої кількости таких кадрів, які б цілком відповідали вимогам соціялістичної реконструкції народнього господарства, не було. Нам потрібні були пролетарські робітничі кадри. В той час шахтинська справа показала, що серед нашої технічної інтеліґенції посідає ще велике місце прошарок ворожої справі пролетаріяту частини фахової інтеліґенції.

В умовах роботи на Україні ми мусіли мати національні пролетарські кадри фахівців. Але мали ми серед українських кадрів значну частину фахівців буржуазних, ворожих нам. Справа СВУ це цілком ясно довела.

Нам треба було мати таку мережу ВИШ'ів, таку організацію навчального процесу, яка цілком відповідала б завданням соціялістичної підготовки кадрів. А мали ми стару школу, виховану на старих засадах, в якій був розрив між теорією і практикою, що її Ленін визначив, як найогиднішу рису старого суспільства. Мали ми таку систему викладання, коли в процесі учоби був розрив між професором-викладачем і студентством. Був неправдивий універсалізм, «політехнікуми», не було спеціялізації ВИШ'ів. Нарешті відсоток випуску фахівців, темп підготовки їх не відповідав швидким темпам розвитку нашого господарства.

Ось у цих основних факторах у нас були ножиці, розрив між тим, що потрібно було для нас, і між тим, що було. І ці основні фактори, а зокрема два—завдання прискорити темпи соціялістичного будівництва і клясовий склад самих кадрів — настирливо висували поставити їх проблему, як вирішальну. Відомо вам, що партія засукавши рукава заходилась навколо розв'язання, цієї проблеми, двічі ставлячи її на пленумах ЦК ВКП(б).

Висуваючи цю проблему, як вирішальну, партія. а за її проводом і комсомол, боролися й перемогли позиції правих. Як відомо, праві виступали проти темпів підготовки кадрів, що їх висувала партія. Ця концепція правих щодо справи підготовки кадрів, цілком виникала з загальної їх концепції щодо темпів господарчого будівництва. Вони вважали, що не треба прискорювати темпи індустріялізації, коли це так, то виходить, що неправильна й політика партії, яка висувала проблему підготовки кадрів, як основну. Праві недооцінювали питання спеціялізації ВУЗ'ів, передачі їх відповідним господарським установам тощо.

---

*) Доповідь на 1-й Всеукраїнській вишівській нараді ЛКСМУ

Відомо також, що були «ліві» елементи, які вважали, що коли реконструюється школа, то треба одразу ж набагато років забігти наперед. Раз у нас провадиться спеціялізація, то давайте спеціялізувати без ніяких застережень. Коли в нас, прикладом, є сільсько-господарські ВИШ'і і там є більш-менш широкі фахи, то давайте негайно утворимо ВИШ'і, які готували б, прикладом, окремо аґрономів-горохв'ярів, аґрономів-петрушкарів, аґрономів-цибулярів за принципом — диференціювати й спеціялізувати до кінця. Та, проте, ні викладачів, ні приміщень, ні інших передумов для проведення такої спеціялізації ми не мали і ще не маємо.

Партія і керований нею комсомол розбили праві настановлення, як основну небезпеку в справі підготовки кадрів. Партія дала відсіч і окремим «лівацьким» елементам.

І вже насьогодні ми маємо великі успіхи щодо цілої справи підготування вищих та середніх кадрів. Збільшилася сама учбова мережа. Коли 1928-29 р. ми мали 24 ВИШ'і, що охоплювали 49.400 чоловіка, то 1930-31 р. ми маємо 164 ВИШ'і, що підготовляють 87.000 нових студентів. Про такі успіхи Україна до революції не могла навіть мріяти. Ми маємо тепер таку мережу технікумів, коли в нас підготовлятимуться цього року 88.000, в наступного 227.000 техніків. Поступово ми прямуємо до встановлення співвідношення між інженерами й техніками, як 2 : 3.

Значно поліпшився соціяльний і національний склад нашої школи, в наслідок послідовної лінії на пролетаризацію її всієї дотеперішньої роботи в цьому напрямку, лінії на підготовку національних кадрів з забезпеченням інтересів нацменшостей. В останній набір до індустріяльних ВИШ'ів взято 83% робітників. Пересічний відсоток робітників в індустріяльних ВИШ'ах становить близько 70%. До педагогічних ВИШ'ів прийнято 46% робітників і наймитів, пересічний відсоток яких становить досить поважну цифру, а саме—близько 30%.

Це значить, що нинішні ВИШ'і й технікуми зовсім не схожі на ВИШ'і й технікуми 1922-23 р. Тепер пролетаріят завоював гегемонію в вищій школі. Це велетенський успіх, що з'явився наслідком, повторюю, всієї попередньої роботи щодо пролетаризації вищих кадрів.

Значно поліпшився національний склад. Коли року 1924 в ВИШ'ах було 30,5% українців, то в минулому році було вже 55,9, а тепер цей відсоток ще збільшився. Середні школи мали минулого року 56,9% українців, а зараз—66%.

Але найголовніше, що визначив листопадовий пленум ЦК ВКП(б), і в чому полягає основна реформа вищої освіти — пройшов уже перший етап ломки вищої та середньої школи. Все більше активізуються методи навчання. Щодалі більше стираються межі між професурою і студентством. коли проведено розгалуження на фахи, хоч хиб тут більше, ніж треба. Я міг би навести факти, коли в нас така спеціялізація провадиться в районах, що там, де буряківництво є основа господарства, засновують технікум кролівництва. Це безглуздя! І такого економічного районування треба якнайскоріше позбутись. Ми добились зараз зменшення часу навчання, визначеного від партії — три роки для школи вузької спеціялізації і чотири роки для поширеної. Серйозно поставлено питання поєднання школи з виробництвом, організації виробничого навчання. Профшколи цього року перетворено на технікуми. І це не формальна зміна вивісок. Ні! Це неодмінна передумова щодо посилення темпів підготовки техніків, яких ще досі не вистачає для промисловости, і що їх кількість не відповідає вищезгаданій пропорції 2 : 3. Нарешті, ми почали більш-менш серйозно розв'язувати проблему наукових кадрів. В значній мірі поліпшено матеріяльний добробут студентства.

Ось такі основні підсумки цілої справи підготовки кадрів і реконструкції вищої школи за ухвалою листопадового й липневого пленумів ЦК ВКП(б). Це велике завоювання партії, яке заперечувати ніхто не може.

**
*

Які ж маємо загально-політичні обставини зараз у країні, коли відкриваємо першу комсомольську Всеукраїнську ВИШ'івську нараду?

Зараз країна рад вступила в період соціялізму. Це визначив грудневий пленум ЦК ВКП(б) і тов. Сталін на XVI з'їзді партії.

Що це означає?

Це означає, що питання «хто кого» в нашій промисловості вже знято. Промисловість соціялізовано, вона в наших руках. Гуртовий випуск соціялістичного сектору індустрії становить уже близько 100%. На селі в основних зернових районах колективізовано вже 50% господарств і 25% в цілому Союзі РСР. А вже цього року, як показали темпи колективізації, ми матимемо 50% для СРСР і 80% для основних зарнових районів. Це означає, що ми напередодні того дня, коли знімимо питання «хто кого» і для сільського господарства на основі здійснення політики суцільної колективізації, і ліквідації на цій базі куркуля, як кляси.

Відбулися величезні соціяльні зрушення в країні — дуже зросла робітнича кляса через поширення в сільському господарстві трактора, комбайна, працю через соціялістичне змагання й ударництво. На селі зростає робітнича кляса через поширення в сільському господарстві трактора, комбайна, складних с.-г. машин. Наша змичка з селом набула виробничого характеру. Загальне навчання й політехнізація заклали підвалини виховання нової людини, коли стиратимуться протиріччя між інтелектуальною і фізичною працею.

А що це становить для нас, для справи кадрів, для справи ВИШ'ів?

Це визначає, поперше, що ми маємо тепер найсприятливіші обставини для закінчення справи соціялістичного будівництва нашої країни, отже й для справи успішної підготовки кадрів. І подруге. Ми вступили в період соціялізму, але соціялістичного суспільства ще не збудовано. Це означає, що ми мусимо форсувати соціялістичний наступ цілим фронтом, а це неодмінно спричиниться до посилення ворожого опору. І це зрозуміло. Для них настала осінь, для нас — весна. І давно відомо, що осінні мухи надзвичайно болюче кусаються. Кляса, яку ми знищуємо, не проситиме нас, щоб її помилували. Вона виступає проти нас зі зброєю, до арсеналу якої входить все, починаючи з обріза й кінчаючи філософією.

Всі ці обставини ще гостріше підкреслюють актуальність проблеми кадрів і на майбутнє.

У недавній своїй промові тов. Сталін сказав:

«Більшовики мусять опанувати техніку. Час більшовикам самим стати спеціялістами. Техніка в період реконструкції розв'язує все».

Ми повинні поставити собі завдання не передовіряти знаннів техніки нашим ворогам, а самим опанувати її. Це гасло, що його подав тов. Сталін, вождь нашої партії, повинно піднести активність мільйонів робітників і селян, а в першу чергу ленінського комсомолу.

Тепер ми маємо новий етап у клясовій боротьбі. Слід нагадати чотири основні події, які мали місце за останній рік — справа СВУ на Україні, справа «Промпартії», справа кондратьєвців, справа меншовиків та інші шкідництва, які ми маємо, нажаль, майже по всіх основних галузях нашого господарства. Шкідник Ларічев показував таке:

«Промпартія, що об'єднувала організації «інженерно-технічного центру» природньо, спиралась в першу чергу на контрреволюційно настроєну ча-

стину старого інженерства. Оскільки значна частина робітників, спеціялістів посідала в цілій низці установ, господарчих органах і інших організаціях низку відповідальних і керівних посад, то, природньо, вони вже являли з себе міцну силу, на яку можна було спиратись в напрямку проведення основних настановлень і основних директив ЦК промпартії».

Хитрий плян! Промпартія всюди поставила своїх людей і користуючись з технічної неписьменности окремих товаришів, яким партія довіряла керівництво нашими підприємствами, організовувала шкідництво.

Ми маємо шкідництво також і на фронті науки. Журнал «Більшовик» за останні часи наводить деякі приклади, як хитро боряться з нами наші вороги.

Так, «учені» іхтеологи, як наприклад Назаровський, «доводять», що природні закони розплідження риби є такі, що ніяк не можна виконати п'ятирічку рибальства, і тут же дають вказівки про місценародження окремих відмін риби, перекручені так, щоб, керуючись ними, радянське рибальство дійсно мало зменшені улови» («Більшовик»).

Бачите, товариші, до чого вони взялись?—До справи рибальства! Освічені мошеники доводять нам, що риба не може плодитись такими темпами, як треба, і що жодного соціялістичного змагання тут не може бути, а ми з вами, бачте, повинні стати навколюшки перед високоосвіченими професорами, повірити їм і зібгати нашу п'ятирічку рибальства.

Навіть у такому «безневинному» журналі, як «Охорона природи», Н. Подянпольський пише:

«Суцільна оранка великих масивів, що має місце в наших радгоспах-велетнях і великих колгоспах, може загибельно відбитись на цих же господарствах», тому що «загинуть сови, які містяться по кублах старих негідних дерев (що іноді одиноко стоять в полях)—і їдять мишей.

Бачте, політика суцільної колективізації невірна, бо.. партія недобачала проблеми сов, які їдять мишей.

Отже, спираючись на вельми вчені викладки цього професора, треба негайно відкласти суцільну колективізацію на користь всіх одиноких дерев з совами.

Далі, якийсь громадянин Міттельман, один з представників шкідництва в наших статистичних установах, прихильник так званої центрографічної методи, в своїх висновках дійшов того, що, на його думку, «центр розміщення свиней більш знаходиться за захід від центра населення, а овець—більш до півдня».

А звідси треба робити висновок, мабуть, що в нас зараз неправильне економічне районування тощо.

На базі успіхів соціялістичного будівництва посилилась клясова диференціяція наших наукових сил. Відомий марксист-учений, забитий білогвардійцями тов. Воровський, поділяв нашу післяжовтневу інтеліґенцію на три частини. Одна частина — що пішла за пролетаріятом віддано і безповоротно, друга частина — прикрилася маскою невтральности, третя частина — еміґрувала, або залишилася серед так званої невтральної частини, щоб стати нашою внутрішньою еміґрацією. Цю диференціяцію мусів визнати шкідник Ларичев на процесі промпартії.

«Я не можу зробити точного підрахунку сил промпартії, зробити це було б надто важко, оскільки точний склад не був відомий. Але часто вживаючи термін «широкі кола інженерських мас», я мушу все ж зробити одну заяву—вживаючи цей термін, треба сказати, що далеко не все інженерство, не тільки не все, але навіть далеко не всі старі інженери були в рядах промпартії. Тут — щодалі то більше, ЦК промпартії довелося переко-

натись у тому, що він переоцінював свій вплив на охоплення широких інженерно-технічних кіл».

Треба сказати, що останні події і останнє розташування клясових сил показали, що середня, так звана, «невтральна» частина, все більше тане, яскраво виділяється серед неї частина гостро ворожа, що чинить опір пролетаріятові, і друга частина, яка рішуче переходить, або наближається до позицій пролетаріяту.

Ми маємо надзвичайно цікаве становище на фронті соціяльного маскування цієї «невтральної» частини ворожої професури. Ще недавно вона могла дозволяти собі великі розкоші. Скажімо, в Київському сільсько-господарському інституті один професор, приймаючи іспити в студента, запитує його:

— Ви—комсомолець?

Той відповідає:

— Ні.

— А чого ж ви такий дурний?

Так. Цей професор міг ще недавно дозволити собі приємність тішити себе таким знущанням з комсомольців. Навряд чи знайдеться тепер якась людина, що так безглуздо й дико виступала б проти пролетаріяту в вищій школі. Тепер ми маємо нове в соціяльному маскуванні ворожої частини професури. Ця соціяльна мімікрія полягає в тому, що вона ховається за маскою марксизму-ленінізму, пише наукові статті з величезними цитатами з «Капітала» і творів Леніна, але за плечима Маркса висуває і своє власне обличчя шкідника, щоб разом з цитатами з Маркса просунути й свою власну ворожу нам ідеологію.

Ми маємо таку форму соціяльної мімікрії, коли за математичними викладками, за викладками статистичних таблиць, ворожа частина професури просуває свої шкідницькі висновки. В одному Харківському ВИШ'і професор заявив, що ось, мовляв, є у нас руда криворізька й руда уральська. Криворізька руда високоякісна, придатна для доменного процесу, а уральська—недоброякісна, і тому, бачте, не слід було б будувати Магнітогорська. Так прикриваючись науковістю, людина по-суті виступає проти п'ятирічки.

Спостерігаємо наступ ворога під прапором ідеалізму. Окремі групи професорів стають на шлях механістів, заявляючи, що нам діялектики немає потреби вивчати, не треба викладати її окремою дисципліною, не треба просякати діялектикою весь учбовий процес, бо, мовляв, всяка наука «сама собою діялектична». Вони хочуть переключити нашу увагу на так звану стихійну діялектичність «всякої науки», і цим по-суті бажають обезброїти пролетаріят на фронті науки.

Таким намаганням треба давати рішуче одкоша.

Звідси ставимо нові вимоги до професури, яка ще не стала одверто на наш бік. Наша нова вимога полягає в тому, що для нас мало простої «невтральности», лояльности серед професорів, нам треба вимагати від так званої невтральної частини професури активної боротьби за позиції пролетаріяту на науковому фронті, щоб вона не просто «безбуржуазно» виховувала студентство, а щоб вона виховувала його в напрямку войовничої матеріялістичної діялектики.

Мушу сказати, що таке глибоке коріння капіталізму на фронті науки й техніки маємо якраз через те, що цим фронтом до революції керувала тільки кляса буржуазії, що цей фронт тільки в Жовтні одвоював пролетаріят. Сто раз правдиві слова Енґельса, який в листі до Бебеля писав:

«Техніки в певних умовах будуть нашими принципіяльними ворогами, обдурюватимуть і продаватимуть нас, як тільки зможуть. Нам доведеться залякувати їх, проте вони все ж обдурюватимуть».

Так писав Енгельс 24 жовтня 1901 року і це пророкування його цілком стверджується зараз.

**
*

Які ж наші основні завдання в такій обстановці і за такого співвідношення клясових сил в період соціялізму, в 3-му вирішальному році п'ятирічки?

Треба мобілізувати всі сили комсомолу на допомогу партії, щоб докінчити реконструкцію вищої й середньої школи. Треба розглядати два етапи єдиного процесу цієї реконструкції. Перший етап попередній, коли в основному розподілювано ВИШ'і й технікуми поміж господарчими об'єднаннями, тільки почався процес наближення до виробництва до активізації методи навчання тощо. Першу роботу ми тут зробили. Отже, стоїмо зараз перед другим етапом реконструкції, треба боротися за завершення її, щоб основні ідеї втілити в саму глибину діяльности нашої вищої й середньої школи. *Цей якісний бік реконструкції тепер виступає, як основний і вирішальний.*

Політичний сенс вивершення реконструкції полягатиме в тому, щоб остаточно вибити клясового ворога з ВИШ'у, вибити з тих шанців, у яких він засів. Треба (за Леніним) одбити бажання в багатьох ворожих нам людей використовувати ВИШ'івські катедри для контреволюційної пропаґанди й аґітації, вибити всі реакційні настрої щодо реконструкції школи, вибити ворогів і реакціонерів зі всіх позицій. Вибити для того, щоб посилити наступ соціялістичної організації школи, всіх проґресивних елементів її, цілковито виконати ухвали ЦК ВКП, під прапором якости і під прапором темпів. *Якість і темпи вирішують зараз усе.*

**
*

Наше дальше завдання — продовжувати пролетаризацію ВИШ'ів.

По-новому VIII з'їзд комсомолу України ставить питання про ролю робфаків і курсів, як форми підготовки робітників та наймитів до вищої й середньої школи. Коли минулого року, разом з робфаками, за які бився комсомол, скерований партією, у нас робітнича молодь готувалась через курси, що не давали достатньої підготовки, то тепер ми вважаємо, що ця потреба пройшла. Тепер треба взяти курс на те, щоб нових курсів не організувати, а боротись за організацію робочих факультетів геть при кожному інституті. По-новому ставиться роля робфака, комсомол це мусить зрозуміти й виступити активним борцем за організацію нової мережі робфаків при всіх інститутах, а також при великих виробництвах, радгоспах, МТС тощо.

Наше друге завдання — дати максимальну якість нових наборів. Маємо такий факт. У гірничому інституті м. Сталіно, в травні минулого року було взято 50% робітників, а в вересні — 82%. Що ж це? В Донбасі не було робітників у травні? Не було гірників в інших вугільних районах і залізорудних?

Звичайно—були, але не було належної уваги комсомольської організації ВИШ'ів, як немає її подекуди і в інших ВИШ'ах.

В київському сільсько-господарському інституті виключено з комсомолу, на останніх лише курсах, за приховання соціяльного стану (з загального числа виключених) близько 70%. Витрачали гроші, вчили. Спали в одному гуртожитку, товаришували пролетарі і ворожі нам люди. Це ганебний факт! Отже тут комсомольський осередок хорів на курячу сліпоту, не бачив ворога. В київському інституті народнього господарства виключено з комсомолу за приховання соціяльного походження (з загального числа ви-

ключених)—51%. У київському ІНО виключено за затаювання соціяльного походження — 45%. Це говорить про те, що завдання дальшої боротьби за пролетаризацію школи, ще зняти не можна.

Кожний комсомолець, секретар осередку, що присутній тут, приїхавши до себе, повинен проблему пролетаризації ВИШ'ів поставити у всій гостроті. Адже ж факт, що коли в гірничому інституті було таке становище з набором, то тут була практика невтральности, невтручання ВИШ'івського осередку в справу набору, невикористання метод контрактації робітників на місцях. А це основне для забезпечення якости набору.

Нам треба дати гасло масам — *ударника до ВИШ'ів!* А в нас ще досі це гасло не стало основним при доборі кандидатур на навчання.

Безперечно, комсомол дає вищій школі найкращих своїх людей. Кращий актив, з великим робітничим стажем роботи пішов на навчання. Але, в нас, на жаль, ще є факти, коли комсомольців надсилають учитись за покуту». Якийсь робітник міському чи райкому, зчинив щось недобре, і от його «відпускають» на навчання. Такою методою ми далеко, звичайно не поїдемо. Отже — за добір кращого активу, ударників, за висунення їх до вищої школи!

Треба раціоналізувати справу командировок до ВИШ'ів. При цьому треба боротися з фактами просякнення до ВИШ'ів ворожих людей. Приходить на завод ворожа нам людина, переодягається в робітничу блюзу, висиджує на заводі або в колгоспі покладений трирічний стаж і прямує за командировкою. Комсомольський осередок, знаючи його, командировок не дає. Він тоді звертається до профорганізації, а профорганізація вважає себе поза позиціями осередку комсомолу й командирує цього ж таки товариша.

Раціоналізувати справу командировок до ВИШ'у, сконцетрувати її, щоб учитись люди йшли дійсно лише з заводів і колгоспів, радгоспів — таке завдання.

Центральний Комітет Комсомолу вимагає від наших пролетарських організацій в жодній мірі не послаблюючи, а посилюючи увагу до закінчення пролетаризації індустріяльних ВИШ'ів, посилити увагу до педагогічних і мистецьких. Якраз до цих ВИШ'ів пролазять ворожі нам елементи, а робітники подекуди вважають, що не робітнича справа бути педагогом. Цю демагогію, на жаль, подекуди навіть підтримує низове керівництво.

Робітнича кляса повинна опанувати цілий фронт підготовки кадрів. Ми мусимо дати кращих ударників-комсомольців, робітників, наймитів, колгоспників у всі ВИШ'і посиливши комплектування ВИШ'ів педагогічних, мистецьких, а також медичних.

Ви знаєте, що й серед лікарів теж були шкідницькі організації. Ми мали групи бактеріологів, які отруювали консерви, шкодили подекуди і в амбуляторіях. І тому завдання пролетаризувати медичні ВИШ'і — клясове завдання.

***

Центральне питання, яке повинно притягти увагу комсомолу—це справа виконання «промфінпляну» ВИШ'у з якісними й кількісними показниками. Комсомольській вишівській організації ми доручили бути наглядачами цілого комсомолу, цілої робітничої кляси на ВИШ'івському фронті, а також і в виконанні свого ВИШ'івського промфінпляну.

Основне гасло, з яким ми мусимо йти далі щодо виконання промфінпляну ВИШ'ів — це *боротьба за якість*. Якої якости ми вимагаємо од фахівців?

Листопадовий пленум ЦК ВКП(б) так схарактеризував проблему якости:

«Ці кадри повинні мати досить глибокі спеціяльні технічні й економічні знання, широкий громадсько-політичний світогляд та властивості, потрібні для організаторів виробничої активности широких мас трудящих».

Отже, глибокі спеціяльно-технічні знання, громадсько-політичний світогляд та властивості, потрібні для організаторів виробничої активности широких мас трудящих. Так ставить питання партія.

Давайте подивимось, як ми боремось за цю настанову. Партія говорила нам, що треба боротись за опанування найвищої, найпередової техніки: гасло — що цілком випливало з гасла наздогнати й випередити в техніко економічному відношенні передові капіталістичні країни.

А що маємо? Ми мусіли організувати лекції закордонної професури в наших ВИШ'ах. Ми мусіли перевірити підручники й організувати постачання студентства матеріялами, які концентрували б найвидатніші досягнення світової науки й техніки. Ми мусіли вивчити чужоземні мови, щоб безпосередньо читати закордонну науково-технічну літературу. Ми мусіли організувати широку практику закордонних командировок.

Але в нас на Україні ці ухвали майже зовсім не виконано. РСФРР має більше успіхів в цій справі. У нас майже не було лекцій закордонної професури, не видано ще підручників у такому розмірі і такої якости, як треба. Студенти кепсько вивчають чужозмені мови.

Як стоїть справа з закордонними командировками?

Треба було б викинути парадоксальне гасло, щоб прирівняти студента-випускника й аспіранта до футболіста. Коли б студент-випускник і аспірант мали права футболіста, вони б частіше були за кордоном. Футболісти наші щороку виїжджають за кордон, а студенти, теж, як і футболісти, працюють головою, а за кордон потрапляють мало. Отже, наше завдання—поставити цю справу раціонільно й пляново.

Як стоїть справа з політичною якістю студентства?

Звичайно, основна переважна маса студенства — здорова, з пролетарською загартованістю й політично освічена. Але спостерігаємо прояви опортунізму або й одвертої ворожости в окремих ВИШ'ах. Прикладом, у київському кооперативному інституті студент Усов виступає з такою заявою:

«Єдина сила — це індивідуальні господарства, що з'являються хорошими хазяйствами, колгоспи є організація випадкова і живуть лише тим, що держава держить їх під шкляним ковпаком, витрачаючи все, щоб допомогти їм».

Він вважає, що колективізація й колгоспні організації «випадкові». Треба було б зауважити цьому студентові, що єдине випадкове — це наявність мозку в його куркульській голові.

В київському кооперативному інституті викладач економполітики подав таку думку:

«Податок є один зі знарядь адміністративного впливу й боротьби з приватним капіталом. Ми боремося з ним адміністративними, а не економічними засобами».

Як бачите, і окремі викладачі перегукуються з правими опортуністами, і навіть більше того, — висловлюють одверто контрреволюційні думки.

Крім проявів правого опортунізму, цілком тотожнім проявом його в партії і комсомолі в умовах ВИШ'у, є своєрідні прояви правого ухилу. Я вже казав про примиренство до соціяльної засмічености. Далі, окремі комсомольці-студенти й професура виступають проти ударництва, покладаючись щодо його розвитку на самоплив. Вони виходять з такої концепції, що в інтелектуальній роботі не може бути ударництва. Коли робітник, мовляв, піднімає вантаж 5—10 пудів, це справа зрозуміла, а як це професор може бути ударником?

Ось такі настрої, що ведуть до нерозуміння своєрідности розвитку соціялістичного змагання в боротьбі за якість навчання, покладання на самоплив — є прояв опортунізму в ВИШ'ах.

Є окремі випадки, коли студенти по-примиренському ставляться до ворожих виступів реакційних професорів. І (це ганьба пролетареві) окремі ворожі люди в ВИШ'ах вважають таких студентів за «своїх людей». Більшої ганби для пролетарського студента не може бути. Таке примиренство до ворожих ідей, відсутність активної ідеологічної боротьби проти них, під маскою невтручання в наукові справи, обивательське небажання посваритись, характеризує третю рису своєрідних проявів опортунізму в ВИШ'ах.

Маємо діляцтво, як своєрідний прояв опортунізму. Ще Кузьма Прутков сказав, що «специалист подобен человеку с флюсом—полнота его всегда одностороння».

І ось багато фахівців гадає, що їм досить бути тільки фахівцями, щоб виконати завдання, покладені на них партією. Деякі з них гадають так:— Я буду добрим фахівцем, добре економічно озброєний, а ви, партія, мною керуєте.— В самій цій постановці питання є вже розподіл на «ви» і «ми». Я, мовляв, собі фахівець, а комуністи—мої політичні керівники взагалі. А тов. Сталін, його устами партія, сказали, що більшовики самі мусять опанувати техніку. Не окремо—технік і окремо—більшовик, а *більшовик-технік*. Ці люди не розуміють того, що коли царська бюрократична влада утискала таланти, що наростали з народу, з робітничої кляси, то тепер ми маємо лад соціялістичний, лад творчости широких трудящих мас. І те, що раніш розподілялось на чиновників і виконавців, мусить замінитись ладом, де кожна працездатна людина зможе виявити політичну ініціятиву для кращого застосування своїх спеціяльних знаннів. Блискучий приклад тому — пропозиція комсомольця-інженера Карташова про організацію безперервного зарубу в шахті. По-новому ставиться питання про якість фахівців. У нас немає конкуренції в нашій країні, яка за умов капіталізму штовхає до технічного проґресу. У нас є соціялістичне змагання, і як рушійна сила, штовхає до виявлення технічної ініціятиви, до висування нових технічних ідей. А для цього нам треба викувати відданих справі соціялізму більшовиків-техніків, а не просто чесних діляг.

Які ж настрої спостерігаємо подекуди у наших студентів?

Є лист комсомольця-студента Семенка.

«... Не можна обняти необ'ятне. Не можна гнатись за двома зайцями. Ти можеш не впіймати жодного. Я маю палке стремління стати інженером і на фронті технічної реконструкції допомогти партії і революції. Нащо ви нав'язуєте мені громадсько-політичну роботу, що відбере багато часу і не дасть користи? Сполучити успішне навчання з громадсько-політичною роботою не можливо. Або-або. Я обрав перше і гадаю, що правда на моєму боці».

Вам відомо, що правда не на боці цього товариша, і за такі настрої ми будемо бити. Я маю лист студента Морозова з Риківського р-ну. В цьому листі він пише, що його бажання набути естетичних насолод, закинути весь колектив студентів і стати найодвертішим свідомим еґоїстом.

Отже, маємо на цьому прикладі наслідки діляцького виховання, коли людина вважає, що їй не тільки можна, а й треба порвати зв'язок з робочою клясою, порвати з партією, комсомолом, стати фахівцем, одержувати велику спецставку—і більше нічого. Цей Морозов пише, що він викреслює себе з будівників нового суспільства. Жалкувати за цим конкретним чоловічком ми не будемо, але це яскраво доводить, куди можна докотитись, коли піти за правими елементами в комсомолі і стати на їх спосіб виховувати студенство.

Спостерігаємо анекдотичну політичну неписьменність серед окремих студентів. Ось один товариш, на запитання, що таке діляцтво, відповідає:—Похоже на ті слова, після яких не слід сподіватись діла (сміх).

Тов. Косарів на VI Всесоюзній конференції дав чітку характеристику діляцтва. Він сказав, що це є один з проявів правого опортунізму. Так, правда, то є прояв правого опортунізму, коли людина відкараскується від перспектив розвитку соціялістичного суспільства, і як блощиця заривається в ліжник діляцтва, вважаючи, що в цьому є весь сенс життя. Проти цього ми будемо виступати й боротись.

Будемо боротись і з вульґаризацією визначення ділоцтва.

А ось другий студент на запитання—що таке зернова проблема, каже що зернова проблема полягає в «очищенні зерна для кращого врожаю». Такі товариші своєю неписьменністю перешкоджають нашій боротьбі з діляцтвом.

ВИШ'івська нарада мусить ще раз поговорити про те, чого ми вимагаємо від комсомольця, а також від позапартійного студентства—повної відданости справі навчання і всім завданням, що їх на студенство поклала партія, тобто вимагаємо повного комплексу якости студента, щоб з цього комплеску нічого не можна було вирвати.

Товариші, ми маємо ще прояви опортунізму, які полягають у неґативному ставленні до реконструкції наших учбових зкладів. Деякі професори подавали таку думку, що загалом реконструкція ВИШ'ів не потрібна, що зв'язок з виробництвом нічого студентству не дає, і що активізація навчання—теж зайва.

В чому ж полягає шлях правильного комуністичного, більшовицького виховання студентства?

Треба пам'ятати слова Леніна, що політичне виховання полягає не лише в книжковому навчанні, а також і в безпосередній участі в клясовій боротьбі. У нас є окремі товариші, які надто наївно розуміють завдання клясової боротьби. Вони вважають, що клясову боротьбу можна провадити лише наганами, або просто фізичною бійкою, тому вони кажуть, що виховання на клясовій боротьбі не може правити за універсальну форму виховання. Ці товариші не розуміють, що клясова боротьба починається від гармат, обрізів куркуля і закінчується найвитонченішими формами ворожої філософії. Щоб виступити проти такого витонченого ворожого опору, треба мати високу політичну письменність. Отже, формула виховання на клясовій боротьбі, яка дасть загартованість і фізичну й моральну і високу письменність—є універсальна.

Ми тепер по-новому розуміємо вищу школу. Раніш ВИШ уявляли, як певний будинок з вивіскою, що ось, мовляв, тут міститься такий от інститут. Це розуміння одійшло в давнину. ВИШ це є організація, яка включає в собі єдиний процес і навчання в стінах ВИШ'у, і виробничого навчання на підприємствах. І коли комсомолець-студент в умовах роботи ВИШ'ів відірваний від всієї робітничої кляси й живе в специфічному вишівському оточенні, то ми повинні сказати, що в вихованні студентства наголос треба зробити на зв'язку студентства з робітництвом і час перебування на заводі. Це частина цілого учбового процесу найбагатша силами, що спроможні забезпечити пролетарське виховання студентства. Сюди і наголос і увага.

Ще більше втягнути студентство в клясову боротьбу пролетаріяту, керованого партією у всіх її формах, по-ленінському загартувати—наше неодмінне завдання в боротьбі за якість нового фахівця.

Треба рішуче взятись до раціоналізації всього учбового процесу ВИШ'у.

Коли справа якости навчання є основна, то й раціоналізація учбових процесів є також одне з основних наших завдань.

Що ми тут робимо?

Виробниче навчання в тому стані, в якому воно зараз є, не задовольняє вимог, які воно мусить задовольняти. Ми сміливо дивимось правді в очі, і треба одверто сказати, що виробниче навчання в такому стані, як воно зараз є—дуже погане. По багатьох ВИШ'ах є шкідлива тенденція, навіть ігнорувати виробниче навчання, вважаючи, що час перебування студентства на виробничій практиці взагалі треба викреслити з учбового часу.

Треба взятись за цю справу з енергією більшовиків. Треба боротись за раціоналізацію виробничого навчання і домагатись, щоб у нас були і програми виробничої роботи, і відповідні кадри керівників на підприємствах, щоб була до цього увага з боку заводських, партійних, професійних і комсомольських організацій. Вірніше сказати, тепер немає ще належної уваги до справи виробничого навчання, а подекуди спостерігається півневтральне ставлення з боку заводських організацій до цієї справи. В одному підприємстві НКПС, студентів, що приїздили туди, надсилали на розподіл діловодові. І ось коли такий «методист» розподілятиме студенство на виробничу практику, то цей студент навчиться лише завзято тримати перо за вухом, але не більше. Слід пом'ятати, що в нас робота на виробництві для студента не є просто засіб заробити «деньгу», а що це є органічна частина учбового пляну в ВИШ'ах.

Все це для нас не новина. Але запитаю вас—чи все зроблено для того, щоб воно не лишилось новиною і на практиці?

Ні, далеко не все. Коли б ми зробили все, що треба, ця проблема не стояла б перед нами так гостро, як стоїть сьогодні.

Нам треба домогтися активізації навчання по ВИШ'ах. Щодо активізації—ми маємо багато ворожих виступів з боку окремих реакціонерів так шарів професури, як і шарів студенства. Так, один професор київського с.-г. інституту заявив:

«Краще покинути викладати, ніж взятись до нової, так званої активної методи викладання».

А ледарі студенти, які не бажають працювати систематично й нічогісенько не зрозуміли в справі реконструкції ВИШ'ів, теж виступали проти активних метод навчання, об'єктивно стаючи на позиції клясового ворога. Раніш вони могли півроку бити байдики, а потім разом складати іспити. Тепер же їм доводиться працювати значно більше. Коли навчання ми поставимо так, як ми його собі визначили—кожний студент буде зубами брати фортецю науки і ніхто набутих знаннів у них не відбере.

Окремі товариші, неправильно зрозумівши методу навчання, протиставлять бриґадира академгрупі, або їх разом—професорові. Вони ще досі сперечаються про те, чи мусить бриґадир виконувати ролю викладача, чи треба готуватись індивідуально вдома тощо. Треба розуміти діялектичну єдність праці кожного студента зокрема, цілої групи і професора-викладача. На базі соціялістичного змагання, правильно розвиваючи співробітництво студента з групою і викладачем, ми розв'яжемо остаточно питання переходу на активні методи навчання.

Справа програм і підручників. Наше завдання тут полягає в тому, щоб довести програму до студента, щоб кожний вишівський осередок обговорив її, висунув свою зустрічну, критикував хиби програм, допомагав партії боротися за здійснення цього величезного завдання. ЦК ВКП(б) ухвалив, щоб 1931 року ми вже почали навчання за новими програмами. Цю ухвалу партії не виконано. Маємо ворожі настрої реакційної професури до цієї

справи. Один студент говорить, що в машинобудівельному інституті програму з машинознавства професор «викладав» так, щоб студенти знали про ноі дідівські машини й аж нічого про комбайн, трактор, тощо.

Ці учені іхтіозаври, які нагадують людей, що залишилися нам ще від весвітнього потопу, навчають нас плавати в ноєвому ковчезі, коли ми давно пересіли на кораблі більшовицького наступу.

У Харківському інституті народнього господарства шкідники пропагували те саме. Тов. Скрипник на пленумі ЦБ пролетступу наводив приклади, коли шкідники професори так приймали дипломні роботи, що відкидали геть праці про колективні господарства і всіляко підтримували праці про господарства індивідуальні.

Ми мали за останній час всім відомий прорив у програмах для економічних ВИШ'ів, що засуджені від ЦК КП(б)У. Отже наше завдання—боротися за те, щоб наші програми були більшовицькі, щоб застосовувати в них нові досягнення науки й техніки, випекти з них розпеченим залізом опортуністичні ідейки, знищити рівнобіжність між окремими дисциплінами тощо.

Чому нам не обговорити сьогодні на нараді пропозиції, щоб кращі академічні групи студентів разом з комсомольцями й аспірантами і кращими професорами склали зустрічні програми й підручники? Треба було б застенографувати їх академичні роботи, обробити і скласти підручники, що вийшли з безпосередньої практики. Комсомол тут може відіграти на абияку ролою.

Наше завдання полягає в тому, щоб наситити весь учбовий процес методологією войовничого діялектичного матеріялізму. Я вже казав вам, що механісти зовсім усувають проблему вивчення філософії, кажучи, що це справа буржуазії. Тов. Деборін так розумів діялектичний матеріялізм, що ми притягаємо його зовні в усі наші процеси соціялістичного будівництва, начебто діялектичний матеріялізм не є універсальна методологія пізнання дійсности, яка базується на визнанні цієї дійсности, а не приходить зовні. «Зовні»—це означає ідеалістично тлумачити цю справу. Треба також боротись і проти покладання на стихійну діялектичність. Треба боротись за те, щоб діялектичний матеріялізм просякав весь учбовий процес, бо коли цього не домогтись, його буде просякнуто ворожими ідеалістичними, механістичними поглядами.

Окремі наукові робітники заявляли:

«Діялектика, як метода, є консервативна» (Маслов—Київськ. ІНО). «Я не маю часу займатися діялектичним матеріялізмом, я зайнятий... на науковій роботі».

Чи треба говорити, що ці «наукові робітники» далі господа-бога довоєнної якости не дійшли в своїх «суто наукових» і, звичайно, ідеалістичних дослідженнях? Боротись проти цих одверто ворожих виступів за методологією войовничого діялектичного матеріялізму—наше надзвичайно важливе й відповідальне завдання.

Ми боремося за промфінплян ВИШ'ів під прапором якости. Але як розуміти співвідношення якости й темпів?

Окремі товариші ладні протиставити якість темпам. Вони говорять так: щоб була якість—давайте зменшувати темпи, давайте до того ж звільнимо студентів геть від всяких громадських обов'язків. Звичайно, вони боролись за суто технічну якість фахівця.

Треба сказати, що не можна протиставляти якість і темпи. Тільки праві елементи можуть говорити, що темпи можна розвивати коштом якости. Нам треба мати й якість і темпи. Але темпи повинні виростати на базі

високої якости. Треба раціоналізувати учбовий процес, підвищити якість навчання і на цій основі збільшувати темпи. За рахунок раціоналізації учбового процесу, за рахунок мобілізації всіх внутрішніх ресурсів можна скорочувати темпи.

Так стоїть питання. Мусимо оголосити боротьбу на два фронти проти правих елементів, які боротьбу за якість провадять коштом темпів. Треба боротись і проти дрібнобуржуазної «революційности», що ми мовляв, «за рік» закінчимо інститут, в якому треба вчитися 4 роки. Це буде «боротьба» за темпи, безперечно коштом якости. Не треба організувати окремих груп студентів високо-розвинених, які зможуть на півроку раніше закінчити інститут. Нам треба, щоб ці передові елементи працювали разом з колективом і допомагали йому. От так стоїть питання—якість, і на базі якости—темпи.

Як ставиться питання про перевантаження громадською роботою? На початку нашої боротьби за ВИШ і, треба прямо сказати, що більшість з комсомольців і студентських організацій переключали свою увагу на громадсько-політичну роботу. Багато комсомольців-активістів, які в той час вчилися, складали іспити за добру громадсько-політичну роботу. Був студент добрим секретарем осередку, або головою студентського комітету і «складав» на цій базі іспити з технології, машинознавства, літератури тощо.

Той період ми пройшли. Партія запровадила єдиноначальність у вищій школі і сказала, що треба розвантажити студентів від зайвої непотрібної адміністративної роботи. Але, щоб не припуститись другої хиби, не треба загалом цуратись всякої громадської роботи... Тут є дві крайності. Перша—незавантажувати студента, боротись із зайвою засідательською метушнею. І друге—боротись проти вузького діляцтва, аполітичности.

В основному треба давати студентові таку громадську роботу, щоб вона включалася в учбовий процес. Участь у боротьбі за промфінплян заводу, за колективізацію—цілком можна й треба сполучити з учбою. Той, хто готується на інженера, мусить працювати в умовах напруженої боротьби за промфінплян. Наш ВИШ не інкубатор для курчат, не оранжерія для тепличних рослин, а кузня підготовки технічно-озброєних бійців для фронту клясової боротьби.

Треба раціоналізувати систему мобілізації студентства на ліквідацію окремих проривів в окремих ланках народнього господарства. Студентство мусить допомагати ліквідації проривів. Але як у нас іноді мобілізують студентів? Візьмуть з курсу п'ять чоловіка й посилають. Вся група йде вперед, а ці п'ять чоловіка відстають. Посилати на прориви треба, ми будемо посилати, але треба раціоналузувати цю справу і знімати разом цілу академічну групу, щоб вона прогаяний для безпосереднього навчання місяць могла разом надолужити. Раціоналізувати треба цю справу.

Звичайно, щоб ліквідувати прорив, теж потрібна кваліфікація. Скажімо, коли послати студента медичного інституту до металюргійного заводу, то він лише зможе прийти з термометром і зміряти температуру доменній печі. Не більш. Але, звичайно, цим справі не допоможеш.

* *

Як ми ставимо зараз питання про дальші шляхи розвитку соціялістичтичного змагання?

Я казав уже про те, що ми зустрічали опір самій ідеї організації соцзмагання в ВИШ'ах. На цьому вдруге зупинятися не буду. Ми мусимо по-комуністичному організувати працю студентів. Коли робітник працює на заводі—з нього вимагають кількости й якости роботи. У студента, який працює в ВИШ'і, ми мусимо вимагати такої ж виробничої дисципліни, свідомого комуністичного ставлення до праці.

Наше завдання щодо розвитку соціялістичного змагання визначається двома напрямками. Перше—треба посилити самий розмах змагання, охопити геть усе студентство, втягти до нього професуру й викладачів. Домогтися свідомої виробничої дисципліни й виробничої обстанови у ВИШ'ах. І друге—на цій основі боротися за якість, за раціоналізацію. Кожний ударник ВИШ'у повинен стати раціоналізатором, пляновиком.

Треба перестати вважати лише на кількість у змаганні. Більшовицький облік змагання полягає в самих показниках, у наслідках його.

Але не все гаразд у ВИШ'ах щодо соціялістичного змагання. Мені розповідали, що в медичному інституті в Харкові рік тому один студент 21 раз ходив до професора складати іспит, ніяк до нього не підготувавшись. Це ж безглуздя! Це нагадує мені старе гумористичне оповідання. Приходить студент до професора. Той запитав його:

«Що таке біном Ньютона?»

Студент відповідає:

«Ви мабуть сами не знаєте».

Мабуть, і цей студент радив професорові, замість того, щоб його питати, прочитати авторитетну літературу.

Давайте вирвемо з корінням такі елементи серед студентства з наших ВИШ'ах.

* *

Перше й основне завдання в справі наукових кадрів—посилити темпи пролетаризації кадрів ,висунути українські кадри, забезпечивши інтереси національних меншостей України. Зараз щодо цього в нас дуже погано. З цього треба й виходити. Вся аспірантура, що зараз працює, має працювати ще років 20-30 і більше.

Отже, ми зараз готуємо кадри на майбутнє. І коли зараз не пролетаризувати склад аспірантури, то на 20-30 років наперед ми не матимемо пролетарських наукових кадрів. Так з політичного боку стоїть питання про аспірантуру.

Отже, кожний осередок мусить висувати кадри аспірантів з кращих робітників, наймитів, зокрема українців, щоб в основному пролетаризувати й українізувати наукові кадри наприкінці п'ятирічки. Це—історичного значення заздання.

Треба назавжди покласти край неорганізованості в програмах роботи аспірантури. Таких програм навіть зараз і немає. Кожний учиться. як хоче, такий то професор—його патрон. По-науковому поставити справу підготовки наукових кадрів—таке гасло.

Нам треба розвивати теоретичну самокритику серед аспірантури. Що маємо зараз?

Певна частина аспірантури, має своєрідне запаморочення від успіхів. Написав, скажімо, аспірант наукову статтю до наукового журналу, і вважає, що перейшов Монбляи науки. Далі можна виступати лише зі спогадами про славетне минуле. А уявіть собі, що буде тоді, коли він видасть першу книжку в ДВОУ?

Таке запоморочення від перших успіхів вимагає розвитку теоретичної самокритики. Треба кинути гасло розвитку творчої теоретичної самокритики в гущину нових молодих наукових робітників. І ми даємо друге гасло—наздогнати й випередити передову професуру. Під цим гаслом мусить відбуватись готування наукових кадрів.

Але треба поставити питання про ліквідацію одриву значної частини молодих наукових робітників від безпосередньої практики соціялістичного будівництва. Аджеж факт, що жоден аспірант не розробляв проблеми су-

хого затушування коксу, газофікації підземних вугільних шарів тощо, в той час, коли ці проблеми можуть розв'язати найважливіші завдання господарчого будівництва. Треба перестати досліджувати (за відомим фейлетоном) чому замерзають шибки—від холоду, чи від пониження температури. Треба переключитись на основні проблеми соціялістичного будівництва.

*

В національно-культурному будівництві ми мусимо боротися проти вульгаризації його політичного розуміння. Ми ще не позбулися розуміння національного питання й будівництва національної культури, як ходіння до українського театру, опери тощо. Звичайно, все це речі приємні, але не в них же суть. Коли б ми стали на такий шлях, ми переключилися б на голе культурництво, з яким треба жорстоко боротися. Національна політика партії полягає в тому, щоб слідом за знищенням політичної нерівности, знищити нерівність економічну й культурну.

Перше завдання комсомольців ВИШ'ів, кріпити самі ВИШ'і, як одну з фортець фронту національно-культурного будівництва, яке в свою чергу є частина цілого соціялістичного наступу.

Тут мені можуть сказати—чудово. Ми учимось, отже «кріпимо». Раз в цьому полягає наше завдання щодо національно-культурного будівництва, то можна на цьому зупинитись. Але той, хто на цьому зупиниться, зробить половину справи, бо він забуває про національну форму тої культури, що її творить пролетаріят. Я кажу про невідкладне завдання в боротьбі за дальшу українізацію вищої й середньої школи. Тут, в українізації ВИШ'ів, підручників, програм наші успіхи порівнюючи з минулим—величезні, але ще не остаточні. Щоб домогтися остаточних успіхів, треба ще рішучіше боротись на два фронти: проти великодержавного шовінізму—основної небезпеки сьогоднішнього дня, і проти місцевого націоналізму.

Під тиском буржуазних і дрібнобуржуазних сил спостерігаємо активізацію шовіністичного фронту в ВИШ'ах. Професор Кононенко Харківського с.-г. інституту в зізнаннях показував:

«Ми не видели необходимости перехода к украинской культуре, когда есть всем понятная, старая русская культура. Мы доказывали, что это приведет к культурному регрессу, что селу это не нужно, что оно с большей охотой берет русскую книгу, что украинизацию ему навязывают. В дальнейшем, когда нам пришлось принять факт самостоятельной национальной политики советской власти, мы стремились об'единяемую нами среду питать русской литературой, руссофильськими настроениями».

Чиновник Наркомторгу СРСР надіслав до Одеського Інституту таку телеграму: «Через те, що ваш ВИШ є виш Всесоюзного значення—припинити українізацію».

Ми повинні дати разючого одкоша всім чиновникам, всій ворожій нам професурі, яка відбиває прагнення великоросійської буржуазії, що втратила з часів Жовтня свої привілеї.

Спостерігаємо активізацію і національно-шовіністичного фронту. Згаданий вже Усов подає таку думку з приводу СВУ:

«СВУ не контрреволюційна організація, а вельми поважна, що при всенародньому голосуванні дістала б найбільше голосів».

Який рожевий оптимізм у цього Усова. Він так оптимістично ставився до авторитету СВУ на Україні, як не ставилися до нього самі члени СВУ. Відомо всім, як голосувала радянська Україна в справі СВУ. Наслідком її голосування ізольовано групу цих шкідників від всієї пролетарської громадськости.

Мусимо посилити нашу боротьбу з цими великодержавними й націоналістичними збоченнями й одверто ворожою аґітацією в наших ВИШ'ах.

Але щоб досягти вирішальних успіхів щодо національно-культурного будівництва, треба перемогти своєрідний нігілізм до цієї справи в певної частини студентства. Хіба немає такого розуміння національного питання з боку окремих студентів, що ми, мовляв, інтернаціоналісти, у нас запроваджено централізацію всього управління, отже навіщо нам національна культура, вона ж перешкоджає соціялістичній реконструкції, треба утворити загально-інтернаціональну культуру в межах СРСР?

На перший погляд це занадто революційні фрази. Але коли глибше придивитись, то це виходить інтернаціоналізм, але з наданням переваги одній національній культурі—російській. Отже, інтернаціоналізм російською мовою. Проти такого нігілізму, за яким приховується великодержавний шовінізм, мусимо жорстоко боротися.

Треба, щоб студенти добре знали національну політику партії. Треба домогтися того, щоб на базі цього вивчання студентство було не тільки споживачем, а й найактивнішим продуцентом нових культурних цінностей, пролетарських змістом, національних формою. І тут особливо педагогічним і мистецьким ВИШ'ам дано всі умови для цього.

***

Ви знаєте, що VIII з'їзд ЛКСМУ і IX-й з'їзд ВЛКСМ визнали, що комсомол повернувся лицем до господарського будівництва.

Як же треба оцінювати зараз стан вишівського комсомолу?

Вважаю, що не помилюся, коли скажу, що в цьому повороті вишівські організації не були в перших лавах. Вони були відсталою ланкою в загальному процесі повороту. Питання боротьби за реконструкцію вищої школи ще не стали в центрі їхньої уваги в такій мірі, як цього ми мусимо вимагати.

Відціля й завдання вишівського комсомолу. Треба переключити всю увагу на другий етап реконструкції—на якісне завершення реформ вищої школи. Це основне, цим ми будемо вимірювати роботу вишівських організацій.

Треба піднести питому вагу комсомольського осередку в ВИШ'і. Ми мусимо вимагати того, щоб його роля, як першого помічника партії й ударного загону робітничої кляси, збільшилась. А в багатьох ВИШ'ах комсомольські осередки не мають належного впливу. Водночас окремі парторганізації недооцінюють ролі комсомолу в ВИШ'і.

Звертаю увагу на завдання роботи серед позапартійної частини студентства. Тут ми маємо окремі нездорові явища. В журналі «Червоне Студентство» позапартійний студент А. Савін пише:

«Я пробував сам наблизитися до партійців, хотів завести дружбу де з ким з них на курсі, але до мене ставились офіційно, розмовляли на академичні теми, або про театр, а від розмов на політичні теми ухилялись, уникали їх. Що, мовляв, говорити з позапартійним про труднощі партії тощо? Поперше, це йому не болить, він не зрозуміє, а подруге в порядку партдисципліни це не личить»...

«... За що й чому мене відштовхнули від себе партійці.

Чому вони так дивляться на позапартійного?

Дозвольте і мені запитати—чому і за що його відштовхнули комсомольці й партійці, чому вони так презирливо дивляться на позапартійного? Ленін учив нас, що руками самих комуністів комуністичного суспільства ми не збудуємо. Сила комуністичної партії в тому, що вона мобілізовала навколо себе мільйони, керує мільйонами, стоїть на чолі мільйонів. І в ВИШ'ах роля партійного та комсомольського осередку полягає в тому, щоб активі-

зувати сотні тисяч позапартійних студентів, виховувати їх, як активних будівників соціялізму, пролетарів-фахівців.

Нам треба серйозно повернутись лицем до роботи в умовах двозмінности в ВИШ'ах, а разом з цим до охоплення студентства, що потрапляє підчас виробничого навчання на підприємства. До цього комсомольські осередки ще не приготувались. Часто-густо студенти, що потрапляють на виробництво, уникають з поля зору комсомольського осередку.

Скажу ще про те, що керівництво вишівськими організаціями з боку міськомів і райкомів вимагає значного поліпшення, щодо своєї якости.

Коротко про переростків. Ви знаєте, що подекуди проблема переростків хвилює окремих комсомольців-студентів. Один такий переросток написав вірша:

Укажи мне такую ячейку,
Я подобной нигде не встречал,
Где бы в прошлом—боец-переросток
Не отчаивался, не изнывал.
Я годами работал у домны.
На ячейкин зов—в момент!
А теперь я—отрезанный ломоть —
Я для партии—«прочий элемент».

Я був на диспуті з приводу переростків і бачив неправильне тлуматчення цього питання. Одні товариші умовляли позапартійних переростків не впадати в розпач з того, що вони позапартійні. Виходить з їхніх слів, що позапартійним навіть краще бути, ніж партійцем—тим, мовляв, поправишся, навантажень буде менше.

Так умовляти переростків неправильно. Це міщанське тлумачення справи. В партію пролетаріяту, що є авангард своєї кляси, ми беремо кращих робітників-переростків. Студентів-наймитів-робітників у партію взяти можна. В безпораднішому стані перебувають переростки-службовці, і вони іноді вимагають, щоб їм зменшити вимогу до вступу в партію, щоб не вимагати рекомендації робітників від варстату тощо. Ми говоримо їм—той службовець переросток, який не має зв'язків з робітничою клясою, у якого навіть немає знайомих робітників—членів партії, не може бути в партії тієї кляси, з якою він не зв'язаний. Завоюй право бути в партії, активно працюй! Але ми не обдурюємо—партія зможе взяти тільки окремих, найвитриманіших, найкорисніших для неї, останні мусять організуватись навколо партії—в профспілках, в радянських організаціях тощо.

Про справу військовізації. Я не згадував про це, говорячи про загальне завдання ВИШ'у, але це не означає, можна послабити увагу комсомолу цієї справи. Кожен студент повинен пом'ятати, що він у майбутній війні виконуватиме ролю командира, і до цієї ролі мусить готуватися. Кожен студент мусить пам'ятати, що майбутня війна, крім кількости людей, вирішуватиметься також рівнем технічного озброєння. Отже, увага опануванню військової техніки.

Ми боремося зараз за реконструкцію вищої школи. Але найближче майбутнє її—виробництво-школа. Ми розуміємо виробництво-школу, як комбінат учбових закладів, органічно поєднаних між собою і з виробництвом, де дорослі робітники юнаки діти готуються стати кадрами для промисловости, на одриваючись від виробництва. Виробництво-школа радикально розв'язує проблему поєднання інтелектуальної й фізичної праці разом з громадською роботою. Тут виковуватиметься справжня соціялістична людина. В міру успіхів у школі робітник пересуватиметься й по кваліфікації.

Але перші виробництва-школи перебувають у занадто незавидному стані. Школа-завод ДЕЗ'у, Штерівська, а також шахта-ВТИШ у Сталіні ще далеко не задовальняють нашого розуміння виробництва-школи. З боку заводських організацій, як скажімо на шахті-ВТИШ'у, спостерігали безглуздодике ставлення до цієї справи, що має величезне і принципове й практичне значення. Треба зосередити сили комсомолу, щоб ці заводи-школи перетворити на дійсно зразкові установи.

***

Закінчуючи, я повинен сказати, що третій вирішальний рік п'ятирічки соціялістичного будівництва нашої країни повинен бути також за вирішальний і в справі вивершення реконструкції ВИШ'ів.

Кожний студент повинен пам'ятати, що він зараз, беручи участь у боротьбі пролетаріяту за соціялістичне будівництво, повинен готуватися до ще важчої боротьби в майбутньому. Ленін писав:

«Перехід від капіталізму до комунізму є ціла історична доба. Поки вона не скінчилась, у визискувачів неодмінно залишається надія на реставрацію, а ця надія перетворюється в спроби реставрації. І після першої серйозної поразки, скинуті визискувачі, які не чекали на своє скинення, не вірили в нього, не припускали і думки про нього, з десятикратною енергією і скаженою жагою, з ненавистю, що зросла в сто крат, кидаються в бій за повернення «раю», що, в них віднято, за їх родини, які жили так солодко, й які тепер «простонародна сволота» засуджує на розор і жебрацтво (або на «просту працю»). А за визискувачами-капіталістами тягнеться широка маса дрібної буржуазії, про яку десятки років історичного досвіду всіх країн свідчать, що вона хитається і коливається, сьогодні йде за пролетаріятом, завтра лякається труднощів перевороту, впадає в паніку від першої поразки, або півпоразки робітників, нервує, борсається, рюмсає, перебігає з табору в табір... як наші меншовики й есери». (Ленін, т. XV, стор. 467).

Дозвольте від імени ЦК Комсомолу України висловити надію, що пролетарське студентство активізуватиметься до великих клясових штормів, не припустить повернення старого «раю» для всіх тих, кого скинула Жовтнева революція, що пролетарське студенство, під проводом більшовицької партії, зростатиме великими майстрами нашої великої доби.

ЧЕРЕЗ НОВІ ФОРМИ КУЛЬТУРНОГО РУХУ—КУЛЬТЕСТАФЕТУ, КУЛЬТАВРАЛ—ДО УДАРНИХ ТЕМПІВ, ДО НОВИХ ПЕРЕМОГ НА ФРОНТІ КУЛЬТУРНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ!

А. КЛОЧЧЯ

„ЕНЕРҐІЯ“ СТ. КРИЖАНІВСЬКОГО *)

(Поезії. „Мол. Більш“. 1930. Тир. 2000, ц. 70 коп.)

Є сьогодні такі розмови: «коли гремлять станки, тоді мовчить поезія». Одна з своєрідних модифікацій цього гасла є така: мовляв, у прозі можна широко ставити всі проблеми, широко закроювати матеріял, а поезія повинна бути дурнувата, бо в поезії через її специфічність не можна глибоко поставити проблеми сьогоднішнього дня, ґрунтовно їх розробити.

Такі розмови є в кращому разі помилка окремих товаришів, а об'єктивно вони мають в собі реакційну, ворожу нашій добі суть. Бо в першому варіянті вони дають буржуазне тлумачення ролі мистецтва, узаконюють відставання пролетлітератури від завдань доби соціялістичного наступу, в другому варіянті вони вибивають із рук пролетаріяту таку могутню зброю спізнання й переробки всесвіту, як поезія, водночас забуваючи, що пролетаріят, як жодна з історичних кляс, несе нечуваний розквіт усіх галузів мистецтва. І що наша доба дає стільки героїчного матеріялу для поета, але тільки з однією умовою: треба органічно врости в процес соціялістичного будівництва бути безпосереднім учасником цього будівництва.

Тому лише голосом конаючої кляси, голосом ворога пролетаріяту, або свідомим чи несвідомим підголоском цього, може бути розмова про кризу пролетарської поезії.

В часи успішного здійснення п'ятирічки за чотири роки, такий писк про кризу, про загибіль поезії, може свідчити або про те, що ця людина, яка репетує про кризу, сама не розуміє сучасности, через брак знаннів із марксо-ленінської теорії й брак зв'язку з масами, що будують соціялізм, і ролю стороннього спостерігача, або про маскування клясового ворога, що намагається під «лівими» фразами просунути тенденцію про неспроможність пролетаріяту збудувати своє мистецтво, гідне доби соціялістичної реконструкції, і цим самим завоювати цю ділянку для себе.

Чи ж все гаразд у нас на поетичному фронті? Гадаємо, що ні. Зокрема раппівська поетична виробнича нарада яскраво виявила хиби цілого поетичного фронту. Поетична дільниця найслабше місце пролетарської літератури. І не тільки в РСФРР, але і в нас, в УСРР. Правда, ми ще й досі не спромоглися використати досвід РАПП'а й скликати поетичну виробнараду, але від цього суть справи не змінюється. І в нас є буржуазні й дрібно-буржуазні переродження, естетство, некритичне засвоєння спадщини, що веде в полон ворожої нам ідеології, поверховість, схематизм, часом навіть завдяки труднощам перебудови, махровим цвітом розпускається «приспособлен-

*) На обговорення.—*Ред.*

чество», внутрішні попутники, все це говорить за те, що на цій ланці особливо помітне тиснення дрібнобуржуазної ідеології.

І тому дивно стає, що в нас марксистська критика майже не реаґує на боротьбу на ділянці поезії. Поезія у нас «віддана в концесію таким «марксистам», як Я. Савченко, М. Доленґо.

Наші пролетарські й комсомольські поети дуже слабо підковані знанням передових ідей—філософією пролетаріяту, вченням Маркса, Енґельса, Леніна і це дуже й дуже неґативно позначається на творчості молодих поетів. Тому кожна нова книжка поета, особливо коли вона є перша, повинна притягувати нашу увагу. По-товариському, але без захвалювання, жорстокою критикою ми повинні допомогти поетові позбутися неминучих хиб і вказати шлях його (поетового) подальшого розвитку в бік опанування єдино-вірної художньої методи діялектичного матеріялізму. Звичайно, що це аж ніяк не означає узаконювання будь-яких стильових тенденцій, обмеження жанрів, навпаки, лише за цією мотодою ми виборюємо стиль пролетарської літератури, лише ця метода дасть можливість нечуваному розвитку жанрів.

М. Шеремет,—віддаючи рапорт «Молодняка» VIII з'їздові комсомолу України, писав таке:

«Током, металом гарячим блискають,
Зібранні в «Енерґії» вірші
Крижанівського» (стор. 29).

Висока оцінка творчости С. Крижанівського від спільника по перу, примушує нас уважно підійти до збірки «Енергія», що нею заявив про себе автор. Чи виправдав отаку М. Шереметову оцінку С. Крижанівський об'єктивною реальністю, себто своїми поезіями?

«Бо якщо 4—5 місяців тому найпередовіший поет у «Молодняку» з найбільшою і найбагатшою тематикою реконструктивної доби був. С. Крижанівський»... (стор. 75-76) дуже катеґорично стверджує стаття в збірнику «У боротьбі за українську пролетарську культуру» під назвою «У боротьбі за гегемонію пролетарської літератури», знову таки, чи можемо ми підписатися під такою оцінкою?

В основному—так. І М. Шеремет, і автор цієї статті мають рацію. «Енергія» С. Крижанівського насьогодні найцікавіша збірка серед творчости комсомольських поетів. Але разом з тим ми рішуче проти «хвалебних» оцінок цієї книжки. Вірно було б сказати, що основна ідейна тенденція автора перебуває на височині завдань доби соціялістичної реконструкції. Але ця тенденція вкрита масою напластувань, що часом викривляють її розвиток, що в закінченому вигляді дають снотворні в ідейному розумінні речі.

От проти цих наносних (часто від нехлюйства, неохайности поета викривлень і ворожих його основній стильовій тенденції інших стильових напластувань і думаємо виступати ми, детально їх розібравши, допомігши йому (С. Крижанівському) раз і назавжди покінчити з дитячою хворобою—романтичною кіррю.

Вся збірка поділена на чотири розділи. Але цю розбивку автор зробив

механічно. Ніякої внутрішньої ідейної чи тематичної, чи навіть за роками спорідненоети, вірші, вміщені в різних розділах, не мають. Тому ми, розглядаючи збірку, порушимо цей від автора встановлений розподіл.

Перш за все—тематика збірки. Треба сказати, що вона (тематика) досить різноманітна. Тут ми маємо і заводсько-міські мотиви (вірші «Дим», «Південне місто», «Централь»), сільську тематику («Далекі друзі», «Слобожанщина»), студентську, («Одшуміли мелодії примуса», «Друзям», «Запізніла лірика», третій вірш із циклу «Слобожанщина»), провінціяльну, («Мандри», «Рейс», «Аеродром», «Рефрен») і нарешті поетичні декляраціі маніфести («Молоднякові», «Розмова з героєм»).

Така тематична багатогранність може свідчити про намагання автора всебічно охопити «складну діялектики гру», себто охопити процеси клясової боротьби на всіх ділянках соціялістичного наступу. Ми маємо повне право констатувати це, бо вірші здебільшого датовані 1929-30 р. Але треба відзначити поруч позитивного й те неґативне, що несе оця багатогранність. Вона (а ми це доведемо) свідчить про неглибоку обізнаність поета з конкретною ділянкою клясової боротьби, про певну поверховість, верхоглядство, як справедливо закидає авторові герой із його поетичної декляраціі («Розмова з героєм»): «Ти на заводі ще не був, село забув, не знаєш» (стор. 39).

Отже спробуємо розглянути за нашим тематичним розподілом «Енерґію». Звичайно, ми повинні сказати, що цей розподіл умовний.

Перш ніж перейти до розгляду конкретних творів з окремих визначених вище розділів, ми хочемо відзначити просто неохайні неприпустимі ляпсуси, що при загальній ідейній цілеспрямованості збірки вражають місцями не досить дбалим ставленням поета до слова, за яким ховається не завжди глибоке розуміння, яке саме значення вкладається в ці рядки.

Перша недодуманість, ляпсус у визначені своєї ролі, як поета, і взагалі поезії:

«Не тривож мене, темо,
у мене нездані зачоти.
Часом вузько стає.
У заказанім полі орбіт
І тоді пишу вірші»

(стор. 5). (Підкреслення скрізь моє—*А. К.*).

Дозвольте т. Крижанівський «поехидничати», невже це комсомольському поетові другий рік п'ятирічки (вірш датований 1930 р.) здався за «заказне поле орбіт», у якому вузько вашій думці і єдиним порятунком від вузькости життя є писання віршів? А ми гадаємо, що вірші—зброя в руках пролетаріяту й так далі. Ось до яких ідеологічних зривів доводить автора його неохайність.

Або в одному з віршів є такі «індустрійні» рядки:

«Гарно сидіти—квартал від заводу
Вечером тихим і вірші писать» (стор. 17).

Соромно навіть цитувати ці наївні дитячі рядки, що викликають сміх у читача і що їм місце в «Червоному перці», а не в збірці С. Крижанівського. А в Крижанівського, може від того, що непродумав, який ідейний зміст він вкладає в звичайні, але вже організовані в образ рядки—виходить, що:

«Еллан! Поет і громадянин,
Товариш щирий і боєць,
Що він тепер—лиш спогад, мрець... (стор. 23).

Поперше тут невірне протиставлення поета і громадянина. Пролетарський письменник повинен бути спершу член партії, «а стіхотворец уж потом», як влучно схарактеризував це О. Безименський. І такий розрив говорить про непродуманість у С. Крижанівського своїх власних думок. А Еллан був сильним і прекрасним зразком пролетарського письменника, а зовсім не поетом і... (в другу чергу) громадянином.

Подруге. Хіба Еллан для нас, пролетарських письменників, лиш спогад, мрець, а не дорогоцінна революційна спадщина, яку ще довго ми будемо студіювати, і чия творчість дала клясичні зразки відтворення в художніх образах громадянської війни? Хіба не за Еллана билися ми, напостівці, проти зеровського, хвильовистського паплюження цієї спадщини.

От до чого, до яких політично-невірних оцінок може призвести нехлюйське, несерйозне ставлення до своєї творчости.

«Через площі мовчазні і вулиці
Образ любий мені постає...
Постає ніби символ бажань моїх
Крізь життя оболонку черству.
Як мета, як нездійснене прагнення,
Що для нього працюю й живу (стор. 28).

Тут, як недодуманість, можна закинути лише нагородження життя «черствою оболонкою». Такими епітетами, на нашу думку, кидатися комсомольському письменникові в добу соціялістичної реконструкції аж ніяк не личить. А далі йде типове дворянсько-февдальне признання: «за мілих женщін». Тут безперечно один із зривів у творчості С. Крижанівського. Мета, прагнення, символ, для якого працює й живе комсомолець-поет є жінка. З чужого голосу дешевої романтики «Заради неї» заспівав поет.

У віршах із тематикою заводсько-міською (до речі їх не так і багато) автор виявляє свою поверхову обізнаність із заводом. Типовий пейзаж із диму, димарів—становить вірш «Дим». Естетсько споглядальне ставлення до заводу, мережива уяв з диму—ось характерні ознаки цього вірша.

«Централь»—оспівування голого технічного процесу будівництва без жодного натяку на його соціяльний зміст. І постає питання: куди ж спрямовано цю «централь», для якої мети робітники «кожним помахом руки гартують «будови міць». Таке об'єктивістське ставлення до техніки без політичної

оцінки, призводить до позапартійности вірша, до дрібнобуржуазного вихваляння техніки взагалі. Не рятує і «лункий відгомін доби», бо це порожні слова, що не насичені конкретною соціяльною ідейністю.

Значно сильніший і краще написаний у піднесеню ліричних тонах вірш «Південне місто». Правда, і в ньому ми маємо примітивну поверхову описовість, але ми маємо й гарячий заклик до поетів іти на завод, бо лише там можна відчути «міць громохкої доби» й остаточно розрахуватись із «рештками емоцій спопелілих часів».

Тут автор намагається перебороти пасивне споглядальне ставлення до пейзажу й дає дієвий реалістичний твір.

Сільську тематику репрезентують вірші «Далекі друзі» і два з циклю «Слобожанщина».

Вірш «Далекі друзі» являє собою один із непоганих зразків громадської лірики. В цьому творові через настрій поета передається настрій багатьох сільських комсомольців, тому так переконливо й дзвінко по-комсомольському дзвенять рядки.

Це ж нам відчуть
    років екстаз
Я твердо вірю —
    хлопці, гляньте!
На рідних селах
    раз-по-раз
Ростуть небачені
    «Гіганти». (стор. 9).

І диво-дивне. У поета, який у цій збірці мало дбає за політичну загостреність у своїх творах, тут публіцистика розташувалась, як у себе вдома. І не випинається чужерідним тілом, а навпаки, входить складовою частиною, як невід'ємний художній компонент твору.

«Слобожанщина»—вірші, що з'явилися наслідком участи поета в першій більшовицькій весні, теж стоять на високому ідейному рівні. Правда, слід відзначити значний вплив статичного монументалізму М. Бажана на початок першого вірша з цього циклю, і до певної міри не переборену описовість і характерні для поета взагалі елементи стороннього споглядання, а не дієвої участи в процесах.

Другий вірш характерний своєю філософською заглибленістю. Поет передає, ніби примітивно фіксує розмову з бабусею, але в цих простих рядках дається (трохи романтизовано й до деякої міри романтичними художніми засобами) синтез буряної епохи, стилізованої під просту розмову.

Вірші з студентською тематикою, хоч і становлять щодо кількости досить значне місце в збірці, проте, на нашу думку, тут автор не сягає тієї ідейної височини, що є в його віршах на соціяльно загострені теми, і які дали право, попри всі їхні хиби, так, а не інакше кваліфікувати їх М. Шереметові.

«Одшуміли мелодії примуса»—типовий настроєво-описовий вірш, який хоч вірно, але без заглибленої ідейної трактовки, з певним присмаком літературщини (будова образів книжна, надумана) подає вечоровий настрій поета. Проте слід відзначити, що соціяльна блідність вірша не робить його співзвучним пролетарському читачеві.

Пейзажно настроєвий вірш «Друзям», по суті є ідеалізація й романтична лякіровка студентського життя, «Запізніла лірика»—про студентську любов. Ми вже вище відзначили грубу політичну помилку в цьому вірші, а це помилкове твердження до речі і є ідейна основа цього твору, і тому вірш втрачає своє художнє значення.

Окремо стоїть третій вірш з циклю «Слобожанщина». На мою думку це найхарактерніший вірш, що виявляє більш, ніж будь-який твір усі небезпеки, що стоять перед автором.

Чим він характерний? Поперше в ньому, як і в інших, підкреслено «трагічне» роздвоєння поета між романтичними віршами і... зачотами. Поет ніяк не може зрозуміти й відчути, що й перше, і друге є його безпосередня участь в соціялістичному будівництві. Подруге, цей вірш характерний не вольовим, а споглядально—мрійницьким сприняттям дійсности. Потрете, характерна деталь,—що лише втома від зачотів викликає далекі спогади про огні Слобожанщини, яка в жорстокій клясовій боротьбі бореться «за суцілку». Відповідне до цих настроїв (або вірніше до ідейного спрямовання) і словесне оформлення: тут і «кораблі», й «утоми плід», і «марення» й «бори соснові»—всі атрибути типово романтичного розуміння дійсности.

Яскравим показником ідейного зросту поета, саме в напрямку поглиблення пролетарської ідейности в своїй творчості, а в галузі створення художньої методи пролетарської літератури, шукання діялектичного показу протиріч є розробка в двох віршах теми радянської периферії.

Ці два вірші названі цілком відповідно до свого змісту: «Провінція» і «Два Херсони».

Ось як оцінює поет нашу радянську периферію в першому вірші «Провінція».

«Провінція! Це ти в тенета
Взяла горіння і екстаз.
Столицю тінь свою поет
Кладеш на серце раз-у-раз» (стор. 30).

і нижче:

І дарма!
І знов навколо все знайоме,
І знов провінція сама...
Борсаюся крізь біль, *до волі.*
крізь хижу провінційну твань» (стор. 31).

Така трактовка радянської периферії, що будує соціялізм, що провадить реконструкцію сільського господарства, далеко не свідчить про пролетарське розуміння нашої доби.

І характерне є те, що автор сам це усвідомив, і це діялектичне протиріччя зняв, ставши на вищий ступінь у своєму віршові «Два Херсони». Тут у першому розділі маємо типовий опис периферійного Сонгороду, що під впливом соцбудівництва змінює своє обличчя? І С. Крижанівський, не без дози описовости, показує перетворення старого Херсону на новий і дає синтез: «Нема провінції, нема. Широкі строї перспектив. Та будівництва лейт-мотив» (стор. 34).

На наших очах виростає поет: ідейно зміцнюється й глибшає. Але наплатування буквально на кожному кроці дають себе відчути. І тут ми маємо рядки, які свідчать про ідеалістичну, а не діялектично-матеріялістичну трактовку нашої доби і її будівників від поета.

«Ми дальні мандрівці
Прийшли ордою дикою (стор. 32).

Така кваліфікація будівників нового аж ніяк не вкладається у лексику пролетарського поета. Швидше взято це на тимчасове користування в типових дрібнобуржуазних поетів, а то просто у М. Рильського.

Остання група віршів із зовсім незначною соціяльною вартістю це— пейзажно-настроєві. Типовий, незалежно від розміру, але щодо свого ідейного настановлення неоклясичний вірш-опис пейзажа «Березань», досить туманною згадкою про розстріл Шмідта. Але логічний вірш «Мандри», при чому слід відзначити вбогість художніх засобів автора і в першому, і в другому вірші, збудовані на перерахованні (з відповідним «оснащением» епітетами) географічних термінів. Такий самий описового характеру вірш «Рейс». Правда, тут є характерні рядки:

«Де і хто
Я буду завтра
Пасажир NN
— сьогодні... (стор. 15).

Спробуємо в збірці «Енергія» знайти відповідь. Сьогодні С. Крижанівський не тільки пасажир, а матрос величезного пароплава, що зветься пролетарська поезія. Але тенденції стати пасажиром *до певної гавані* є. І яскравий вираз ці тенденції знаходять у вірш «Рефрен», себто повторення.

Яке ж настановлення цього вірша? Воно (настановлення) конкретизовано в гаслі: «нехай живе дух неспокою». Чого ж турбується автор? А він турбується, що зараз «ночі чорна хлань і міста пульс такий нерівний. Але, я знаю—десь чекає день черги своєї, бурних темпів, і я відчую запах тем тих». І не подумайте, що автор песиміст—ні,: «це лиш моя утома», а тому «нехай живе дух неспокою, шумлять вітри».

Як бачите, настрій у нашого матроса досить таки чудернацький і ніяк не в'яжеться з постаттю комсомольця.

Оце безпредметне поривання невідомо куди, невідомо в ім'я чого, або вірніше в ім'я абстрактного протесту, ї є характерна ознака дрібнобуржуазного бунтарства, мрійницького «вспишкопускательства».

Характерно, що відповідно до ідейних настановлень ми маємо і всі аксесуари романтичних брязкалець. Тут і «стовпища примар» і «ночі чорна хлань», «вітри шумлять» тощо.

Отакі ідеологічні зриви й можуть зробити з активного матроса пролетарської поезії безхребетного пасажира до певної гавані, до нового крутого повороту.

Але такі симптоми хоч і є в творчості С. Крижанівського, проте не вони домінують, не вони становлять обличчя поета. Неґативні риски лише ще раз підкреслюють потребу активної участи в соціялістичному наступі в передових шерегах бійців, настирливо доводять потребу поглибленого вивчення поетами марксо-ленінської теорії.

Нам лишилося лише розглянути декляративні твори, а саме «Розмову з героєм» і «Молоднякові».

Цей вірш являє собою діялог героя й автора.

Чого ж вимагає від автора герой?

«Не можна жить в добу робіт,
В добу змагань і темпів
З емоцій виссаних блідих
І пережитих тем тих».

І автор цілком солідаризується з прогнозом свого героя і заявляє.

«Мій друже»! Ремонтуй мене,
Щоб била і носила
Потенціяльним струменем
Життя живого сила»

Але разом із тим оці рядки дають нам можливість сказати, що поет сам відчуває недостстнє своє поєднання з добою соціялістичної реконструкції, що в своїй творчості він дає зриви, дає не те, що потрібно пролетарському читачеві. І він деклярує:

Суворість хочу вдаль нести
І мужність, і порив.
Ненавиджу сентиментальности
Інтимних вечорів...
Ненавиджу іронії
Й всезгубного сарказму (підкреслення автора)
— Не з поглядом стороннього
— З огнем ентузіязму». (стор. 40).

Цілком вірна деклярація. Побачимо, як у дальшій своїй творчості виконає свою обіцянку автор.

Підсумовуючи, скажемо, що основні хиби збірки «Енергії» С. Крижанівського є недостатня політична загостреність, наявність пасивної споглядальности статичність, перевага пейзажних віршів. Мусимо сказати, що ми ні в якій мірі не проти пейзажу, як одного з компонентів художнього твору, але ми проти пейзажу, як самоцілі, в наслідок чого ми маємо типові естет-

ські, м'ягко висловлюючись, позапартійні вірші. Ці хиби, а також неохайність автора, призводять його до ідеологічних зривів у своїх окремих творах, як це ми довели вище.

Певне тиснення дрібнобуржуазної ідеології, поверхова обізнаність із виробництвом, брак глибокого засвоєння марксо-ленінської теорії, все це стояло й стоїть, як реальні перешкоди, на творчому шляху С. Крижанівського.

І не дивлячись на всі ці значні хиби, збірка «Енерґія» є позитивне явище в українській пролетарській поезії.

Насьогодні для автора вона вже становить перейдений етап. Остання творчість С. Крижанівського свідчить за те, що він успішно переборює труднощі зростання, зростає саме в напрямку поглиблення кращих сторін своєї збірки, в напрямку генеральної лінії пролетарської поезії—витворення художньої методи діялектичного матеріялізму.

Такі його твори як «Ровесникам», «Пожежа на коксобензольному» й інші яскраво про це свідчать.

«Так всі ми теж—в літах зростання,
Над берегом ясних заток,
Щоби зрости й сказать востаннє:
Готові ми.
Включайте ток! (стор. 3).

І С. Крижанівський, переборюючи труднощі, успішно здійснює свої програмні постуляти, реалізуючи їх в художній творчості.

Завдання молодняківців-критиків є гартування ідейної більшовицької чіткости в мистецькій практиці поетів і белетристів „Молодняка" та взагалі радянських письменників, соціяльна профілактика, застереження від ворожих пролетаріятові ідейно-чужих впливів на творчість молодняківвців.

(З резолюції ЦК ЛКСМУ на доповідь „Молодняка".)

BLOK-NOTES „МОЛОДНЯКА“

NESTOR

НЕЗВИЧАЙНЕ НЕРОЗУМІННЯ

Прежде чем об'единиться і для того, чтобы об'единиться, мы должны сначала решительно и определенно размежеваться. (*Ленін, т. IV, ст. 39, 40, II вид.*)

Уважний товариш читач з великою цікавістю дістав свіженьке чергове число 7—8 «Пролітфронту», цього спазматичного журналу, переглянув його, а дещо навіть уважно перечитав, і був вражений з кількох незрозумілих йому моментів.

Найперше його здивувала сама поява цього журналу, саме № 7—8, і саме тепер, у квітні 1931 року, коли він уже три місяці добре знає, що «Пролітфронт»-організація самоліквідувалась і частинно увійшла до ВУСПП'у. Але знаючи темпи нашої поліграфії, бувши дещо з нею обізнаний (уважний товариш читач—недавно висунутий на роботу до своєї заводської многотиражки) він зрозумів, що останнє ліквідаційне число просто запізнилось. Та й передрукована в кінці декларація «Пролітфронту» про самоліквідацію, остаточно ствердила ці думки.

Але...

Це число «Пролітфронту» суттю своєю зовсім не виглядало, як ліквідаційне і така декларація якось випадає зі стилю. І тут здивовання уважного товариша читача перейшло в глибоке нерозуміння.

Найперше нерозуміння: як це так, тишком-нишком, десь у редакціях та в кабінетах, в зачинених залях затишного будинку ім. Блакитного, і не ширше, без широкого кола пролетарської громадськости відбувається величезної історичної ваги подія в літературному процесі України, так ніби це стосується лише одного «Пролітфронту» та ще може ВУСПП'у?

Уважний товариш читач не звик до цього і цей факт просто не вкладається в його голові ще й з інших, важливіших причин.

Він, наприклад, знає, як активно, широко комсомолія України і загалом пролетарська молодь і ціла громадськість відгукнулась і не лише відгукнулась, а зробила певний вплив, дала свій керунок, свою оцінку бойовій пролетарській комсомольській літорганізації «Молодняк». Він знає, як широко й активно пролетарська громадськість, а в першу чергу комсомол, приєдналися до резолюції ЦК ЛКСМУ, в якій оцінено всі досягнення й помилки «Молодняка» він знає резолюцію самого ЦБ «Молодняка», в якій воно (керівництво «Молодняка»), правильно цінуючи в дусі постанови ЦК ЛКСМУ сучасний стан «Молодняка», дає керунок дальшій його роботі.

Він, уважний товариш читач, прикладом, знає цілий процес «бльокування», Нової Ґенерації» з ВУСПП, кінець цього бльокування, зрощування «Нової Ґенерації» з правим крилом української літератури, або як каже Михайло Семенко:

> «Бачу я,
> що журналом
> «Нова Ґенерація»
> почали були
> чужаки граться.
> Тому ми її припинили,
> Щоб не була в оренді
> Дрібно-
> чи просто
> буржуазних денді».

І нарешті кінець самої «Нової Ґенерації». Він знає, що все це відбувалося на очах широкого кола пролетарської громадськости, було висвітлено, хоч і недостатньо і з

боку керівників ВУСПП, прикладом, у статтях Ів. Кулика, Ів. Микитенка, а з другого боку і в самій «Новій Ґенерації», правда, по-своєму.

Він бачив одверто виявлений процес певної ланки всього українського літературного процесу і безперечно мав можливість не тільки активно за ним стежити, але й певним способом брати в ньому участь. А тут з фактом самоліквідації «Пролітфронту» і влиття його окремої частини в ВУСПП він ніяк не міг добрати зерна істини. І спазматичне число 7—8 журналу «Пролітфронт» не тільки нічого про це не говорило, а навпаки, закривало будь-які джерела до розуміння.

Він, уважний товариш читач, що так пильно слідкував за всіма числами «Пролітфронту», а по них за тим як і куди «еволюціонує» ця гостроязика й нервова організація, ніяк не міг і не мав ніяких підстав думати, що вона закінчить саме так... (ніби трагічно). Та про це, на жаль, нічого не говорить навіть посмертний № 7—8 «Пролітфронту», крім, хіба, інформаційної декляраціі.

Але процесу еволюції «Пролітфронту», що був би виявлений, аналітично доведений і спопуляризований і від самого «Пролітфронту» і від ВУСПП'у, нема, він захований, завуальований, його можуть розуміти хіба що окремі літспеци з Олімпу.

— Чому, хто і для чого і в чиїх інтересах ховає це все від широкого кола пролетарської суспільности, від широких мас літгуртківців, а то навіть і від філій самого ВУСПП'у?—це вже обурено висловився уважний товариш читач.

Йому ж бо зовсім невідомі ті *категоричні* постанови відповідних органів та комісій ВУСПП'у, що їх формульовано приблизно так: «запропонувати керівництву «Пролітфронту» в найближчому часі до розв'язання питання про організаційне влиття в ВУСПП, виступити в пресі з висвітленням хибности своєї програми, визнанням своїх помилок» і т. ін. Критичному секторові ВУСПП'у так само мобілізуватись на широке висвітлення й критики «Пролітфронту» та його програми, проблеми консолідації» і т. д., і т. інш.

Йому, уважному товаришеві читачеві (підкреслюємо) такі постанови зовсім невідомі. Він, уважний товариш читач, знає ще й про те, що своєю заявою до ВОАПП'у та відповіддю на запитання ВОАПП'у, що її було видрукувано в «К. У.», здається в кінці жовтня 30 р., Пролітфронт» ніяк не виявляв тенденцій самоліквідуватися, а тим більше влитись до ВУСПП; знає читач також і про те, що в своїх доповідях, і в травні 1930 р. на пленумі Ради ВУСПП, і в листопаді 1930 р. на конференції МБРЛ, відповідальний секретар ВУСПП'у тов. Іван Кіндратович Микитенко, нічим не виявляв хибности основної літературно-політичної лінії «Пролітфронту», визначаючи, що: «почав «Пролітфронт» добре, напрямок роботи на заводах взяв правильний і т. ін.». Щоправда, Микитенко порядком самокритики визначив окремі вивихи і ляпсуси в роботі «Пролітфронту», але в основному визнав, що ця організація пролетарська і стоїть на правильних позиціях.

Отже він, уважний товариш читач, в світлі всіх цих фактів готовий уже вважати, що негайна і раптова ліквідація «Пролітфронту» є просто якийсь магічний процес, наслідок якихось стихійних сил, що їм ніколи не прояснитись для його робтничого розуму, або що це є «іманентний» внутрішньовластивий для літератури процес, який так само не може бути викладений і зрозумілий для його і для рівної йому широкої пролетарської суспільности.

І він, уважний товариш читач, почав немилосердно себе карати за ті «неприпустимі думки» (і як він міг дійти такого!), ніби це є ліквідація решток дрібнобуржуазних збочників з шляху пролетлітератури в наслідок перемоги генеральної лінії комуністичної партії на фронті літератури й на всіх фронтах успішно здійснюваного соціялістичного будівництва.

З усіх цих матеріялів ніяк йому незрозуміло, чому «Пролітфронт», бувши пролетарською організацією, як це він завжди підкреслював і ще раз підкреслив у редак-

ційній статті № 7—8 «Пролітфронту», та й у своїй ліквідаційній декляраціі; не було це ніде категорично заперечено і з боку ВУСПП, і чому раптом керівництво—ідеологи його за словами М. Хвильового, що він їх виголосив на зборах Харков ВУССП, неспроможне було намітити дальших нових шляхів перспектив дати нову установку своїй організації, щоби не впадати в «пермаменті помилки».

Невже до цього спричинилась та чітка плятформа, що на ній вони правильно стояли, як це запевняв «Пролітфронт», а саме генеральна лінія комуністичної партії.

— От таке небезпечне питання постало в голові уважного товариша читача, в світлі цих строкатих і різко суперечних фактів.

В чому ж річ? Де джерело істини?

Уважний товариш читач добре пам'ятає слова ЦО партії «Правди» в редакційній статті від 19-IV-31 р., де говориться про те, що треба,—гостро критикуючи всякі меньшовицькі опортуністичні й дрібно-буржуазні теорії шляхів пролетарської літератури, як воронщина, переверзіянство, літфронт, ліф і т. інш., а також опортуністичні помилки в РАПП'і, на критиці цих помилок, на широкому висвітленні дрібнобуржуазної суті їх, виховувати кадри пролетарської літератури.

Невже це ніяк не стосується покійного «Пролітфронту» і зміцнюваного ВУСПП'у, невже соціяльно-клясове коріння того, чому раптом був—був і нема «Пролітфронту», а є єдиний і неподільний ВУСПП, не потребує широкого висвітлення й аналізи? Невже на історії ВУСПП, на боротьбі його з «Пролітфронтом» (а боротьба ж була, уважний товариш читач це добре пам'ятає) на викриттю соціяльно-клясових причин цього процесу; невже на боротьбі з опортунізмом всередині ВУСПП'у (а може в ВУСПП'і й нема опортунізму, хто його знає?) не треба виховувати кадри української пролетарської літератури?

Уважний товариш читач певен, що все таки слова ЦО партії «Правди» цілком справедливі й безперечно до чогось зобов'язують і ВУСПП.

А між тим...

Він, уважний товариш читач, і тисячі таких, як він початківців, літгуртківців, навіть самі філії ВУСПП, не можуть ніяк добре зрозуміти, чому «раптом» самоліквідувався «Пролітфронт»? Бо хоч стенограма зборів харків-ВУСПП і дуже старанно видрукувана в «Літгазеті» з портретами; проте з погляду розуміння причини злиття—дуже і дуже мало задовольнила читача. І хоч у стонограмі всі висловлювались про ролю консолідації, про те, як треба розуміти попутника в наш час реконструктивної доби, про те, що ось був «Пролітфронт» і «Нова Генерація», а тепер нема «Пролітфронту» й «Нової Генерації»; хоч усі товариші, і навіть тов. Остап Вишня (що його устами говорило наше революційне попутництво, як запевняє тов. Микитенко), зрозумів, що ВУСПП є єдина основна пролетарська літературна організація на Україні, а тов. Досвітній навіть висловився досить революційно, але незрозуміло: «хто проти пролетарської літератури, той, мовляв, не з пролетарською літературою» (велика істина, що й казати!) проте, повторюємо, стенограма читача не задовольнила.

Тов. Коряк сказав, що це був вечір декляративних заяв. І це цілком справедливо й потрібно, але ж мусить бути, крім цього, й клясова непримиренність до опортунізму, до небільшовицьких тенденцій у пролетарському літературному процесі, а ці ж тенденції існують і посилюються, незалежно від тих осіб, що вже від цих тенденцій відійшли.

На зборах не було мови про те, чому «Пролітфронт» ліквідувався, в чому політична неправильність його літературно-політичної плятформи, як і яким способом треба провадити боротьбу з можливими рецидивами цієї лінії. Крім тов. Хвильового на ці питання ніхто не говорив, а досить сумнівні твердження тов. Хвильового про те, що з ліквідацією «Пролітфронту» і частинного влиття його до ВУСПП'у, консолідація в основному закінчена.—не мали правильного висвітлення.

Ці й інші твердження тов. Хвильового про величезне (!) значення «Пролітфронту» в пролетарському літературному процесі не дістали належного висвітлення.

І основне, що так цікавить уважного товариша читача, так і залишилось не вияснене.

А тут і № 7—8 «Пролітфронту», де вміщена гостро цинічна стаття одного з пролітфронтівських «младо-теоретиків» Гр. Костюка про О. Копиленка і його роман «Визволення», яка в тому ж старому дусі продовжує лінію «Пролітфронту».

Ось основні перли її:

1) «Копиленко, О.—пролетарський письменник, що написав твір зі зривами, але ж і Ю. Лібединський і Ів. Ле теж не змогли написати ідеологічно витриманих романів». А марксівська критика в особі т. Овчарова, ось що пише про Копиленка:... «Копиленко не володіє ідеологічними й мистецькими засобами пролетарської літератури»... Цей самий тов. Овчаров давав таку ж приблизно оцінку Копиленкові і з приводу його книги «Твердий матеріял», що про неї Гр. Костюк говорить, як про «нерівну ідейно й художньо».

А уважний товариш читач знає добре, що марксівська критика далеко не так оцінювала творчість Ю. Лібединського й Ів. Ле—їхні романи «Рожденне героя» й «Роман Міжгір'я».

2) Цинічний критик Гр. Костюк каже: «Визволення» на тлі нашого літературного сьогодні становить собою значне й актуальне літературно-громадське значення»... «Тому роман поза суб'єктивним, безсумнізу щирим бажанням автора дати твір корисний, вийшов і художньо й ідеологічно роздвоєний, а звідси *ідейно-периферійний в відношенні до генеральної лінії пролетарської літератури.* (Підкресл. Гр. Костюка).

А ось що говорить марксист-критик тов. Овчаров:

«Проблема показу типу пролетаря на різних ділянках будівництва зреалізована так, що не дає права кваліфікувати роман Копиленка, як роман пролетарський. Навпаки, слід підкреслити його неприйнятість для нас, як твору, що об'єктивно сходить на рейки дрібнобуржуазно-міщанського висвітлення актуальних проблем, типів і суспільних стосунків сьогоднішнього дня».

3) Образ Гамалії цинічний критик характеризує так:

«Отже в особі Гамалії, на тлі громадсько-господарчому, ми маємо цікаву актуальну для художньої літератури й для нашого життя взагалі постать. Постать, що своєю активною вдачою, творчою волевою напругою, невтомною відданістю нашому будівництву є гідний образ одного з мільйонної пролетарської армії будівників нашого соціялістичного господарства».

А критик-марксист т. Овчаров ось як характеризує цю постать: «Ми, здається, досить переконливо виявили, що ці характеристики ідеологічно-художні, які подає Копиленко, аж ніяк не відповідають нинішнім завданням пролетарського роману, зокрема завданню створити позитивного типа робітника-комуніста, що працює на різних ділянках соціялістичного будівництва».

І ще говорить критик-марксист т. Овчаров:

«Отже мусимо сказати, що незалежно від того, які були наміри в Копиленка, його роман продовжує ту тенденцію, що один час досить виразно виявлялася в правопопутницькій літературі і в тих революційних письменників, що підпадали її впливам, в тенденції до певних метод показу типу комуніста в літературі».

І ще:

«Отже в єдиному місці, де Копиленко намагався показати Гамалію в установі, він, сам того не помічаючи, робить із Гамалії несвідомого, твердого в своїх політичних поглядах і непримиренного до чужоклясових теорій робітника-комуніста, а що найменше—правого ухильника примиренця».

Можна без кінця наводити такі паралелі аж до того, поки не випишеш обидві статті.

І дивно тільки одне,—звідки у цього «младо-теоретика» стільки цинізму й нахабства, щоби писати: «що зі статтями Л. Підгайного і особливо Г. Овчарова принципових розходжень в нас нема».

І уважний товариш читач, уже обурений, вирішив категорично поставити питання і перед ВУСПП і перед колишніми пролітфронтівцями, теперішніми вусппівцями,—чи думають вони по-більшовицькому розкритикувати, викрити до кінця хибність не тільки окремих помилок, а цілої літературно-політичної платформи «Пролітфронту», її генезу, її історію, мобілізувати на боротьбу з

рецидивами її всю масу літературно-творчого й критичного активу ВУСПП'у й цілої пролетарської літератури, на цій боротьбі виховувати нові кадри пролетарської літератури.

І він тяжко сів на стілець і почав писати велику й серйозну статтю про «Ролю критики й самокритики в боротьбі з опортунізмом і дрібнобуржуазними ухилами в українській пролетарській літературі», поклавши за основну тезу слова В. І. Леніна, що їх він писав про ідейне об'єднання соціял-демократії в заяві редакції «Искры». Ці слова ми виписали в епіграфі до цієї статті.

Цю статтю уважний товариш читач обов'язково вмістить в ц. о. КП(б)У «Комуністі», бо останній щось дуже мало приділяє уваги цій справі.

А поки що ось ці несистематизовані думки уважного товариша читача ми виклали в блок-ноті «Молодняка».

Ми маємо право вимагати від усіх пролетарських літературних об'єднань, щоб в усій їхній діяльності чітко провадилась боротьба за ленінізм у літературі, за те, щоб літературна творчість базувалась на витворенні марксистсько-ленінського світогляду, щоб ці літературні об'єднання викорчовували з теорії й практики літературознавства й літературної творчости всілякі меншовицькі, антиленінські, опортуністичні теорії.

(„Правда“. 19-IV 31 р.)

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКА ХРОНІКА

КОМСОМОЛ ПРО „МОЛОДНЯК"

Комсомольські організації та «молодняківські» групи цілком і повнотою приєднались до резолюції ЦК ЛКСМУ на доповідь ЦБ «Молодняка» (див. журнал «Молодняк» № 3, 1931 р.).

Виправляючи помилки в роботі окремих груп «Молодняка» та Центрального Бюра «Молодняка», показуючи неправильне розуміння у деяких молодняківців, проблема консолідації сил пролетарської літератури, засуджуючи тенденції механічного злиття з ВУСПП'ом—організація комсомольських пролетарських письменників «Молодняк» входить в новий етап роботи.

Резолюцію ЦК ЛКСМУ на доповідь ЦБ «Молодняка» опрацьовано на всіх групах «Молодняка» та багатьох комсомольських осередках.

Перші відгуки, що їх частково вже друкувалося в центральній комсомольській пресі, говорять про вчасність постави питання від ЦК ЛКСМУ, про перебудову роботи «Молодняка» відповідно до найновіших завдань соцбудівництва, більшого підпорядкування роботи «Молодняка» *«здійсненню генеральної лінії партії, мобілізації всіх сил пролетаріяту на виконання п'ятирічного пляну за чотири роки, завдань третього вирішального року, широкого застосування соціялістичних метод праці»* (з резолюції ЦК ЛКСМУ).

Молодняківські групи рішуче поставили питання розгортання призову робітників-ударників до літератури через організацію літературно-рецензентських гуртків на підприємствах, влаштування диспутів тощо. Керівництво груп і цілої організації зміцнюється через залучення до керівництва робітників-ударників, призваних до літератури.

До свого п'ятирічного ювілею організація «Молодняк» має ліквідувати відставання від вимог доби, розгортаючи критику й самокритику в своїй роботі, розгортаючи похід за оволодіння Марксо-Ленінської теорії та підвищення літературної кваліфікації через виробничо-творчі наради.

ВІДГУКИ З МІСЦЬ НА РЕЗОЛЮЦІЮ ЦК ЛКСМУ

СТАЛІНЕ

Смуга соціялістичної реконструкції, розгорнутий соціялістичний наступ пролетаріяту на рештки капіталізму, вступ країни рад в період соціялізму вимагає ще більшої активности комсомолу й мас трудящої молоді в боротьбі за створення української пролетарської культури, за творчу участь у процесах національно-культурного будівництва, як складової частини соціялістичного наступу.

Бюро МК ЛКСМУ відзначає, що «Молодняк» був і є один з передових загонів в пролетарській літературі, що активно провадить боротьбу за гегемонію пролетаріяту в нацкультбудівництві та відограє велику ролю в залученні мас пролетарської молоді до всіх процесів цього будівництва.

Бюро Міському вважає за цілком доцільну та вчасну постанову Бюра ЦК ЛКСМУ про «Молодняк», що чітко відзначає стан та подальші завдання «Молодняка».

Бюро підкреслює, що завдання «Молодняка», зокрема групи «Сталін-Молодняк» є вперта робота над ліквідацією відставання «Молодняка» від вимог сучасної доби, що її констатує резолюція Бюра ЦК ЛКСМУ та вперта робота над виправленням всіх дотеперішніх помилок на засадах більшовицької самокритики.

Бюро рішуче засуджує тенденції ліквідації «Молодняка», як самостійної організації, злиття її з ВУСПП'ом та спроби окремих молодняківців протиставити свої лінії, лінії ЦК ЛКСМУ в цьому питанні.

Сталінська організація «Молодняк» мусить негайно перебудувати свою роботу, виходячи з рішення ЦК ЛКСМУ більш активної участи організації в боротьбі за виконання промфінпляну та активізацію широких мас робітничої молоді в справі опанування української пролетарської культури.

Все це в свою чергу вимагає посилення виховної роботи серед членів «Молодняка», роботи в справі опанування теорії Маркса й Леніна, а також упертої роботи в справі підвищення літературної кваліфікації.

МК ЛКСМУ зобов'язує всі організації комсомолу Сталінщини розгорнути роботу щодо популяризації «Молодняка» та взяти активну участь у переведенні призову молодих ударників до літератури.

Скликати збори групи «Сталін-Молодняк», на яких пробробити резолюцію Бюра ЦК ЛКСМУ та опрацювати плян дальшої роботи групи.

МК ЛКСМУ.

ДНІПРОПЕТРОВСЬКЕ.

Обізнавшись з постановою ЦК ЛКСМУ про роботу літорганізації «Молодняк» бюро Дніпропетровського міськкому ЛКСМУ цілком і повнотою схвалює постанову ЦК.

Бюро МК відзначає, що ЦК вчасно і цілком вірно реагував на всі великі вади в роботі «Молодняка».

Бюро МК констатує, що наслідком великих хиб у роботі «Молодняка», зокрема його керівної верхівки, є послаблення керівництва від ЦБ місцевими організаціями «Молодняка».

Особливо воно було неприпустиме щодо Дніпропетровської групи «Молодняк».

Керівництво, повсякденний провід та допомога групі «Молодняк» була також недостатня і від МК ЛКСМУ.

Це, й відсутність у складі групи «Молодняк» робітників від верстату, призвело до цілковитого занепаду роботи в Дніпропетровській групі, кастової її замкненности, відсутности будь-якої роботи на фабриках, заводах, осередках комсомолу, відсутности зростання, особливо коштом робітничої молоді.

Виходячи цього, бюро МК вважає за потрібне.

Постанову ЦК на доповідь ЦБ Молодняк» опрацювати на комсомольських осередках, у групі «Молодняк» та літгуртках.

Розгорнути масову роботу коло призову ударників до літератури, домагаючись поповнення групи «Молодняк» початкуючим активом з комсомольців, робітничої молоді фабрик та заводів.

МК ЛКСМУ.

Обізнавшися з постановою ЦК ЛКСМУ на доповідь ЦБ «Молодняк», прилюдні збори Дніпропетровської групи «Молодняк» разом з активом комсомолу, виробничих літгуртків, цілком та повнотою приєднуються до постанови ЦК ЛКСМУ.

Збори відзначають, що ЦК ЛКСМУ правильно й своєчасно оцінивши сучасний стан роботи «Молодняка», дав більшовицьку орієнтацію на дальший його розвиток та зростання.

Прилюдні збори «Молодняк» вважають за потрібне поновити керівництво групи, розгорнувши негайно широку громадську масову роботу.

Група «Молодняк».

ЗАПОРІЖЖЯ.

Бюро МК ЛКСМУ цілком і повнотою схвалює й приєднується до постанови ЦК ЛКСМУ при «Молодняк», яка своєчасно реагує і висвітлює дійсний стан «Молодняка» та дає розгорнуту програму роботи «Молодняка» надалі.

Бюро МК ЛКСМУ вважає за потрібне:

Опрацювати постанову ЦК ЛКСМУ серед широких мас комсомольців, робітничої молоді та молодняківців.

Визначити, що зважаючи на неодноразові постанови МК ЛКСМУ про розгортання призову ударників до літератури, комсомольські організації та запорізька група «Молодняк» не дійшли ще до зламу в цій роботі.

Категорично запропонувати всім комсомольським організаціям та комсомольській

частині групи «Молодняк» широко розгорнути призов ударників до літератури через організацію літературно - рецензентських гуртків та влаштування диспутів тощо.

КИЇВ.

Відбулися збори групи «Молодняк», де вислухавши інформацію про резолюцію ЦК комсомолу на доповідь ЦБ «Молодняка», київська група «Молодняк» одностайно пристала до постанови ЦК комсомолу про «Молодняк».

Члени «Молодняка», що виступали, підкреслювали, що ці постанови мають стати за програму в подальшій літературній діяльності організації «Молодняка».

Збори рішуче засудили всі помилки, що були в керівних органах «Молодняка», а також і ті помилки, що були в роботі київської групи цієї організації. Збори підкреслили, що велика прогалина в літературній продукції «Молодняка»—це відставання від вимог реконструктивної доби, незадовільна робота над підвищенням культурно-політичного рівня, недостатня робота коло залучення ударників до літератури.

Тут «молодняківці» рішуче засудили всі балачки про ліквідацію літературної групи «Молодняка», засуджували абсолютну необгрунтованість цих балачок.

Щодо керівного складу київської групи «Молодняка», тов. Пронь подав кілька пропозицій про зростання і коштом призову ударників до літератури. Він відзначив, що постанови ЦК комсомолу про роботу «Молодняка» треба використати в повсякденній роботі, спрямованій на боротьбу за генеральну лінію партії.

Київська група «Молодняк».

ПРО ЛІТГРУПИ З НАЗВОЮ «МОЛОДНЯК».

(З протоколу засідання секретаріяту «Молодняка» від 10-IV-31 р.).

За останній час ціла низка літгруп на переферії прибирає назву «Молодняк» без будь-якого погодження з ЦБ Всеукраїнської Спілки Пролетарських Комсомольських Письменників «Молодняк».

Цілком зрозуміло, що ні за групи в цілому, ні персонально за їх склад «Молодняк» на себе відповідальности не бере, і вважає за потрібне довести до відому таких груп, що назви «Молодняк» вони мають право прибирати лише після затвердження ЦБ.

Зокрема секретаріят «Молодняка» не може взяти на себе відповідальности за перекручення постанови ЦК ЛКСМУ літ. групою, що прибрала собі назву «Молодняк» в Одесі, ні в цілому, ні персонально не дійшовши з заявою про її затвердження до ЦБ «Молодняка».

ДО П'ЯТИРІЧНОГО ЮВІЛЕЮ «МОЛОДНЯКА».

11 жовтня 1931 року минає п'ять років з дня утворення організації комсомольських пролетарських письменників «Молодняк».

До цього дня приурочується скликання 2-го Всеукраїнського з'їзду «Молодняка» з таким порядком денним:

1. Доповідь ЦК ЛКСМУ.

2. Доповідь: «П'ять років «Молодняка».

3. Доповідь: «Творчі питання в братніх пролетарських літературах Радянського Союзу. (Доповідач в ВОАПП'у).

4. Літературний фронт Радянської України в добу соціялістичного наступу:

а) На ділянці теоретичній і літературознавчій.

б) Сектор поезії.

в) Сектор прози.

г) Театральний фронт.

5. Доповідь: «Молодняк» і инші ділянки радянського мистецтва (кіно, ТРОМ, ІЗО, музика).

До п'ятих роковин организації готуються всі групи на Україні. У жовтні мають відбутися за участю широкої пролетарської громадськости, місцеві конференції зі звітами групи та творчими питаннями. Доповідачів виділяється від груп.

Зокрема Київська група має 5-X-31 р. скликати широку міську конференцію робітничих творчо-рецензентських гуртків і на них поставити: доповідь секретаріяту «Молодняка», доповідь—«Творчі питання

«Київ-Молодняка» і творчість творчо-рецензентських гуртків.

Всі групи мають у жовтні 1931 року випустити спеціяльні літсторінки в місцевій пресі, зокрема комсомольській,—подати статті про «Молодняк» і його ролю в нацкультбудівництві. Зокрема молодняк має подбати про відповідне висвітлення п'ятирічної роботи «Молодняка» на сторінках органів ЦК—«Комсомольця України й журналу «Молодняк».

Ювілейна комісія запляпувала видати окремими брошурами 20 назов з критичного сектору; сюди мають ввійти брошури про історію «Молодняка», збірник теоретичних і критичних статтів молодняківців, серія критичних брошур про творчість молодняківців, творчість ударників-молодняківців, брошура,—«Молодняк на новому етапі» тощо.

Серію творчости молодняківців (Біблютека, «Молодняка») заплянсвано на 32 назви, сюди мають ввійти збірки й окремі твори молодняківців і робітників-ударників.

Місцеві групи «Молодняка» складають свої пляни святкування.

ПІД ГАСЛОМ ТВОРЧОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ

(Перший зліт лочафівців).

9 квітня 1931 року закінчив свою роботу перший пленум ЦР ЛОЧАФ.

На пленумі були представники від двох тисяч червоноармійських літгуртків, сотні радянських письменників і в тім числі літературні організації Союзних республік (України, Білорусі, Закавказзя). Отже пленум ЛОЧАФ демонстрував зростання лочафівського руху, його масовість і політичне значення.

Пленум зробив підсумки першого періоду «гуртування сил»,—великої організаційної роботи. Вже на основі досягнення масовости й перших організаційних успіхів, пленум зміг закликати організації ЛОЧАФ—рішуче повернутися до творчих завдань.

Пленум дав багато уваги питанням творчої методи ЛОЧАФ'у, зробивши наголос, що творча метода ЛОЧАФ'у—метода пролетарської літератури.

Організації ЛОЧАФ мають допомогти своїм літкадрам червоноармійців-літгуртківців оволодіти цією методою, застосувати її на конкретному матеріялі з оборонної тематики, в художньому відтворенні Червоної армії.

Уваги до зросту, уваги до організаційного закріплення зросту й керівництва вд місцевих організацій червоноармійським літературним рухом,—так сказав пленум,—але головне завдання ЛОЧАФ'у в цілому, це реалізувати творчу мобілізацію, проголошену пленумом ЦР.

Творча продукція на оборонні теми, її кількість і якість, успіхи літературного навчання гуртківців,—це основні показники гарної роботи кожної з організацій ЛОЧАФ

На пленумі було особливо підкреслено інтернаціональний момент в роботі ЛОЧАФ. Тов. Бела Ілеш у своєму виступі заявив, що кожен революційний письменник Заходу вважає себе за лочафівця. Робітникам у західніх капіталістичних країнах ще мало відомі книжки про Червону армію. Лочафівці мусять дати художні твори про життя Червоної армії і широко ознайомити з ним робітничі маси за кордоном. ЛОЧАФ має зрости на велику міжнародню революційну літературну організацію.

Т. Авербах у своєму виступі сказав, що—в боротьбі проти буржуазних впливів у літературі, проти реакційних спроб позбавити пролетаріят права на мистецтво, в боротьбі за завоювання кращої частини попутництва і за виховання нових літературних кадрів, за витворення високохудожнього повноцінного більшовицького мистецтва, закликано, відограти величезну ролю найближчому й вірному співбійцеві пролетарського загону радянської літератури—ЛОЧАФ.

Пленум центральної ради ЛОЧАФ ухвалив спеціяльну відозву до почесного голови ЛОЧАФ'у М. Горького.

Обрано Центральну Раду ЛОЧАФ'у з 78 чоловіка.

СЕРЕД КНИЖОК ТА ЖУРНАЛІВ

Г. ГЕЛЬФАНДБЕЙН

ТУПЦЮВАННЯ НА МІСЦІ

(Збірки віршів руських київських поетів: Борис Турганов — „Простые стихи", „Олександер Гіневський—„Разведка", Євген Нежінцев—„Рождение песни").

Діяльність київської асоціяції руських революційних письменників (АРП), що останнього часу реорганізувалася в «Коммуну писателей» і формально приєдналась до плятформи ВОАПП—переконливо показала, чого варта попутницька організація, без твердого пролетарського керівництва. АРП не провадила в своїх рядах ніякої виховної роботи, видавала ідеологічно шкідливі твори, іноді, навіть одверто орієнтувалась на міщанського читача. В нашому журналі я вже два рази зупинявся на продукції АРП (рецензії на дві перші книжки альманаха «Ветер Украины» в №№ I і II «Молодняка» за минулий рік), зараз у цій статті розглянемо три збірки віршів—Б. Турганова, А. Гіневського і Є. Нежінцева, що свого часу були членами АРП, а тепер вступили до «Коммуны писателей». Ці три збірки віршів, безперечно, нижчі за середній рівень попутницької поезії: вони й ідейно-тематично, і стилістично показують тупцювання на місці в творчості організації.

«Простые стихи»—уже не перша збірка віршів Бориса Турганова. Тут об'єднані ніби його вибрані твори («Простые стихи». Видання друге «Дорожная библиотека» АРП. 1930 рік. Стор. 32). Тим важливіше відзначити, що ця книжка ідеологічно не завжди чітка й витримана. В кількох кращих своїх віршах («Часовые», «Волейбол», «Грозовый май») Турганов наближається до пролетарської поезії, в основному залишаючись на рейках попутництва, з яких він в окремих випадках навіть сходить («Моя земля», «Завод». «Почтальон»). Розглянемо ці три останні вірші. В «Моей земле», говорячи про світанок ,поет пише (підкреслення скрізь мої—*Г. Г.*):

Пастушеская звонкая свирель,
поет простор,
зеленый и веселый
и вот
навстречу золотой заре,
дремоту стряхивают заспанные села (10 стр.).

Уже ця строфа (особливо перший рядок) свідчить про небезпеку. Що це за пасторальна ідилічність, придатна хіба для старовинного сентименталіста, а не для радянського поета періоду соціялістичної реконструкції? Але

далі автор настирливо підкреслює довічність цієї картини, що поєднується в тяжкою, завжди однаковою «мужицькою» роботою.

По всей стране мужицкая рука
тяжелым плугом мерит десятины.
Пока не обагрит полей закат —
не разогнутся согнутые спины.
С далеких лет —
от прадедов к отцам,
от поколений —
к новым поколеньям —
упорный труд, не знающий конца,
пробил в земле широкие ступени (11-11 стор.).

Реакційні нотки, що звучать в цьому уривку, заслуговують, звичайно, на категоричне засудження. Приблизно такі самі народницько есерівські напластовання маємо і в заключній частині вірша «Завод»:

Чтобы начисто
переработать *русский*
избяной
медлительный народ —
труд у нас сейчас
с большой нагрузкой,
вся страна —
один сплошной завод (32 стор.).

Не менше негативно явище є те, що Турганов вмістив у збірці вірш «Почтальон». Цей вірш ідейно нікчемний, порожній шкідливий. Чого варті хоч би й такі вигуки:

Сердце вдруг так сладко сжалось,
жизнь—безоблачно легка! (19 стор.).

Ідеологічні хиби, правда, дещо іншого змісту, є і в збірці Олександра Гіневського «Разведка» («Разведка». «Дорожная библиотека», АРП. 1930 р. стор. 30). Ця книжка має три розділи—«На дозоре», «Балаклава», «Строительная гроза», а також декляративний вірш—«Военная песня». В «Военной песне» декларована романтика громадянської війни. Характерно, що автор подає в ній елементи, поєднані з стихійністю, навіть анархічністю. Так, він згадує:

То времячко было,
кружись голова!
За стремячко только
держись, братва,—
Галопом
галопом
галопом!..

Эх, слава из штаба к бандитам лететь,
почетного батьку в сарай запереть
На хуторе под Конотопом (3 стор.).

Розділ «На дозоре» зразу ж привертає автора до наших днів, коли цієї «романтики» вже немає. І що ж ми бачимо? У вірші «Пограничная» маємо, безперечно, перекручений показ радянського прикордонника, який, за Гіневським, тільки й робить, що згадує про вихор громадянської війни і нудьгує за своїми рідними. «Морозенко, где же зори»?. (7 стор.) питає прикордонних у погодженні з автором, що не бачить нічого доброго в своїй теперішній роботі. До чого це доводить, розповідає наступна річ «Контрабандистка». Які б наміри не були в Гіневського, хоч би як він затемнював зміст, а об'єктивний висновок з цього вірша такий: позбавлений клясової чуйности, прикордонник свідомо пропускає через кордон контрабандистку, а автор співчутливо ставиться до цього факта. Але найважливіша ідеологічна хиба в розділі «На дозоре» є вірш «Бессарабия»:

За окопы выбегает известняк,
за вокзалом,
за местечком все неровней он,—
здесь кочуют шайки цыганят,
нападающих на сливы и крыжовник.
За вокзалом,
в Рыбницких садах,
ковыляет молдаван оркестр.
Надо жить и жить,
чтоб передать:
серце цитры,
Рыбницы
И Днестр (11 стор.).

Цим віршом автор ніби розписався за убогість своїх соціяльних інтересів. Справді, трудно собі уявити, щоб у сучасній АМСРР можна було побачити насамперед «шайки цыган» і «ковыляющий оркестр» молдаван. А проте Гіневський якраз це відзначає в АМСРР. Наш обов'язок—лише відповідним чином кваліфікувати такий факт, вказавши, що він не може мати нічого загального з діяльністю поета, який намагається працювати з пролетаріятом. Усі ці хиби дуже серйозні. Але становище з Борисом Гіневським погіршується ще тим, що коли в «Простих стихах» Турганова поряд з непридатними віршами маємо кілька цінних, то в Гіневського їх майже нема. В розділі «Балаклава» він дав морську і рибальську романтику. Здається—нічого страшного. Але річ у тім, що автор настирливо підкреслює, що ця романтика для нього—головне:

Эта ширь рыбацкая—
здесь как на ладони,
а за эту ширь
жизнь свою
отдам (17 стор.).

Віддасть своє життя автор, чи не віддасть, нам не дуже цікаво, але покищо він жалкує за колишнім портовим побутом:

Где же греки, абрикосы,
портовая детвора?
Не ночуют здесь матросы,
Не гуляют шкипера (20 стор.),—

або спостерігаючи сьогоднішній портовий побут, пасивно, по-естетському бренчить:

За Скутари, за Скутари
грек играет на гитаре
Не для Ильзы, не для Клары—
за фунты и за доллары—
грек играет на ґитаре (21 стор.)

Останній розділ—«Строительная гроза», зважаючи на назву, мусів би бути актуальний, але насправді із трьох віршів, що в ньому вміщені, лише «Девушка из санатория» дечим цінний (єдиний в «Разведке») вірш. Щодо «Старого агронома», що перевантажений літературними ремінісценціями, та «Деревьев», що є по суті малозрозумілий пантеїстичний вірш—то актуальність їх більш ,ніж сумнівна.

У збірках Турганова й Гінєвського є те загальне, що вони тематично дуже мало поєднані з нашим часом. Така ж збірка Євгена Нежінцева. («Рождение песни», «Библиотека коммуны писателей». 1931 р. стор. 30). А ідеологічних хиб у третього поета не менше, ніж у перших двох. Візьмемо хоч би вірш про Червону армію—«Поход»:

Война, поход, *сапог* и ранец
Винтовка—друг, а ложка—брат.
Вчера—угрюмый новобранец,
Сегодня—боевой *солдат*.
Идем пшеничными полями
Через ограды ковыля.
Глаза в затылок. Под ногами
Гудит засохшая земля.
И на привале за рекою
По вечерам латыш и *сарт*
Бросают верною рукою
Разбитую колоду карт.
А утром—с первыми лучами
Идет за взводом новый взвод.
Опять размерными шагами
Тысячеверстный переход (стор. 5).

Пройдемо повз такі недоречності, як от те, що Нежінцев говорить про чобіт, а не про чоботи, червоноармійця називає салдатом, а узбека сартом (собакою) і відзначимо головне: чи відповідає опис Нежінцева дійсному побуту Червоної армії? Треба найкатеґоричніше відповісти—ні, не відпові-

дає. Від вірша Гіневського «Бассарабия» вірш Нежінцева—«Поход» відрізняється лише наявністю одної наклепницької деталі. За автором, виходить, що на відпочинку червоноармійці те й роблять, що грають у карти. Коментарі тут зайві.

Вірш «Поход»—безперечно хибний. Але є в Нежінцева ще й сумнівні речі. Так у вірші «Сосны шумят» є така строфа, яку можна вважати за антирадянський випад, тому що вона невиразна:

Здесь каждый день холмы растут,
здесь каждый день земля жиреет
И стариков не берегут,
И молодежи не жалеют (7 стор.).

Яких це старих не бережуть? Якої молоді не жаліють? Хто не береже? Хто не жаліє? Невідомо. Відомо лише, що це в нас в СРСР. Звичайно, таких невиразних місць у Нежінцева небагато, він більше ототожнює себе з героями Пушкіна й Лермонтова:

А вот теперь стоишь и ты,
Такой же пришлый северянин.
И память шевелит листы
Тетради в розовом сафьяне (21 стор.),

або порожня деклямація, наприклад—

Я люблю раздолье ледохода,
Я люблю весеннюю волну.
Вспоминаются веселые походы
В невеселую мою страну.
Я люблю в морозное молчанье
Первый крик весны на берегу.
Потому свои воспоминанья
Я ревниво в сердце берегу (стор. 26).

Всі ці слова нічого не кажуть і ні до чого не зобов'язують. До речі, що визначає: «Вспоминаются веселые походы, В невеселую мою страну»? Про які це походи говорить автор?

Щодо кількости вдалих віршів, збірка Нежінцева наближається швидше до книжки «Простые стихи», ніж до збірки «Разведка». Такі вірші Нежінцева як «Рождение песни», «Лыжный пробег», «Слово бригадира котельного цеха» не позбавлені хиб, але все ж мають деяку цінність. Інша річ, що ці позитивні риси в збірках Турганова, Гіневського і Нежінцева далеко не локалізують розглянених уже хиб і провалів, отже, й не виправдують виходу в світ книжок у такому вигляді. Це—надзвичайно шкідливе тупцювання на місці, коли помилок не тільки не виправляють і не переборюють, а канонізують і поєднують з новими помилками.

Формально стилістичний рівень збірок Турганова і Гіневського приблизно однаковий; Нежінцева—набагато нижчий. У Турганова й Гіневського є чимало інтересних ритмічних конструкцій, вдалих образів, епітетів, римування іноді досягає значної сили. У Нежінцева в цьомі відношенні

значно гірше. Він вживає образів, що дискредитовані ще двадцять років тому:

На рассвете—
тудки—свирели (15 стор),—

дає надзвичайно нелогічні переходи мотивування:

Стол у меня в чертежах, *а напротив*
Бывший краском пулеметной роты,
В рыжем, как осень потертом кителе
Работает старшим делопроизводителем (17 стор.).

нарешті нього трапляються просто неписьменні рядки—

Каждое *дыхание стыло в кольца,*
Каменели пальцы и рука (4 стор.);
Ехали тихо. Молчали трое.
Копыта цокали *в барабан* (9 стор.);
И провода певучей меди
Взвелись по мачтам цепью струн (13 стор.).

Поряд з зростанням (хоч і повільним, а все ж відчутним) російської пролетарської літератури в УСРР, не може не зростати й попутництво, що його краща частина може поступово перейти на рейки пролетарської творчости. Проте, у київських руських попутників ми констатуємо тупцювання на місці. Це нарешті припинити. Найближчі до нас члени «Коммуны писателей» повинні серйозно боротися за опанування марксо-ленінської методи матеріялістичної діялектики за опанування нової тематики соцбудівництва.

ІВ. БОЙКО. «Чумчирик». Оповідання. В-во «Молодий Більшовик». Тираж 5.000. Ціна 25 коп.

Власне, це оповідання не заслуговувало б на детальний розгляд, на глибоку аналізу, коли б у ньому не були закладені кобробливі симптоми невірно зрозумілих і витлумачених льозунгів пролетарської літератури.

Проте «одмахнутися» від цього оповідання, як це люблять деякі критики робити, сказавши, що мовляв, зриви цього письменника у прозовій творчости цілком закономірні й пояснюються тим, що поет перейшов на прозу—не можна.

Ми заперечуємо будь-яку спробу отакими засобами замазати суть справи. Ці хиби походять насамперед від невміння застосувати методу діялектичного матеріялізму в художній творчості, від неглибокого засвоєння пролетарського світогляду письменниками селянського чи інтелігентського походження.

Особливо тепер, коли до лав пролетлітератури вливаються нові кадри призовників ударників, наша критика мусить ще жорстокіше бити по будь-яких відхиленнях від генеральної лінії пролетлітератури, по всяких спробах нехтуваня витриманою пролетарською ідеологією в творчості тих письменників, що належать до пролетарських літературних організацій. Наше завдання— помилки окремих товаришів по організації зробити учбою, як для них самих, у першу чергу, так і для призваних до літератури ударників, щоб наші нові кадри не повторювали цих помилок.

І. Бойко належить до «Молодняка». І зрозуміло, що кожний читач має право вимагати від члена передової пролетарської організації яскравої клясово витриманої творчости. І тим більше здивується читач, коли він, прочитає оповідання «Чумчирик» (автор «послужливо» поставив дату його написання 1929-30 р.); читач здвигне

плечима й розчаровано відкине книжку набік.

Поспішаємо виправдати організацію «Молодняк». Не всі «молодняківці» в рівній мірі намагаються йти в ногу з добою соціялістичної реконструкції. Яскравий приклад письменника, що йому треба перебудуватись, поглибити клясову ідейність, набути тематичної актуальности—становить Ів. Бойко. Коли він цього не зробить, він просто випаде з пролетарської літератури. Тому саме наше завдання—гостро поставити перед автором питання ідеологічного переозброєння, і лише подальший його розвиток покаже, як він упорався з тим завданням.

Оповідання «Чумчирик» названо з прізвища головного персонажа Якова Чумчирика. Автор не розгортає широкої картини клясової боротьби, не подає широкої громадськости, будь-яких громадських інтересів; не це автора цікавить. Ів. Бойко подає живу людину,—Якова Чумчирика,—студента одного з ВИШ'ів.

Отут і виявилася ахілесова п'ята. Чумчирик, вирваний із соціяльного середовища. Автор його ставить у виняткові, не характерні для нього умови (подорож, хуртовина) механічно припасовує події (випадкова зустріч із візником,—ст. 12, із Танею—ст. 13, знову з нею ж (25), не даючи ніяких соціяльних мотивізацій. Автор цілком безсилий побудувати монолітний кістяк оповідання, і для того, щоб повнотою розгорнути психологічну постать Якова Чумчирика, він примушений користатися з випадків (падіння Тані в сніг, зовсім зайвий епізод випадкової зустрічі з хлопчиком тощо). Це саме й потверджує брак у автора передової соціяльно-цінної ідеї та фактичного матеріялу, організованого навколо цієї ідеї.

Хто ж такий Яків Чумчирик, що всі його психологічні якості старано-визбирує і старанно подає читачеві автор?

«Відірваний роками учіння од села, Чумчирик добре зберіг батьківську (а ми думали, що ВИШ виховує людину. Підкреслення всюди моє—*А. Г.)* психологію відмахуватись від усього стороннього, що не дає реальної користи» (стор. 19).

Але не думайте, що це якийсь виняток. «Тим паче», що помічав (в цілковитій згоді з автором—*А. Г.):* таких як він,—цілі сотні в сільсько-господарському, в ветеринарному, в геодезичному інститутах» (стор. 19).

Отже з цих цитат видно, що Чумчирик, за згодою автора, претендує на щось значно більше. Це не просто з недогляду автора, що, припустімо, в даному випадку не зумів відрізнити випадкового від характерного, ні, це має бути тип сучасного студента. І коли не повне художнє представництво майбутнього радянського спеца, то одна з його характерних частин. Спробуємо в каламуті «дієвого самоаналізу» Якова на протязі 40 сторінок, виловити його основні ідеологічні устремління, його соціяльну суть вартість.

В розмові з Танею Пташенко Чумчирик остаточно себе демаскує. Але перше, ніж дати слово Якові, заглянемо трохи наперед і поглянемо, як саме Таня цінує його: «Тепер їй зрозуміла (членові колгоспу «Червоний партизан»—*А. Г.) прощально-відхідна мука багатьох подібних до нього колег,* похапливістю долі (яка метафізична дурниця—*А. Г.)* кинутих у шумливі (ну й епітет!— *А. Г.)* центри, сягати вершків науки, *їм потрібної на те, щоб захистити самих себе*» (стор. 39).

Поперше: інтересно, представникам якої кляси на думку Ів. Бойка потрібна наука, знання, «щоб захистити самих себе»? Будьмо мужні і поставимо точки над *і*.—Представникам конаючої кляси, представникам куркульства. Тоді питання: невже ж їх у радянських ВИШ'ах сотні в сільсько-господарському, сотні в полтавському ІНО, сотні в геодезичному?.. Чи не перебільшує т. Ів. Бойко?

Але підемо далі. Оце саме примиренське ставлення до Якова Чумчирика з боку Тані Пташенко можна пояснити лише намаганням автора трактувати життя з вселюдського, а не клясового погляду. Всі—люди, всі—«человекі».

І відповідно до цього звучить і «прощально-відхідна» мука в устах Чумчирика: «Мов подорожнього злочинця обходять чомусь (прекрасне підсвідоме «чомусь»—*А. Г.)* мене, жахаються, залишають мені десяту дорогу, *закинуту й покривлену* (міне тібе жаль!—*А. Г.*). А я не сам. Нас багато схожих на інших людей, тих, що потребують замість огиди доброго слова» (ст. 38).

І далі «Мені потрібно людей... Таких добросердних. тихих... ну, щоб розуміли й допомагали»... (стор. 39).

— «Таких людей?! Є такі люди!—таємниче сповіщає він їй (Тані Пташенко—*А. Г.*)—їх багато. тільки не визнають вони один одного, бояться....» (стор. 40).

І ще:

— Мені багато людей не треба... Мені,—оглядається він,—треба одну людину. Розумієте? Одну. Щоб рід наш не загинув.... (стор. 40).

Коли відкинути оцю останню цитату, що ми її навмисне для об'єктивности навели, а вона виконує лише допоміжну сюжетну функцію розв'язки, то дозвольте запитати: звідки у комсомольського письменника взялася отака розгорнута проповідь гуманізму, провідь клясового миру? Що це, як не спроба Якова Чумчирика, представника куркульства, під димовою завісою перевальського гуманізму перейти в наступ?

Як же ставиться автор до всього цього? Ів. Бойко спостерігає й фіксує. Так само як на протязі сторінок він з протокольною точністю фіксує портрет Чумчирика, його френч тощо (стор. 3—4). Характерне є те, що «об'єктивний» тон лише раз зраджує автора. Це тоді, коли він описує сало (стор. 4). Тут автор находить соковиті фарби й не може, щоб не похвалити й від себе: «Добряче сало» (стор. 4).

Характерно, що й сам Яків Чумчирик—«увесь там, у рідному малопримітному хуторці (чи бува не Столипін нарізав?)—*А. Г.*) Торботрусі, у своїй сім'ї зігрітий теплою любов'ю матері, як і не менш теплою, а то й зовсім гарячою черінню дідівської печі», (ст. 5).

Саме через «черінь» і «теплу любов матері» і йде хоч трохи натяків на громадські інтереси Якова Чумчирика. В родині батько звичайно не питає про колективи, а цікавиться чому то освічені французи прогоріли з комуною (стор. 8). характерна якраз дрібно-буржуазна обмеженість: власні граблі й комуна—це все одно, (стор. 9). І це в описі від автора. Незрозуміло щось. Розмову селян автор стилізує під стилістику «уманського дурня», хоч це й не зазажає цим «дядькам» висловлювати такі сентенції:—«Сам уже дивився (може тут опечатка, мабуть,—треба «дивися»—*А. Г.*) що й куди. Вибивайся на простору дорогу, шукай її: вона десь є. А мо' де не пускатимуть, так ти манівцями, манівцями. Пригни голову й біжи. Брехня... Потрапиш....» (стор. 11).

Характерний саме політичний сенс цих розмов. Ми звичайно далекі від того, щоб ці думки приписувати т. Бойкові. Але ми також не згодні з тим, що автор ні в якій мірі не відповідає за своїх персонажів.

Інтересно знову розглянути цю цитату. Одже, середнякові, чи незаможникові за умов радянської влади, та ще в 1929-30 році, невже треба «манівцями, манівцями шукати дороги»? «Непонятно что то»! І автор уриває на цьому цікавому місці діялог і дає характерний опис ходи Чумчирика (стор. 11).

Хочемо відзначити одне, що малюючи психологічний портрет Чумчирика, Ів. Бойко за всяку ціну випинає й надає переваги несвідомому над свідомим, пасивному розумуванню над вольовими дієвими вчинками. Чумчирик це—ходяча «самоаналіза», об'єктивиський «созерцатель».

Ів. Бойко вже від себе так характеризує свідомість: «Його свідомість, його «я»—важкий каламутний потік вузьких жадань і прагнень, цілком особистого розбору, що з'явилися на ґрунті щоденної боротьби за існування (стор. 24).

Ця авторська ремарка, вже безпосередня, дає ключ до цінувань ставлення І. Бойка до свого героя.

Намагаючись дати живу людину, хибно зрозумівши це гасло, автор вирвав Чумчирика із його соціяльного середовища, і трактує цього типа не як об'єктивного виразника куркульства, що проти нього треба зняти обурення читачів, а просто як живу людину з погляду загально-людського, як «нещасливого колеґу». Принаймні таку оцінку в думках вкладає автор антиподові Чумчирика—Тані Пташенко.

Намагаючись типізувати явище, Ів. Бойко поклав в основу свого оповідання псевдоідею—«зайвої людини», приперчив цю характерну для дрібнобуржуазної літератури

ідею, мотивами кохання, й підкреслюючи що Чумчириків сотні, цим самим викривив об'єктивну дійсність, ставши на позиції об'єктивізму, що перерiс суб'єктивістське тлумачення радянських вишівців.

Далі, знаючи, що дати живу людину без психології не можна, автор дав зразок, як не треба пролетарському письменникові подавати психологічні зарисовки. Висунувши на перше місце підсвідоме, звівши трактовку свідомого нанівець Ів. Бойко дав зразок застосування теоретичних постулятів воронщини в художній практиці, дав не психологію клясового типа, а інтеліґентське «психоложество».

Знаючи, що пролетарська література бореться проти «лякировщиків», що вона подає об'єктивно дійсність, але забуваючи, що ця об'єктивність нескільки не суперечить партійності пролетлітератури, Ів. Бойко суттю в цьому оповіданні відкинув партійність у літературі, давши перевальську слиняво-гуманістичну трактовку куркульських синків, як нещасних людців.

Отже такий детальний розгляд оповідання Ів. Бойко свідчить за те, що він не вміє (Ів. Бойко) застосовувати методу діялектичного матеріялізму в художній творчості, що бракує в нього моністичного пролетарського світосприймання й світовідчування, про потребу йому негайно включитися в конкретну роботу будівництва соціялізму, бо симптоми, і досить значні, правого опортунізму в його творчості, в цілях збереження його (Ів. Бойка) для пролетарської літератури, примушують нас бити на сполох.

Слово за дальшою продукцією Ів. Бойка.

А. Грунт.

ІВАН ЛЕ. «Поза килимами». ЛІМ. 1931 р. Стор. 198. Тир. 5000. Ціна 1 крб. 25 коп.

Мабуть таки дійсно авторові довелось «позизбирувати», щоб дати збірку «Поза килимами»... Тут оповідання і нариси, що їх здебільшого було вже надруковано в різні часи (часова амплітуда 1926-29 р.р.), но різних журналах, а дещо було вміщено і в попередніх збірках. От чому від збірки враження деякої довільности і тематичної, і стилістичної.

Берімо перше оповідання «Зрада» (р. 1928). Оповідання написане в формі «розповіді». Робітник Павло Хомрач розповідає гуртковій молоді про боротьбу за збудування паперової фабрики. Опір чинить українська націоналістична інтеліґенція, що працює в районовому апараті. В своїй боротьбі вона спирається на куркульські елементи серед робітництва, як, наприклад, Ганна Копилова, що в неї закоханий сам оповідач.

І треба сказати, що автор цим оповіданням стоїть на височині ленінської національної політики, в її практичному застосуванні. Яскраво показано «позакилимові» домагання, домагачів збудування «фабрики українських килимів».

А от сам «оповідач» Павло Хомрач... Його колізії, його імпресіоністичний психологізм, його надмірна закоханість у природі, мова, безпосередність, а часом і наївність сприймання життя, що правда, йдуть майже завжди лінією любовної інтриги,—своєю виразністю майже затьмарюють ті місця оповідання, в яких читач дізнається, що Павло Хомрач—робітник-кадровик що з батьків, що він є член партії тощо.

Щодо стилевої спрямованости, то це оповідання випадає з загального стилевого комплексу письменника й не виправдує твердження про Івана Ле, як про зразкового фундатора стилю пролетарського реалізму.

«Каміняний мірошник» (р. 1927)—одне з тих оповідань, що колись вкупі з іншими такими як оповіданнями, зробили Івана Ле відомим автором серед широких читачівських кіл. Це оповідання й на сьогодні править за активну соціяльну функцію перебудови села.

Видобуток добрива для колективізованих ланів, сьогодні вже зреалізовується в мільйонах центнерів. Ці здобутки, проте, не в меншій мірі закликають до боротьби з куркулем та попом. Але авторові, видно, важко було розгортати дію. Він хоче уникнути одноманітности, вводячи елементи детективної новелі—вбивство попа, кров на руці в Остапа, камінець, що його так випадково захопила Катерина в господі в Остапа...

«Перемогла». Тут боротьба старого й нового побуту. Тетяна має позашлюбну дитину. Григор (її чоловік), дорікає їй цим... «байстрям». Тетяна рветься до клюбу попри всі заборони чоловікові. В клюбі робітники зустрічають приїзд письменників. Те-

тчна таки прийшла... Чоловік гримає, але в цей час вся заля обирає Тетяну до президії.—«Воронову!»—рубала настроєна заля». Оповідання це зроблено майже примітивно.

«Омелькове оновлення» (р. 1929). Поява першого трактора на селі. Це оповідання відносить автора примітивністю побудови та відображення настрою селян до того перейденого етапу української радянської літератури, коли з'явились перші оповідання про появи трактора на селі. Далеко цікавіше в цьому оповіданні подано дитинство ініціятора придбання трактора—Омелька. Напевно, рядки про дитячі роки «безбатченка» Омелька, про його спробу піти до школи, знайдуть собі місце в дитячих читанках. Тут немає сентименталізму оповідань Васильченка, немає пригодництва, «завзятости» героїв-дітей Винниченка та Микитенка...

«Передумав» (р. 1929). Ціною великого нещастя Гордій Минович доходить того «передумав». Довелося, навіть, не одну домовину готувати, щоб ховати рідню, яка обпилася первача-самогону. А «передумав» все ж тільки тоді, коли подався до міста і на власні очі побачив робітниче ж життя. А коли міліціонер приходить його заарештовувати, він передає додому:—«Перекажіть там Миколі, щоб він і ті дві з половиною десятини засівав під озимину». Гордій Минович своїм скепсисом до робітника і каяттям перед тим же робітником, нагадує Никанора з повісти «Брати», Микитенка. Але для 1929 р. таке оповідання, як «Передумав», цілеспрямованістю слід вважати за нечітке.

Декілька нарисів,—«З закордонних вражінь». Перед письменником, що подорожує, стоїть спокуса захопитися зовнішнім виглядом капіталістичного світу. В нарисах цих письменників ми знаходимо багато описовости. Іван Ле цього уникнув. Письменник бачить явища в їх соціяльній функції. «Отець Вергун», «Злочин», «На перерві», це—їдка, дошкульна сатира на облудність «культурної» Німеччини, це—нещадна сатира на «отців Вергунів», цього болота української еміграції В «Злочині» робітниця повія робить аборт без допомоги медиции, і от лікар над понівеченою каже: «Такий ганебний вчинок!—У нас—саморобний аборт!—Це злочин!—«На перерві» показано велетенську руру-смоктуна для засипання болит.

Але рура ця ще й інші виконує завдання. Один грабар каже: «Та скільки цих нещасливих випадків буває отам на пресах... Хіба тільки той один... А нашого брата... Ого, ще й як хапає»...

І останній розділ збірки це—«Фрагменти». Тут і подоріж по Узбеччині, і відгук селян на провокації, тут маємо сатиру на такого письменника, що приїздить на виробництво, живе там довгий час, але вивчення виробництва та побуту робітників, це—безпорадне борсання. Розглядати збірку Івана Ле «Поза килимами», як щось нове, не можна. А в тім до читача вона, безперечно, дійде.

Г. П.

В. КАВАЛЬ. «Жнива». Оповідання. З білоруської мови переклав С. Ковганюк. В-во «Молодий Більшовик». Стор. 207. Ціна 90 коп.

Всі семеро оповідань, що складають книжку В. Каваля «Жнива», трактують життя пореволюційного білоруського села. Автор розповідає просто й правдиво, навіть прямолінійно, без ніяких сюжетових викрутасів, проте читач напружено стежить за долею його героїв. В оповіданнях подана, переважно, боротьба молодого покоління з віковічною селянською темрявою й інертністю Автор переконливо й просто подав складний процес утворення нової революційної людини на базі нових суспільних відносин. Виховна роля Червоної армії, що перетворює селюка на свідомого борця за соціялізм, потяг затурканої колись білоруської жінки до громадського життя, ламання старих шлюбних традицій, незмінно бадьорий комсомол, осідання на землю цілого табору циган—ось теми оповідань В. Каваля. Проте й ці прості, всім відомі процеси притягають читачеву увагу, бо герої в оповіданнях—живі клясові люди з притаманними їм хибами й позитивними рисами.

Можна вітати в-во «Молодий Більшовик» за вдалий вибір для перекладу, а читачеві можна радити прочитати цю книжку, тим більше, що білоруська література на Україні репрезентована покищо тільки одним альманахом, збіркою поезій А. Багдановіча в